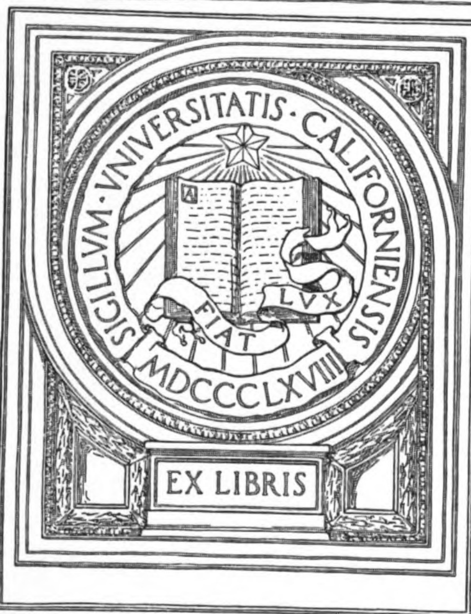

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
LVX
FIAT
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

Leuvensche Bijdragen

De **Leuvensche Bijdragen** verschijnen in vier driemaandelijksche afleveringen.

Het **Bijblad** verschijnt afzonderlijk in Maart, Juni, October, December.

De prijs per jaargang is **fl. 11,50.** Voor inlichtingen omtrent de exploitatie buiten België, wende men zich tot de firma MARTINUS NIJHOFF, te 's Gravenhage.

Mededeelingen voor de redactie, alsook boeken ter recensie, worden ingewacht bij Dr. L. GROOTAERS, Naamsche Steenweg, 158, Heverlee-Leuven (België).

LEUVENSCHE BIJDRAGEN

Tijdschrift voor Moderne Philologie

gesticht door wijlen Ph. COLINET (1896)

ONDER REDACTIE VAN

L. Goemans, L. Scharpé, A. Carnoy, A. Noyons, J. Mansion, J. Van Ginneken, J. Schrijnen, J. Duqué, H. De Vocht, J. Van de Wijer, J. Kleyntjens en L. Grootaers.

XIVe JAARGANG

1922.

'S-GRAVENHAGE

MARTINUS NIJHOFF

INHOUD

LEUVENSCHE BIJDRAGEN

Tijdschrift voor Moderne Philologie

gestictht door wijlen Ph. COLINET (1896)

XIVe JAARGANG. — EERSTE AFLEVERING.

INHOUD.

1922.

'S-GRAVENHAGE

MARTINUS NIJHOFF

Collacie uit den Kring der Moderne Devotie

In het archief van de Jesuietenkerk te Nijmegen berust een handschrift uit het begin der 15de eeuw, hetwelk blijkens taal en inhoud stamt uit den kring der *Moderne Devotie*. Gelijk met zooveel schriftelijke overleveringen der Broeders het geval is, heeft de schrijver het niet noodig geacht zijn werk van naam en datum te voorzien, daar het zoeken van eigen eer hem verre was. Alleen na een diepgaand onderzoek, waarbij al het met name bekend materiaal uit dien tijd en kring ter vergelijking zou moeten worden nagegaan, zou over den schrijver *misschien* iets meer te zeggen zijn, dan dat hij weer gelijk zoovele zijner medebroeders compileerde uit de H. Schrift, de Vaders en anderen. Het manuscript behelst twee groote tractaten :

1° De matrimonio, blz. 1*a* - 140*a*.
2° De Reynicheit der weduwen staete.

Een merkwaardig stuk is de collacie, waarin een pleidooi voor het lezen van dietsche boeken geleverd wordt. Dit stuk blijkt bovendien origineel te zijn en niet vertaald uit het Latijn, want aan het slot verontschuldigt de schrijver zich, dat de collacie langer is geworden, dan hij gedacht had. Dat hij ze in het middelnederlandsch schreef, niet uit het Latijn vertaald heeft, blijkt ook uit den passus, waar hij de reden opgeeft, waarom hij vandaar af in het Latijn begint te schrijven.

Niet minder opmerkelijk is het stuk (130*a*-134*b*) van den geleerden « clerc en meister », die onderteekent met *G. M.* Wellicht is het een excerpt of afschrift van het tractaat « De Matrimonio » van Geert Groote, zoodat de letters verklaard kunnen worden als « *Magister Gerardus* ».

Een ander stuk is van « Magister Conrardus de Solito ».

Van het eerste tractaat bestaande uit onderscheidene collaciën laten wij hier de vijfde collacie (42*a*-46*a*) volgen en hopen later nog enkele te publiceeren. Er wordt hierin geijverd voor het bewaren van de huwelijkstrouw en in een drietal aardige exempels worden de schrikwekkende straffen voor overspel voorgehouden. In den aanvang der collacie worden naar aanleiding van den tekst betreffende de bruiloft van Cana opmerkingen gemaakt over het goede en slechte in het huwelijk.

Het eerste exempel handelt over een ridder, die gestraft wordt wegens overspel. Een helle tafereeltje, zooals in ouden tijd de schrijver van « Van den Levene ons Heeren » ze met kinderlijke fantasie in groteske figuren wist uit te beelden en in later dagen de fantastische Hieronymus Bosch in schrikwekkende levendigheid schilderde. Het bezat alles een onmiddellijke zeggingskracht voor den eenvoudigen geloovige. Een enkel exempel als leerzame les uit de geschiedenis achtte de spreker echter niet voldoende om bij de hoorders den noodigen schrik voor de zonde op te wekken. Daarom als tweede het naïeve verhaal van de vrouw, die meenend met haar eigen man te zijn een vreemden ter wille is en haar echtgenoot later een moederlijke vermaning geeft — verweet hem dat wiiff... hoescheliken — omdat hij zich met het oog op het kerkelijk feest had moeten onthouden Dan komt het bedrog aan het licht, maar de schuldige ontloopt zijn straf niet, want hij wordt door den düivel bezeten.

Ten slotte nog een derde exempel van een overspeligen ridder. Zijn gezicht veranderde in eens duivels gelaat en toen hij bij zijn thuiskomst het hoofd door het venster stak — « die maen scheen schoen » — meende zijn vrouw, dat het de duivel was en zij en haar vrouwen begonnen van schrik om hulp te roepen. De ridder begrijpt dat zijn gezicht veranderd is, en gaat terug om te biechten. Maar de koeien op het veld begonnen te loeien, toen ze hem zagen komen en liepen weg. Een kostelijk tooneeltje! De biechtvader, die voor de kerk zijn getijden zat te lezen, werd door denzelfden schrik bevangen, sloeg een kruisteeken en sloeg de kerkdeur dicht. Hij liet zich echter overhalen de biecht te hooren en dan is de ridder genezen, want « geen sonden nu mestroest en valle ».

De codex, waaruit wij dit stuk publiceeren, is gebonden in een houten met bruin leer overtrokken band, terwijl voor den tekst afwisselend papier en perkament werd gebruikt. Het Hs. is rood gerubriceerd, groot 197 X 135 m. M., met 168 genummerde bladzijden. De gewone afkortingen hebben wij opgelost, de *w* is, indien noodig, door *uu* weergegeven Het onderscheid tusschen *v* en *u* is in acht genomen; de punctuatie is door ons aangebracht. De glossen zijn zorgvuldig van den tekst gescheiden.

I. Kleijntjens.
J. Cornelissen.

Die viiffte collacie

Nuptie facte sunt in Chana Galilee et erat mater Ihesu ibi, vocatus est autem Ihesus et discipuli eius ad nuptias. Scribitur loco et capitulo allegato.

Hier is in te merken, dat die vleischelike, eertsche bruloften daer ic desen text nu aff meinde bider hulpen goedes [1]) te beduden altoes geschien in Chana Galilee. Want Chana dat beteikent een neerstige minne, Galilea, dat beteikent een rat off een verwandelinge. Want vleischelike eertsche echtschap en wordet niet gehouden dan in eenre minnen des werkelike omloeps van wandelbaerheit [2]). Ende dat in sulker minnen, dat men heit een gespannen liefde, die niet liden [3]) en mach een ander liefde mit hoer. Ende dese echtelike liefde schiet
42 [b] in Galilea, dat is in werliker mennichfoldicheit || als hier na beschreven steet van menger hande sorgen ende last, die daer op vallet ende quaet al te bescriven weer [4]) op een clein spacie. Waer om dat die echtscap geliket wordet der moelen ende die menschen, die in echtscap sitten, den genen die inder moelèn wonen ende daer mede omgaen. Als gescreven steet ***inden ewangeli mathei 2*** Want hoer leven om dreiet off om dreget een lastelike borden [5]) der sorgen off der sorchfoudicheit deser werelt Want dat gemoede der echter ludo om loepet recht als dat rat inder molen, dat niet stille en staet, ten wordegepramet [6]) wanneert weiet ende die moelen inden wynt staet, mer lopet al om ende om ende dat niet stilliken mer mit onrosten ende mit groten kirren ende karren [7]). Recht also lopet der menschen gemoede in dit eertsche echtscap van sorgen ende van anxt al om ende om Nu sorget dat wiiff voer den man, dat hij sall werden gevangen of geslagen off dat sijn ver-

1) goedes - godes - gods.
2) veranderlijkheid.
3) dulden.
4) ware.
5) last.
6) gedwongen.
7) met groot geruisch.

dobbelen of quellic toebrengen of dat hij sijn vleeschelike liefde op ander wiiff sal werpen off oic, dat hijse slaen of stoten of qualiken ende erliken [1]) spreken sal als hij te huys comet. Nu sorget die man somwilen weder om dat sijn goet qualiken verwaert sal wesen mit sinen wive off hij heeft der quaet vermoeden op van anderen mannen. Nu sorgen sij, hoe sij goet gewinnen sullen, dan sorgen sij hoe sijt behouden sullen ende besitten sijt mit groten minnen, so scheiden sij der dicwijl weder aff groten rouwe. Nu sorgen sij voer hoer kijnder hoe sij die op gevoeden sullen, als sij groet sijn hoe sij se wael bestaden sullen. Ende so vellet [2])
somwilen alst || al om sorget is datter hem een also qualiken 43 a
tiert, dat sij daer meer ongenuechten in hebben dan sij genuechten hebben in al den anderen; aldus so en staer hoer sinnen nummermeer ledich. Dan als sij gepramet werden mit den slaep of sij oic dan ledich ende rustich wesen mochten, want die wynt deser druustiger [3]), onrustiger werelt altoes weiet ende blaset sonder ophouden op hoer moelen, dat is op hoer omlopende gemoede, dat dat als nu boven steet in voerspoet ende in hoverdien, als nu weder neder gaet in wederspoet ende in onlijdsamheit, so dattet gevallet. Als *Job seet* dattet gemoede dier menschen vervullet wordet met voel onselicheit ende en blivet nummermeer in enen staet, waer bij die here inder ewangelien wael geleken heet dat vleischelike eertsche echscap der moelen. Ja hoerre sommichs echscap machmen wael geliken der olimoelen off der watermoelen van groter onbekentheit ende onrusticheit, daer hoer leven mede doer geet. Ende daer aff spreket dat ewangelium wael, dat die eertsche vleischelike echscappen gemaket sijn in Galilea quod interpretatur rota, dat also voel bedudet als een rat dat omloept. Oic soe bedudet Galilea also voel als.... wantet duret totten overgange vanden leven als totter doot. Want als echscap volbracht is mit versameningen des vleisches so en macht niemant scheiden dan die doot. Mer die doot is twierhande als men nae hoeren sall. Voert soe waren in dien bruloften ende sullen wesen in allen bruloften die moeder Jhesu mit Jhesum ende mit sinen discipulen.
Mit desen drieen die ter bruloften geropen sijn, verstaet || 43 b
men drie principael guede dingen, die inder echscap sijn.

---

1) toornig.
2) gebeurt.
3) onstuimig.

Dat ierste guet dat is trouwe der reinicheit, dat die een den anderen houde trouweheit sijns lichaems ende reinicheit ende dat bedudet die rein moeder Goets, die in der bruloften was. Wolker reinicheit off sij niet volgen en willen te houden hoer megedelicheit, so volgen doch so voel dat sij houden guede gemeyn echtelike reinicheit, na niemant vorder te vragen off begeren te behagen dan horen gade. Want hoe grote sunde dattet is overtredinge inder heiliger erve[1]) ende echtscappe, tuget[2]) die scrifft te voel steden. Mer sonderlinge[3]) so wil ic daer somich exempel aff schriven, hoe dat overspel gepiniget wordet naeder doot ende oic somwilen in desen leven. Want men leset in eenen boec dat men heitet de bono universali dat in duutschen lande was een ridder seer rijc ende mechtich, die seer hem plach te geven tot tornieren ende ijdelheid te driven deser werelt ende oic overspel te doen. Dese sterff onselichliken so hij geleefft had ende liet after een seer heilich devoet wiiff, die nae hoers mans dode getogen wart inden geest[4]) ende sach bij hoers mans siele een grote mennicht[5]) van duvelen vergadert. Daer segede een die capitein vanden anderen, trect hem hasen aen, daer prekelen in steken, die hem doergaen van sinen voeten tot siinre herssen toe Daer na trect hem een plaet aen, die hem doersteket after ende voer ende alle sijn lijff doer gae. Daer nae settet hem een helm opt hoefft, daer die prekel af gangen van sinen hoeft totden ondersten van sinen
44a voeten. Daer na hanget hem || enen scilt aen sinen hals, die so swaer is dat hi hem alle sijn lede quesse[6]). Doe alle dese dingen volbracht waren nae des princen geboede in dese onselige siele, doe segede hij. sijnen dijnres[7]) : Deze plach in gewoenten te hebben, dat hij te baden plach nae sinen tornieren ende naden bade plach men hem te maken ein bedde ende plach hem bij te leggen een schoen deerne, daer hij mede dede nae sijnre begeerten ende van allen desen doet hem nu gelijc weder. Al te hant waert die siele geworpen in een vuerich bat, daer die vlamme uut sloech ende daer nae in den gloeyende bedde geleget ende daer waert bij

---

1) echt.
2) getuigt.
3) in het bijzonder.
4) een visioen had.
5) menigte.
6) kwetse.
7) dienaren.

hem geleget een padde mit verveerliken ogen also lanc als dat bedde, overmids wolker padden omhelsen ende cussen sijn crachten also uut getogen worden, dat hij meer van dier verveerliker padden gepiniget waert dan van alle der pinen der vurs. verveerliker anxteliker wapen of baden. Aldus waert hem sijn genuecht betaelt ende geloent, die hij gehadt in deser tegewordiger werlt. Ende aldus wart in hem vervullet dat gescreven steet Apocal. 18, also voel als hij hem selven geglorificeert ende verheven heet ende in weelden geleefft heet, also voel geefft hem weder torments ende screien. Mer dat heilige wiiff, die dit gesien had overmits der onthenckenisse [1]) goeds, was al hoer leve dage hier af bedruct ende gepiniget, dat sij hoers mans siel in alsulker pinen gesien hadde Dattet oic gewroken wordet van gode bij levenden live dair scrivet Petrus Damiani [2]) een exempel af. Dattet geviele bij eenre stat hiet palmen [3]) || op sunte gervasius ende prothasius avont [4]), dat een man des morgens op stont ende woude sinen ossen driven in een vorder weide; dat vernam een sijnre nageburen ende vensde hem siec te wesen van der sage [5]) en quam heimeliken int huys ende ginc op dies mans wiif bidde liggen. Ende doe dat wiif dat vernam, wene [6]) sij dat hoer man had geweest ende hadde den sage gehadt ende ontvienc hem ende dede hem vrientscap in mededogen, soe dat hij mit hoer versameninge dede, daer sij niet geerne toe en quam om der hoechtijt wille, die tocomende was ende si weende, dat hoer man hadde geweest ende liet hoer daer toe brengen al waest hoer tondanc. Ende daer nae ginc die man heimelic en wech. Ende niet lange daer nae quam hoer man ende reide hem [7]) weder te bedde te gaen. Daer verwet hem dat wiiff, dat sij meinde dat hij gedaen hadde hoescheliken [8]) ende segede : Lieve man hoe suldij nu morgen gaen mit anderen kerstenen luden in die kerc der heiliger martelaer hier bij ons? Ende doe die man dat hoerde, vragede hij neersteliker nae hoerre meindingen [1]) ende doe sij die saec vertellet hadde, bekenden 44 b

[1]) genade.
[2]) Petrus Damiani H. kardinaal Kerkleeraar 1006-1072.
[3]) Palmen?
[4]) 19 Juni.
[5]) koorts.
[6]) waande.
[7]) maakte zich gereed.
[8]) in zachte woorden.

sij, dat sij bedrogen woren ende worden wederslagen int hert. Doch sij grepen wat moets ende quaden tot hemselven ende baden wraec van gode, dat hij den overspoelre woude openbaren ende ter conden brengen. Daerna niet lange so quam die overspoelre te kerken beseten met den duvel ende schoerde hem selven mit den tanden ende spranc hoge op
45[a] ende viele weder neder swaerliken ter eerden ende ‖ smeet sijn hoet[2]) weder die muere ende dan so werp hij hem selven ter eerden, also dat hij ten lesten in der tegewordicheit des volcx also mit sulken gebeer sijn onsellige siel uut gaff. Mer wat dat enen ridder geviel in duutschen lande om overspeels wille, dat dunket mi nutte hier bij gesattet, die nochtant te genaden quam op dat geen sonder nu mestroest en valle. Een ridder was in duutsche lande, die des nachtes op stont al heimeliken van sinen wive ende ginc tot enen anderen wive ende dede daer overspil mede ende doe die sunde gedaen was, doe wandelde god siin aensicht nae groetheit siinre sunden ende verwandelde dat in een duvels aensicht ende doe hij weder te huys quam ende stac siin hoefft tot enen vinster in ende die maen scheen schoen, soe dat siin wiiff meinde, dat die duvel hadde geweest ende riep ende creet gruweliken, so dattet gesinne tot haer liep ende doe sij hoers heren aensicht sagen, riepen sij oic van verveernisse. Doe dat die ridder sach, dacht hij wael dat siin aensicht van siinre eigenre formen gegangen was[3]) ende dat hij na den godliken ordel nae snoetheit siinre sunden confuse[4]) weder hadde ontfangen. Daer ginc hij weder, daer hij die sunde gedaen hadde ende woude daer bliven tent des morgens, dat hij hem biechten mochte, wantet niet verre vander kerken en was off god siinre iet ontfermen woude, dat hij hem siin gedeente ende siin eigen aensicht
45[b] wedergeven woude. Ende doe ‖ hem die coeye ende beesten vanden dorpe van verres sagen comen, so bloettense lelic ende verveerlic ende liepen en wech also verre als sij mochten van hem recht of sij mit enen blixom van hem geslagen hadden geweest of verveert: aldus deden oic die herden ende wie hem te gemoet quam. Ende doe hij te kerken souden gaen om siin biecht te doen, sat die priester

---

1) meening.
2) hoofd.
3) dat zijn gezicht zijn eigen vormen verloren had.
4) verward, veranderd.

voer der kerken om siin getiden te lesen, ende te hans doe hij den ridder siende waert, sloech hij een cruce voer hem ende trat in die kerke en sloetse toe. Doe viel die ridder neder voer die kerke doer ende bat ontfarmeliken ende segede : Ontfarmet u miinre, heilige vader, ontfarmt u over mi arme sondaer. Want ic en bin die niet die ic schiinde te wesen, mer dit is mi geschiet om miinre sonden wil, dai mi dit mommen aensicht aldus confuset. Het is mi leet, dat ic gesondicht heb, hoeret mi om goeds wille miin biecht ende settet mi tot penitencien, dat gij wilt ende dat wil ic doen ende verbaden dan den wille goeds. Ende die priester liet hem in ende te hans, doe die ridder mit groten berouwe ende tranen hadde gebiecht, so ginc dat duvels aensicht en wech ende creech siin eigen forme ende gedeent weder. Dat ander guet is dat sacrament, dat inder echscap is, want et bedudet die vergaderinge der menschheit ende der godheit in Christum off Christum ende der kerken als vurs. is. Hier aff seget ***paulus ad ephesios 4°*** : Dat is een groet sacrament, mer dat segge ic in christom ende der kerken. Dit heilige dinc beteikent Christus, die inder bruloften was. Dat dorde guet || is die vruchte der kijnder, die men ontfangen sal ende opvoeden inden gelove christi. Ende dese drie gude dingen sullen die gheechte lude aendencken ende altoes voer hem nemen. Ende werden geruert ***thobie 6*** daer hi seet : Nemet die maget als totten iersten goede mit der vresen goeds als totten anderen ende om minnen wille der kijndere meer dan om minnen wil der genuechten ende dat als totten dorden guede. Ende van sulken echten luden steet daer nae in dat selve van sijn kijnder der heiligen ende en mogen ons niet versamenen als dat volc dat god niet en kent. Ende die gene die sonder dese drie guede vergaderen die en hebben christum, mariam ende die discipulen niet in hoerre bruloft mer den duvelen mit sinen engelen, wolc dat die geen sijn, die in horen bruloften god buten sluten van hoerre herten ende geven hem tot onkuisheit als peerde ende mulen, in woelken geen verstant en is ende in dien heefft die duvel macht. Als gescreven steet ***thobie 6*** : Ende in dien bruloften gebreket altoes wiin als hier nae gescreven steet. 46a

---

LE MÉLANGE COUPABLE

I have noted *(Modern Language Notes*, March 1919, p. 183) a passage of Calvin which places him on the side of Boileau in the controversy over the use of Christian subjects in profane art. A casual remark in *Il Principe* seems to have been inspired by somewhat the same instinct that prompted Boileau. I say *instinct* because Boileau has not clearly defined his reasons which were both aesthetic and reverential. Calvin, of course, puts the matter squarely on theological grounds. In the sixth chapter of *Il Principe* Machiavelli discussed newly founded principalities won by personal valor of the ruler. He warns us that he is going to cite only the very greatest examples. « Per venire a quelli che per propria virtù, e non per fortuna, son diventati Principi, dico che i più eccellenti sono Moisè, Ciro, Romulo, Tesco e simili. *E benchè di Moisè, non si debba ragionare, essendo stato un mero esecutore delle cose che gli erano ordinate da Dio*, pure merita di essere ammirato solamente per quella grazia che lo faceva degno di parlare con Dio. Ma considerando Ciro, e gli altri che hanno acquistato o fondato regni, si troveranno tutti mirabili; e se si considereranno le azioni ed ordini loro particulari, non parranno differenti da quelli di Moisè, che ebbe si gran precettore. Ed esaminando le azioni e vita loro, non si vedrà che quelli avessero altra dalla fortuna che l'occasione, la quale dette loro materia di potervi introdurre quella forma che a lor parse; e senza quella occasione la vertù dell' anima loro si sarebbe spenta; e senza quella virtù l'occasione sarebbe venuta invano. Era, adunque, necessario a Moisè trovare il

populo d'Isdrael in Egitto schiavo, e oppresso dagli Egizi, acciocchè quelli per uscire di servitù se disponessero a seguirlo ». — The underlined words may not express Machiavelli's own belief; he may have considered it prudent to distinguish sharply between profane and sacred history. But the passage does indicate that Machiavelli, or men of his time, hesitated to use Moses as an example in a discussion of human things. He can serve only in so far as he worked with purely human means. Thus, in the eyes of the seventeenth century critics, the conversion of Corneille's Pauline was justified on the stage only in so far as it was brought about by her love or admiration for Polyeucte. The conversion of Felix shocks us even to-day. Machiavelli would exclude the *deus ex machina* from politics as Boileau and the Hôtel de Rambouillet would forbid its use in art.

A clear statement of aesthetic grounds (as regards diction) may be found in Leopardi's *Pensieri* (1). « Non credo che siano molto da ascoltare quelli che credono che certi passi sublimi della Bibbia avanzino ogni altro passo sublime di qualsivoglia autore, e lo provano colla grandezza materiale dell' immagine : per esempio, dicono, il misurare le acque colla mano e pesare i cieli colla palma e ben più che scagliar la folgore dall' alto di Ato e di Rodope e riempier di spavento i cuori dè' mortali, crollar l'Olimpo coll' accennar del capo, ec. ec, Senza dubbio non si può dir niente di Dio che non sia infinitamente al di sotto del vero, e però la Bibbia (e la Bibbia molto meno che qualunque altro) non dice mai cosa che appetto al vero non sia strapiccolissima;

(1) *Pensieri di varia filosofia e di bella letteratura*, Vol. I, pp. 90-91.

e pure io ardirò di affermare che quelle tali espressioni della Bibbia nella poesia umana sono esagerazioni, e che in essa poesia vale assolutamente più in rigore di pregio poetico quel Giove accennante col capo e scuotente l'Olimpo, quel Nettuno che in quatro passi traversa provincie, ... di quelle tante immagini sublimissime della Bibbia; perché nella poesia umana ci vuole il mezzo dappertutto, il mezzo, che è il gran luogo di verità e di natura e che né anche col vero si dee oltrepassare; e il sublime dee scuotere fortemente il lettore, ma non subbissarlo con cose che oltrepassino la capacità nostra. E questo della poesia umana. Ma la poesia divina, come la Scrittura, dee veramente subbissare e oltrepassare la capacità umana; e però quelle immagini, essendo poi per se stesse lontanissime dall' essere esagerate, convengono ottimamente a questa sorta di poesia tutta essenzialissimamente diversa dalla nostra, e però da noi non imitanda senza colpa poetica. » — Without accepting the implied defense of mythology in modern poetry, we may well consider whether there is not much truth in the principle here enunciated. Leopardi has expressed clearly the aesthetic reasons which prompted Boileau's sibyline utterance. Altho he is referring primarily to diction, his thought has a wider application and would be endorsed by Machiavelli as well as by Boileau.

Benj. M. Woodbridge.

Reed College.
Portland, Oregon. U. S. A.

L'idiotisme wallon *Ci n'est qu' cîr botons* ou *qu' cîr èt botons* ou *qu'à cîr botons* (se dit d'un arbre tout couvert de boutons à fleur).

Dans le flamand occidental, un idiotisme identique est commun.

De Bo (1) donne l'expression ***Het is al hemel water dat men ziet*** ou, avec la conjonction ***en*** reliant les deux noms, ***Het was al hemel en water.*** Dans le premier exemple, il faudrait normalement séparer les noms par une virgule : ***het is al hemel, water*** « tout est ciel, eau », mais le langage courant et rapide de la conversation n'observe pas de pause en pareil cas.

L'expression initiale flamande a pris, abusivement, un emploi extensif considérable. De Bo signale, sans la conjonction, une expression comme ***Het waren al hemel soldaten die in 't veld lagen;*** avec la conjonction des expressions comme ***Het is al hemel en koorn op de velden, Het is al hemel en soldaten zoo verre men zien kan, Hij had eene messteek ontvangen en zijne kleederen waren al hemel en bloed.***

Le wallon a, en plus que le flamand, un troisième tour, plus analytique, ***Ci n'est qu' à cîr botons***, peut-être bien sorti de l'expression particulière ***Ci n'est qu'à cîr siteûles,*** qui a dû être dans le wallon plus ancien : ***ce n'est que, a ciel, setoiles.***

En outre, le wallon a construit, par contamination avec l'expression très naturelle et qui a dû être primi-

---

(1) *Westvlaamsch Idioticon*, v. *hemel*.

tive ***Ci n'est qu'on boton*** ou ***on seûl boton***, un quatrième tour ***Ci n'est qu'on cîr boton***, ***Ci n'est qu'ine cîr fleûr***, ***ine cîr siteûle.***

C'est à J. FELLER que ces diverses locutions wallonnes doivent d'avoir été mises en relief (1).

Il a même retrouvé dans le dictionnaire de Grandgagnage, à la partie historique, un exemple de 1534, qui atteste cet emploi particulier de ***cir*** « ciel » :

cire weaze, warance, crapes et commines pareilles.

Le sens de ce passage est : « profusion de guède, garance, « crapes » et cumins semblables ». On ignore la signification de ***crapes***, qu'on trouve dans un autre exemple, de Lille, de 1513, et que le dictionnaire d'ancien français de GODEFROY se borne à traduire vaguement par « sorte de matière propre à la teinture ».

L'idiotisme wallon n'existe que dans les variétés du dialecte liégeois.

Malheureusement le germanisme flamand du dictionnaire de DE BO, qui donne l'explication, simple et naturelle, de l'idiotisme wallon, est resté inconnu de FELLER, et il s'est égaré dans ses suppositions étymologiques, qu'il n'a du reste présentées qu'avec une prudente réserve et de façon toute conjecturale. Il avait antérieurement pensé, pour expliquer ***cîr***, qu'il écrit à tort ***sîr***, au germ. ***sehr***, qui, à l'origine, a été de sa nature adjectif (= heftig); dans les ***Notes*** (en 1912), il a penché en faveur d'un adj. germanique ***schier*** = klar, lautel, hell, rein....

L'idiotisme wallon manque aux dictionnaires wallons.

PAUL MARCHOT.

---

(1) *Notes de philologie wallonne* (1912), p. 353.

De huidige stand van het toponymisch onderzoek vooral in België [1].

In de studie van plaatsnamen komen verschillende gezichtspunten in aanmerking.

1° Het verzamelen van de stof, waarin dan verder twee onderdeelen kunnen onderscheiden worden :

a) de inventarisatie van het geschreven materiaal, d. w. z. het verzamelen van alle benamingen van plaatsen die ons uitsluitend of voornamelijk uit geschreven bronnen bekend zijn;

b) het verzamelen van de levende stof of het opsporen, aanteekenen en verzamelen van plaatsnamen die thans nog in levend gebruik zijn.

2° De identificatie van plaatsnamen. Welke oude namen leven voort in latere benamingen, met hunne vroegere of huidige gedaante? Waar moeten op de kaart, of beter nog op het terrein zelf, de plaatsen gezocht worden, waarvan in de geschiedenis melding wordt gemaakt? Omgekeerd, hoe luidde in vroegere tijden een heden gebruikte plaatsnaam?

3° De etymologie van plaatsnamen. Wat is de oorsprong van elken naam; tot welke taal behoorde hij aanvankelijk en wat beteekende hij voor de bevolking die hem eerst bezigde?

Dit zijn de drie hoofddeelen van het eigenlijk toponymisch onderzoek. Men kan evenwel verder gaan en

(1) Lezing gehouden op het Philologencongres te Mechelen den 7 Augustus 1921.

uit de historische of etymologische studie verdere gevolgtrekkingen afleiden; dit is dan geene eigenlijke toponymie meer, maar eene toepassing er van op historisch of taalkundig gebied. Deze toepassing is gewettigd, maar ze moet zorgvuldig onderscheiden worden van de eigenlijke plaatsnamenkunde, daar o. a. de zekerheid der gevolgtrekkingen kleiner wordt naar gelang men het eigenlijk toponymisch terrein verlaat.

Onder historische toponymie vat ik samen het verzamelen van historische plaatsbenamingen alsook de identificatie en, voor een deel, de etymologische studie dier namen, alles dus wat niet het levend materiaal tot voorwerp heeft.

I.

In Frankrijk moet in de eerste plaats de groote toponymist A. LONGNON genoemd worden. Zijne ***Géographie des Gaules au VIe siècle*** (Paris, Hachette, 1878); ***Dictionnaire topographique de la Marne*** (Paris, 1891); ***Atlas historique de la France depuis César jusqu'à nos jours*** (Hachette, 1907), waren reeds hulpmiddelen van eersten rang, voor alle toponymisten van groote waarde. Maar voor kort werd door P. MARICHAL en LÉON MIROT de uitgaaf van een nagelaten werk van hem begonnen onder den titel : ***Les noms de lieu de la France, leur origine, leur signification, leurs transformations***, 1er fasc. Noms d'origine phénicienne, grecque, ligure, gauloise et romaine [1920]; 2e fasc Noms de lieu d'origine saxonne, burgonde, wisigothique, franque, scandinave, bretonne et basque [1922]. Zooals men ziet, een volledig handboek voor Fransche toponymie, vooral met het oog op de afleiding der namen. Het werk geeft alleen resultaten zonder eigenlijke discussie. Wie dus dieper wil doordringen moet tot de bronnen terugkeeren, die ongelukkig bij LONGNON niet altijd vermeld staan. Voor elke studie van het Keltisch element

is HOLDER, *Altceltischer Sprachschatz* (drie deelen, Leipzig, 1891 vlg.) onmisbaar; eveneens moet ik met nadruk op den arbeid van D'ARBOIS DE JUBAINVILLE wijzen : zijne *Les premiers habitants de l'Europe*, 2e dr., Parijs, 1889-1874; *Recherches sur les origines de la propriété foncière et des noms de lieux habités en France.* Paris, 1890; zijn van een geschoolden historicus die daarenboven een zeer ontwikkelden taalkundigen zin bezat. In dat opzicht zijn de werken van D'ARBOIS veel hooger te schatten dan C. JULLIAN'S *Histoire de la Gaule*, die in taalkundig opzicht veel te wenschen overlaat. In de Fransche plaatsnamen zijn vooral drie lagen te onderscheiden : Liguursch of vóor-Keltisch, Keltisch en Romaansch. Eene Germaansche laag bestaat in de Fransche toponymie niet. Op geen oogenblik is in Frankrijk de Germaansche invloed sterk genoeg geweest om het aanzien van den bodem merkelijk te wijzigen Er zijn natuurlijk Germaansche namen en de éene streek levert er meer op dan de andere. Fransch-Vlaanderen behoort wel te verstaan niet tot het Fransch taalgebied; evenmin het Bretonsch-sprekend gedeelte van Bretanje. Een groot gedeelte van het departement Pas-de-Calais is tot in de late middeleeuwen, enkele plaatsen tot in de XVIIIe eeuw, Vlaamsch geweest. Sporen van het Burgundisch in Franche-Comté, van Saksische en Noorsche taal in Normandië, zijn met recht door LONGNON aangewezen. Maar het departement Doubs, dat de meeste Burgundische namen oplevert, telt slechts 1/7 namen van zulke type, zoodat ten slotte de oogst van Germaansche namen bij LONGNON zeer karig uitvalt en zeker niet voldoende is om, uitgenomen in bepaalde gewesten, van eene *Germaansche laag* te spreken. Zelfs het Frankisch element, dat bijzonder sterk zou moeten zijn, aangezien de Franken hunne heerschappij in Gallië blijvend wisten te maken, in tegenstelling met de Bur-

gundiërs en West-Goten, zelfs het Frankisch is meest vertegenwoordigd door de verbinding van een Germaanschen persoonsnaam met een Romaanschen soortnaam. ***Baudechisilovallis***, a° 697, thans Bougival bij Parijs, beteekent dal van ***Baudegisilus***. De persoonsnaam is Germaansch en waarschijnlijk Frankisch; aangezien Romanen in massa Germaansche namen aangenomen hebben blijkt hieruit nog niet dat ***Baudegisilus*** een Germaan was (1). Zulke namen bewijzeu dus niets voor de germanisatie van het oude Gallië, of zijn slechts onrechtstreeksche bewijzen van het zeer oppervlakkige karakter der germanisatie.

II.

De Engelsche toponymie levert bijzondere moeilijkheden op. Engeland is eerst Keltisch, bepaald Britonisch geweest; later oppervlakkig geromaniseerd, werd het ten slotte Angelsaksisch. Het moest vervolgens voor een tijd aan Noorsche heerschers gehoorzamen en eindelijk werd het geheel door de Normandiërs veroverd tusschen 1066 en 1071. Men zal dus het Keltisch, c q. het Latijnsch, het Germaansch en het Fransch element in de plaatsnamen moeten onderscheiden Maar dat is nog niet genoeg. Het Keltisch is ofwel Britonnisch in het Zuiden of Gaelisch in het Noorden : er dient nog rekening gehouden met een verschil van datum, want men pleegt tusschen de oudste of Pictische laag en de eigenlijke Schotsche, door Iersche invallen van af de eerste eeuwen na Christus gebracht, een onderscheid te maken (2). Eveneens zijn in

---

(1) Over de nationaliteit van dragers van Germaansche namen zie KURTH : *Etudes franques* (Brussel, 1919), I, blz. 122 vlg.

(2) F. G. DIACK : *Place-Names of Pictland*, Rev. Celt. XXXVIII, [1921] 109 132, beschouwt het Pictisch als Oud-Gaelisch. In hoever hij gelijk heeft moeten Keltisten uitmaken.

het Germaansch de eigenlijk Engelsche bestanddeelen van de Oudnoorsche te onderscheiden. Vooral Schotland en noordelijk Engeland leveren plaatsnamen op *-by*, *-dale*, *-garth*, *-holme*, *-crook*, *-toft* die uit het Angelsaksisch moeilijk of niet te verklaren zijn. Het is wel bekend dat de Romeinsche *castra* of verschansingen een spoor gelaten hebben in de namen op *cester*, *chester*, *caster* (Glocester, Rochester, Lancaster). In het Noorden van Engeland doen zich soms zeer ingewikkelde toestanden voor. In die streek stieten Angelsaksers, Noren en Gaelisch-sprekende Schotten op elkander en, om als 't ware de verwarring nog grooter te maken, staat het vast dat zekere Scandinaviërs dier gewesten van hunne Keltische buurlieden ook de Gaelische taal en persoonsnamen ontleenden! Dit maant ons tot voorzichtigheid en laat ons zien hoe verward toponymische vraagstukken soms kunnen worden. Gelukkig hebben wij, om zoo te zeggen, de processtukken in handen : van het Oud-Iersch en Oud-Welsh bezitten wij aanzienlijke brokken, het Angelsaksisch en het Oudnoorsch zijn door eene uitgebreide letterkunde goed bekend. Hoewel de Engelsche toponymisten klagen over een gebrek aan eenheid in het onderzoek der Engelsche plaatsnamen, toch kan men op eene ontzagwekkende lijst van degelijke en betrouwbare monographieën wijzen, gewijd aan de studie van de plaatsnamen van elk graafschap. Noorsche geleerden hebben ook het hunne bijgedragen om den knoop te ontwarren, zoodat op den huidigen dag de Engelsche toponymie belooft te worden éen der gebieden waarover wij het best ingelicht zullen zijn (1).

---

(1) Zie o. a MAWER : *The Place Names of Northumberland and Durham*, Cambridge University Press, 1920; EKWALL : *Scandinavians & Celts in the N. W. of England* (Lunds Universitets Arsskrift N. F. Avd. I. Bd. 14, nr. 27) 1918, beide met rijke bibliographie.

III.

In de Duitsche toponymie blijft de naam van ERNST FÖRSTEMANN op den voorgrond staan. Reeds a° 1859 zond hij de eerste uitgaaf van zijn *Altdeutsches Namenbuch*, II, *Ortsnamen*, de wereld in. De derde druk door H. JELLINGHAUS bezorgd (1) is nu nog, na meer dan zestig jaar, het handboek bij uitmenendheid voor de Germaansche toponymie van het vasteland. Hierbij dient nochtans aangestipt dat het werk van FÖRSTEMANN-JELLINGHAUS alleen het Germaansch element in de plaatsnamen behandelt. Keltische en voor-Keltische moet men bij HOLDER gaan opzoeken, over de Slavische namen, die in een groot gedeelte van Duitschland en Oostenrijk zeer talrijk zijn, bestaat bij mijn weten geene omvattende studie. Ook brengt het opzet van FÖRSTEMANN's werk dit nadeel mee, dat het alleen de oudere plaatsnamen behelst. Hoewel JELLINGHAUS zijn onderzoek tot aan 1200 uitstrekt (FÖRSTEMANN hield aan 1100 stil), toch blijft een zeer ruim historisch gebied onbesproken, dat ook zijn belang heeft. Waar de Engelsche toponymisten alle historische namen tot 1500 in hun onderzoek betrekken, kan hun geen ongelijk gegeven worden. Hielden zij zich aan de grens van JELLINGHAUS, dan zou immers een aanzienlijk deel van het Engelsch gebied onbestudeerd gebleven zijn, daar heele graafschappen als Northumberland en Durham geene bronnen uit Angelsaksischen tijd bewaard hebben.

Dat geheel Z. Duitschland en namelijk het Donaudal eens Keltisch geweest zijn wordt door niemand be-

(1) E. FÖRSTEMANN : *Altdeutsches Namenbuch*, II Band. Ortsnamen, 3. völlig neu bearbeitete, um 100 Jahr (1100-1200) erweiterte Auflage, herausgegeben von H. JELLINGHAUS, Bonn Hanstein, 1913-1916.

twist. De vraag is echter, tot hoever zich deze Keltische invloed in centraal en Noord Duitschland uitgestrekt heeft en anderdeels welk punt van het door Germanen bezette gebied voor hun stamland kan doorgaan. Dit zijn twee strijdvragen die de toekomst, vooral met behulp van de plaatsnamenkunde, zal op te lossen hebben. De verschillende meeningen o. a. van MÜLLENHOFF (1), van BREMER (2) van KAUFFMANN (3) heeft men nog niet tot volstrekte eenheid kunnen terugbrengen (4).

De tot hiertoe genoemde werken leveren niet alleen historisch materiaal, ze verstrekken ook etymologische verklaringen. Wat de waarde hiervan betreft, moet men den toestand juist leeren inzien. Geene twee etymologieën zijn op gelijken voet te stellen. De éene is volkomen zeker, de andere kan voor uiterst waarschijnlijk doorgaan, eene derde is een zeer aannemelijk vermoeden, eene vierde is slechts eene gissing die nooit zal bewezen kunnen worden Men moet dus uiterst voorzichtig zijn als men te werk gaat met etymologische verklaringen, zelfs met die welke in uitstekende werken geboekt staan. Vele daarvan zijn voor herziening vatbaar en de leek in dezen moet niet geërgerd zijn, als eene aannemelijke verklaring voor eene betere wordt opgegeven. Er is op dat terrein nog zeer veel te doen; maar dat wil niet zeggen dat iedereen zich daarop moet wagen. Wel integendeel, want de etymologie van plaatsnamen is nog moeilijker dan eenige andere.

---

(1) *Deutsche Altertumskunde*, II, 207 vlg.; IV, 300.

(2) BREMER : *Grundriss der german. Philol*, III², blz. 770 vlg.

(3) KAUFFMANN : *Deutsche Altertumskunde*, I, blz. 212.

(4) Eene nieuwe verklaring der plaatsnamen op *-apa*, als germ. beschouwd, heeft onlangs prof. CARNOY verdedigd (*Bull. philol. et historique*, 1920, 145-146). Wordt deze theorie algemeen aangenomen, wat ik haar toe wensch, dan zal de heele vraag der Keltisch-Germaansche betrekkingen een grooten stap verder gebracht zijn.

IV.

De werkzaamheid op toponymisch gebied is in Noord-Nederland vooral vertegenwoordigd door de uitgave van de *Nomina geographica Neerlandica*. Er is natuurlijk ook buiten dat tijdschrift veel gewerkt, maar het heeft de individueele krachten om een centrum gegroepeerd en éene richting voor den arbeid aangewezen. Het uitgangspunt was geweest eene poging tot hervorming der spelling van plaatsnamen op grond van oorsprong en afleiding dier namen. Spoedig bleek het echter dat deze taak veel uitgebreider was dan men zich eerst had voorgesteld en het *Aardrijkskundig Genootschap* liet een oproep geworden aan al wie in deze zaken belang stelde. Het plan van bewerking luidde als volgt :

« 1) Naam, ligging, plaatsaanwijzing;

2) Oudste vorm van het woord, waar, in welke oude charters, documenten, boeken of kaarten te vinden;

3) Vermelding van de verschillende veranderingen welke de naam allengs ondergaan heeft en den overgang maken tot den huidigen vorm;

4) Hoe die naam door de tegenwoordige bevolking uitgesproken wordt;

5) Beteekenis en afleiding van den naam;

6) Vergelijking met verwante en gelijkklinkende namen;

7) Analogieën;

8) Welke bewijzen voor de oude uitspraak van het woord uit de verschillende vormen te putten zijn. En omgekeerd;

9) Zoo mogelijk vermelding der persoonsnamen, welke met dien naam verwant zijn of daarvan afkomen;

10) Vermelding, zoo het nuttig kan zijn, van die afleidingen en vormen, welke niet aan te bevelen zijn. »

Ongetwijfeld een schoon programma. Het was niet te verwachten dat het volledig door alle medewerkers in al

zijne onderdeelen zou verwezenlijkt worden en dit is ook niet geschied. Maar zeer aanzienlijke gedeelten van het Nederlandsch gebied, b. v. : Friesland, Gelderland, Overijssel, deelen van Brabant, Zeeland (vooral Zeeuwsch-Vlaanderen), Limburg, zijn het voorwerp eener grondige en dikwijls volledige studie geworden. Vooral werd aan de historische zijde alle zorg gewijd, zooals het aanteekenen van oude vormen uit archiefstukken en de identificatie met levende benamingen. Dat de meeste medewerkers zich van etymologische gissingen onthielden moet hun niet ten kwade geduid worden, daar zij, die hierin niet beslagen zijn, de zaak beter met rust laten. Nochtans staan in de **N. G. N.** artikelen van etymologisten als KERN, GALLÉE, JOH. WINKLER, BUITENRUST HETTEMA, enz., die ook de afleiding der plaatsnamen tot haar recht hebben laten komen.

De uitgave der **N. G. N.** wordt voortgezet. Als de reeks volledig zal zijn, als alle N.-Ndl. gewesten er vertegenwoordigd zullen zijn door eene volledige lijst van de toegankelijke plaatsnamen, dan zal men zich voor een eerbiedwaardig monument bevinden dat van weergalooze waarde zal zijn voor de geschiedenis en de taalkunde van de Nederlandsche, Saksische en Friesche gouwen van onze noorderburen. Aan die stoere en gedisciplineerde arbeiders komt van wege alle Ndl. toponymisten een eeresaluut toe.

Er blijft echter nog meer te doen. In de **N. G. N.** klimt men in den regel niet hooger op dan tot de oudste oorkonden uit de middeleeuwen. Het voorhistorisch gedeelte is daarbij eenigszins verwaarloosd gebleven. Wie zich een beeld wil vormen van Holland in vóór-Germaanschen tijd, moet in allerlei werken over voorhistorisch Europa, Liguren en Kelten gaan opzoeken wat speciaal Holland betreft. Eveneens is het Romeinsch tijdvak in

de Nederlanden op toponymisch gebied moeilijk te bereiken. Wie lust voelt om te werken zal dus nog altijd bezigheid vinden (1).

Anderdeels moet opgemerkt worden dat Zuid-Nederlandsche toponymisten zich geene illusies moeten scheppen over de directe hulp die van Noord-Nederlandsche arbeiders voor hun vak te verwachten is. Een groot gedeelte van het Nederlandsch gebied behoorde en een deel nog behoort tot de Friesche of Saksische taal; elders hebben wij Nederlandsch met een sterk gekleurd Friesch karakter. Verder vloeien de historische bronnen gewoonlijk vroeger en overvloediger in het Zuiden dan in het Noorden. Zoodat naar mijn bescheiden meening de ware toestand deze is : dat de toponymie van Zuid-Nederland meer licht zal werpen op die van het Noorden dan omgekeerd. We moeten dus voor België vooral op eigen krachten steunen, te meer daar in ons land het voorhistorische element, waaronder ik het Keltisch en vóor-Keltisch samenvat, sterker op den voorgrond treedt dan in N.-Nederland. Nochtans is er van onze noordelijke buren veel te leeren. De centralisatie van den arbeid is in de **N. G. N.** zeker op de meest practische wijze verkregen. In het tijdschrift vinden alle mogelijke bijdragen van toponymischen aard hunne plaats : men treft er zuiver historische opstellen naast zuiver etymologische aan; studiën over eene heele streek naast bescheidener bijdragen uit een enkel kloosterarchief, enz. Ook is het uitkomen van de *Nomina* niet aan vaste tijden gebonden. Het werk verschijnt niet geregeld, maar naar gelang de

(1) De *Nederlandsche plaatsnamen op* **-ik** behandelt Dr Schönfeld : *Tijdschr. v. Ndl. Taal en Lett*, 36, 163-176. Dat artikel bewijst o. m. hoe dankbaar het onderzoek naar voor-Germ. plaatsnamen in N.-Nederland kan wezen.

stof door medewerkers ingeleverd wordt. Dit gaat overhaastigen arbeid te keer en is een waarborg voor de degelijkheid van de bewerking (1).

V.

Hoe staat het met de studie van plaatsnamen in Belgie? Ik kan hier al de toponymisten niet noemen die zich door wetenschappelijken arbeid of liefhebberijwerk verdienstelijk hebben gemaakt. Elke stad, elk dorp met een historischen of oudheidkundigen kring telt den eenen of anderen navorscher die voornamelijk of bij gelegenheid aan toponymie doet. Ik wil hier alleen wijzen op de hoofdwerken die door hunne practische of wetenschappelijke waarde boven andere uitsteken.

Wat de historische toponymie in geheel haar omvang

---

(1) De plaatsnamenkunde wordt met buitengewonen ijver en methode in de Scandinavische landen gepleegd. Prof. MAWER wijst met bewondering naar de organisatie van den arbeid in de landen van het Noorden en betreurt het dat Engeland het nog zoo ver niet heeft kunnen brengen (*The Place Names of Northumberland*, blz. VII) In het Zweedsche *Namn ock Bygd, Tidskrift för Nordisk Ortnamnsforskning*, 1919, bericht G KNUDSEN uitvoerig over de werkzaamheid van het « Stednavneudvalg » of commissie voor plaatsnamen aan het Ministerie van Eeredienst te Kopenhagen (*Den danske Stednavneundersögelse*). Hare werkzaamheid, eerst uitgegaan van de behoefte om eene uniforme spelling voor de plaatsnamen in zwang te doen komen, heeft zich stilaan ontwikkeld tot een stelselmatig onderzoek, op grond van den tegenwoordigen topographischen toestand, van alle plaatsen van Denemarken, niet alleen in het verleden maar ook in het heden. De opteekening geschiedt op fiches die o. m. ook de uitspraak van de namen in phonetische transcriptie vermelden. De heele inrichting van den arbeid kan ook voor andere landen als model dienen. — Daar ik totnogtoe weinig gelegenheid gehad heb om de Scandinavische toponymie te bestudeeren, moet ik hierover met deze korte aanteekening volstaan.

betreft, daar moet in de eerste plaats op KURTH's *Frontière linguistique* (1) gewezen worden. Het boek wil een historisch vraagstuk, den oorsprong en de wederzijdsche verhouding van de twee nationale talen in België nagaan en verklaren. Maar daarvoor steunt de schrijver hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, op plaatsnamenkunde. De meeste vragen worden er aangeroerd, sommige opgelost, vele op scherpzinnige wijze een eind verder gebracht, geene enkele verwaarloosd. De geleerdste toponymist vindt aldaar eene massa stof verzameld uit alle mogelijke bronnen, ook uit onuitgegeven archiefstukken. Dikwijls is het oordeel van KURTH, vooral op etymologisch terrein, voor herziening vatbaar. Nergens echter kan men zijne meening voorbijzien. Hoewel geen systematisch werk over toponymie, toch behandelt de *Frontière* talrijke principieele vragen en werkt altijd zoo opwekkend bij den lezer dat in de boekerij van elken toponimist het boek zijne plaats aangewezen heeft.

Uiterst nuttig ook in denzelfden zin (historisch) is het werk van FÖRSTEMANN-JELLINGHAUS dit dank zij de medewerking van den Heer POTTMEYER, bibliothecaris te Antwerpen, die aan JELLINGHAUS zijne rijke en keurig bewerkte verzamelingen van plaatsnamen uit Vlaanderen, Antwerpen, Brabant, Limburg en Luxemburg afstond. De lijsten van POTTMEYER berusten op een excerpeeren van oorkondenboeken, zoodat naar de woorden van JELLINGHAUS zelven « diese schwache Seite des Förstemann' schen buches jetzt wohl die stärkste geworden ist ». Dat de beperkte verzameling van POTTMEYER in de zee van FÖRSTEMANN's namenboek uitgestort werd, mag wel

(1) Verschenen in de *Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Academie Royale de Belgique*. Brussel, Hayez, 1895-1898.

zeker voor vergelijkingen met overeenkomstige naamvormen in andere Germaansche streken gelukkig geacht worden. Maar voor de eigenlijke Belgische en vooral Z.-Ndl. toponymie kan ik niet anders dan betreuren dat de arbeid van bibliothecaris POTTMEYER niet afzonderlijk verschenen is. Zulke eene verzameling, met verwijzing naar gedrukte en ongedrukte bronnen zou eene onmisbare basis uitmaken voor elke toponymische studie van onze gewesten.

De voorhistorische en Keltische toponymie is nooit in geheel haar omvang voor ons land behandeld. Veel vindt men natuurlijk bij HOLDER, *Altcelt-Sprachschatz* en ook bij KURTH, *Frontière*. Aan het feit dat nooit een leerstoel voor Keltische philologie aan onze hoogescholen werd gesticht zal het te danken zijn dat zeer interessante studiën als die van TOURNEUR : *Recherches sur la Belgique celtique* (1) niet voortgezet werden. Een boek over Keltisch België blijft nog te schrijven. Voor het Zuiden van ons land vooral, maar niet uitsluitend daarvoor, zou zulk een werk uitstekende diensten bewijzen; de schrijver er van zou in de gelegenheid zijn talrijke dwalingen en fantastische voorstellingen te keer te gaan.

Aangaande toponymische onderzoekingen in het Walenland moet ik kort zijn; men kan wijzen op de oudere werken van GRANDGAGNAGE (2), op de jongere van ROLAND (3), op de veel beloovende studiën van FELLER (4) en vele anderen. Specialiteiten in Waalsche dialectogie zullen beter dan ik, den leergierigen lezer moeten in-

---

(1) *Musée Belge* VI, 423-439; VII, 476-480; XI, 44-79.

(2) *Mémoire sur les anciens noms de lieu dans la Belgique orientale.* (Mémoires de l'Académie de Belgique, 1854); *Vocabulaire des anciens noms de lieu de la Belgigue orientale* Luik, 1859.

(3) *Toponyme namuroise.* Brussel, Schepens, 1901.

(4) B. v. *Astanetum* (Revue belge de philologie et d'histoire, I, 41 vlg. [1922]).

lichten, daar de studie van de Waalsche plaatsnamen bijna onmogelijk is zonder kennis van het plaatselijk dialect. Zie o. a. het ***Bulletin du dictionnaire de la langue wallonne*** (Luik).

Wat is er gedaan in de Vlaamsche gewesten?

Het best doorzocht gebied is Vlaanderen. Voor meer dan 55 jaar (a° 1864) begonnen DE POTTER en BROECKAERT de uitgave hunner ***Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen***, waarvan 24 deelen verschenen zijn (35 als men ook daarin begrijpt de afzonderlijk uitgegeven geschiedenissen van verschillende steden van Vlaanderen). Dit werk berust op gegevens verstrekt door plaatselijke geleerden, kosters, onderwijzers, pastoors, die belang stelden in de geschiedenis hunner woon- of geboorteplaats. Het resultaat is zeer ongelijk uitgevallen. Drukfouten, verwarringen van datums en plaatsen, dikwijls een volslagen gebrek aan critiek ontsieren menige van deze monographieën. De reeks blijft nochtans een ontzagwekkende bron voor de geschiedenis van Vlaanderen en de plaatsnamen die er in vermeld staan, zoowel oude als nieuwe, telt men bij duizenden DE POTTER's werk is aldus onmisbaar. Hiernaast en veel hooger is het ***Woordenboek der toponymie*** van K. DE FLOU (1) te plaatsen. Dit moet een waar monument worden en het zal voor de toekomst een model blijven van ongeëvenaarde volledigheid. DE FLOU teekent aan al de namen uit het verleden en al de plaatsnamen uit den tegenwoordigen tijd die hij maar kan opsporen. Over het werk van DE FLOU kan niemand beter ons onderrichten dan hijzelf, in de Voorrede van zijn werk en in de ***Memorie van Toelichting*** die hij later in de Koninklijke Vlaamsche Academie voordroeg (2).

(1) ***Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Artesië, Guînes, Boulogne, enz.*** Gent, Siffer, 1914-1922 (verschenen A-B).

(2) Zie *Versl. en Med. der Vla. Acad.*, 1911, blz. 403-409; 1921, blz. 221-229.)

Voor andere provinciën liggen de gegevens in talrijke tijdschriften en afzonderlijke werkjes verspreid, als de *Bijdragen tot de geschiedenis van het hertogdom Brabant* sedert 1902 te Eekeren-Donk uitgegeven door Goetschalckx; *Limburgsche Bijdragen* uitgegeven door het Leesgezelschap van Hasselt (daarin van J GESSLER, eene *Bibliographie der algemeene en Limburgsche plaatsnaamkunde*, Jaargang 1909-1910). — Zeer belangrijk voor Limburg zal worden : GESSLER en VANDER STRAETEN, *Algemeen Repertorium der Hasseltsche ordonnantieboeken*, Hasselt, 1921 (plaatsnamen en persoonsnamen).

Na deze opsomming der hulpmiddelen rijst de vraag, hoe staat het met de resultaten?

A) Keltisch en voor-Keltisch tijdvak. Hier weet men eigenlijk zeer weinig van. De stof is noch verzameld noch bewerkt noch geëtymologiseerd. Maar dat een Keltisch element bestaat kan niet geloochend worden.

B) Van het Keltisch is het Latijn moeilijk te scheiden daar wij den Keltischen tijd meest door latijnsche bronnen kennen De schifting kan alleen langs etymologischen weg verkregen worden, wat buitengewone moeilijkheden oplevert.

C) Voor Noord-België kan het nu als vaststaande beschouwd worden dat het opkomen en de uitbreiding van de Ndl taal samenvallen met de invallen van de Franken in de IVe en Ve eeuw en dat de wederzijdsche verhouding der twee nationale talen sedert dien weinig veranderd is. Deze conclusie is van groot belang én voor de geschiedenis van het Ndl. in onze streken én voor de beoordeeling van al het toponymisch materiaal in N.-België na de IVe-Ve eeuw.

D) De historische Ndl. plaatsnamen, voor zoover ze in gedrukte teksten voorkomen, zijn in zekeren zin geïnventariseerd. Wie KURTH, FÖRSTEMANN-JELLINGHAUS, DE

POTTER-BROECKAERT en de verschenen deelen van DE FLOU bij de hand heeft en daarbij nog toegang heeft tot eene groote bibliotheek om de bronnen na te slaan, die zal, mits hij er den noodigen tijd aan kan besteden, een overzicht kunnen krijgen van de oudere vormen van onze plaatsnamen. Ook zal het naslaan van WAUTERS : *Table chronologique des chartes et diplômes imprimés concernant l'histoire de Belgique*. Brussel, 1866 en vlg., met de registers die aan het einde staan, in vele gevallen nuttig, hoewel lastig blijken. Maar vooral moet in het oog gehouden worden dat overal de lezingen van gedrukte teksten aan de origineele oorkonden moeten getoetst worden. Ook de zorgvuldigste uitgevers begaan lees- en drukfouten. Wat den etymologischen kant betreft, is er nog zeer veel te doen. De moeilijkheid is grooter dan elders voor Oudnederlandsche namen daar we de Oudndl. taal niet direct kennen; onze oudste teksten zijn Middelnederlandsch. Maar juist uit de plaatsnamen kunnen we aanzienlijke resultaten verwachten voor de kennis van het Ondl.

E) Zoolang men met het etymologisch onderzoek niet klaar is of ten minste niet meer gevorderd is, kunnen de daarmee samenhangende vragen niet opgelost worden. Enkele daarvan mogen hier genoemd worden.

1° Verdeeling der Germaansche stammen op onzen bodem. Er zijn sporen van Saksische nederzettingen in Fransch-Vlaanderen en nabij Boulogne; zekere namen als *Diksmuide* herinneren aan Friesche benamingen van het type *IJmuiden*; het Oostelijk Ndl. in België wordt voor Ripuarisch gehouden in tegenstelling met het Brabantsch en Vlaamsch dat voor Salisch doorgaat. Al deze vragen zijn gesteld. Geene enkele is opgelost. Aan de toponymie valt het het laatste woord uit te spreken, als er een antwoord op te geven is.

2° De verdeeling der toponymische elementen naar tijd en plaats. De namen op *-kerke*, zoo veelvuldig vertegenwoordigd aan de Vlaamsche kust en in Zeeland, zijn jong tegenover de namen op *-laar*, *-hem*, *-zele*. De namen op *-hem* zijn in de overgroote meerderheid der voorbeelden voorafgegaan door een genitief meervoud op *-inga* (*-ingahem*, *-ingehem*, *-inghem*, *-eghem)*; zulke formaties zijn echter zeldzamer in Limburg dan in Brabant en Oost-Vlaanderen en namen met *hem*, die niet door *ing* voorafgegaan zijn, vindt men vooral op het gebied van het Brugsche Vrije (Beernem, Keyem, Lophem, Oedelem, Roxem, Reckem ....) (1). Soortgelijke opmerkingen zullen ongetwijfeld nog gedaan worden; maar om vruchtbaar te worden moeten ze scherp geformuleerd en met bewijsplaatsen goed gestaafd worden. Eerst dan zullen ze nuttig blijken voor verder onderzoek.

3° Voorbarig is het ook de toponymie te gebruiken voor het oplossen van vragen rakende de Oud- of Middelndl. dialectologie. Het spreekt van zelf dat eerst op het toponymisch terrein zelf klaarheid moet gewonnen worden eer men verder kan gaan.

* * *

In welken zin is het dus wenschelijk dat men voortwerke?

1. Wat het Vóor-Keltisch, Keltisch en Latijnsch tijdvak betreft, daar kunnen alleen keltisten zich wagen met kans op succes; er moet er bij aangestipt dat ze het Germaansch niet onkundig moeten zijn, want dikwijls houdt men voor Keltisch wat zuiver Germaansch is.

2. Voor de eigenlijk Ndl. namen van af de vroege middeleeuwen zal de taak zijn :

(1) DASSONVILLE : *Biekorf*, V (1894) 93.

a) verzamelen,

b) identificeeren,

c) etymologiseeren,

vooral wat totnogtoe onuitgegeven bleef. Voor West-Vlaanderen is de taak wel overbodig na DE FLOU's reuzenwerk. Voor Oost-Vlaanderen is er ook na DE POTTER veel te doen; elders is nog alles om zoo te zeggen te verrichten (1).

In welken vorm nu moet deze arbeid geschieden? Geen beter model dan de reeds verschenen lijsten in de **N. G. N.** Dat stof voor zulke lijsten van historische namen nog in massa te vinden is, bewijzen talrijke artikels bij DE FLOU en ook b. v. het *Cartulaire de S. Bavon* van SERRURE, waar hoopen plaatsnamen uit land- en renteboeken van de XIIIe eeuw geboekt staan.

3. Voor de levende benamingen is de practische oplossing, wetenschappelijke glossaria voor elke gemeente op te maken. Daar al het noodige hierover reeds door KURTH gezegd is (2) en door mij bij andere gelegenheid herhaald (3), zal het voldoende zijn daarnaar te verwijzen.

JOSEPH MANSION.

---

(1) GESSLER en VANDER STRAETEN (boven blz. 29) behandelen slechts één deel van het archief van éene Limburgsche stad, Hasselt. Ook daar blijft nog werk aan den winkel.

(2) G. KURTH : *Annales de la Fédération archéologique de Belgique*, II (1887), 83 vlg.; ibid 295 vlg., ook afzonderlijk verschenen onder den titel : *Glossaire toponymique de la commune de S. Léger*.

(3) *Verslagen en Mededeelingen der Kon Vlaamsche Academie*, 1920, blz. 271-284, vooral 283-284

De **Leuvensche Bijdragen** verschijnen in vier driemaandelijksche (of voorloopig twee half-jaarlijksche) afleveringen.

Het **Bijblad** verschijnt driemaandelijks (Maart, Juni, October, December).

De prijs per jaargang is **fl. 11,50.** Voor inlichtingen omtrent de exploitatie buiten België, alsook voor de prijzen der vroeger verschenen jaargangen, wende men zich tot de firma MARTINUS NIJHOFF, te 's Gravenhage.

Mededeelingen voor de redactie, alsook boeken ter recensie, worden ingewacht bij Dr. L. GROOTAERS, Naamsche Steenweg, 162, Heverlee-Leuven (België).

LEUVENSCHE BIJDRAGEN

Tijdschrift voor Moderne Philologie

gesticht door wijlen Ph. COLINET (1896)

ONDER REDACTIE VAN

L. Goemans, L. Scharpé, A. Carnoy, A. Noyons, J. Mansion, J. Van Ginneken, J. Schrijnen, J. Duqué, H. De Vocht, J. Van de Wijer, J. Kleyntjens en L. Grootaers.

XIVe JAARGANG. — TWEEDE AFLEVERING.

INHOUD.

1922.

'S-GRAVENHAGE

MARTINUS NIJHOFF

De **Leuvensche Bijdragen** verschijnen in vier driemaandelijksche afleveringen.

Het **Bijblad** verschijnt afzonderlijk in Maart, Juni, October, December.

De prijs per jaargang is **fl. 11,50**. Voor inlichtingen omtrent de exploitatie buiten België, wende men zich tot de firma MARTINUS NIJHOFF, te 's Gravenhage.

Mededeelingen voor de redactie, alsook boeken ter recensie, worden ingewacht bij Dr. L. GROOTAERS, Naamsche Steenweg, 162, Heverlee-Leuven (België).

Het Dialect van Bree.

Eene phonetisch-historische studie.

(Vervolg.)

8. **è** is (1) : (8)

1° Rekking van wgerm. **ë** (2) 1°

a) in open lettergreep, ndl. **ē** :

α) **bè.dılen** *bedelen*, ohl. *bëtalôn;* **begè.ren** *begeeren* ohd. *gërôn;* **bèr**, *beer* (dier); **è.ven** bijw. *even;* **è.vel, è.l,** *evenwel*, *nochtans;* **nét onè.ven** adj. (steeds negatief), *niet oneven,* d. i. *nog al mooi;* **gèkșè.ren** *gekscheren* cfr. ohd. *scëran = scheren* of ohd. *scërôn = dartel zijn* os. met abl *biscerian = voor het lapje houden* (zie ook V. WIJK i. v.); **genè.ven** subst. plur. **geneven* d. i. *neven* ohd. *nëfo*, cfr. *gebroeders*, Sermoenen *gemoge* (= *gemagen*) en dergl.; **kè.vır,** m *kever* ohd. *këbaro* (ags. abl. *ceafor* — een secund. **kabâri* ware voor het dial. ook denkbaar); **lè.vır,** vr. *lever* ohd. *lëbara* ags. *lifer;* **rè.k**, vr. *hark*, *raak*, ohd. *rëhho;* **rè.pen** de **r** *sterk rollen* cfn. ndl. *repelen* ohd. *riffila = zaag.* Het dialect veronderstelt **rëpôn* (cf. ook GROOTAERS, § **9**, *b*, over het Tongersche **rè.pe(n)struet);** **gè.vıl** m. *gevel*, *neus* (iron.), ohd. *gëbal*, *gibil* os. *gebil*, *gibilla;* **strèn,** vr. mv. **strè.nen** *streen* ohd. *strëno;* **vè.tır** m. *veter* (alleen in de beteekenis van *hangslot)* os. *fëtar;* **wè.k**, vr. *week* os. *wika*, ohd. *wëhha;* **wè.mes** pron. *wiens,* bij den dat. ohd. *hwëmu;* **șrè.p** vr. *schrap*, *streep*, bij ags. *scrëpan* st. v. = *schrappen*, *krassen;* **strè p** vr. *streep*, (naast **strii p** vr. = *strook*, uit **strîpa,)* waarschijnlijk met wgerm. Brechung **strëpa* uit **stripa* (cfr. ook eng. *strap* = *riem (strook!)* ; *scrap* = *strook* bij het voorgaande);

---

(1) Over de indeeling cfr. § **6**, voetnota. Om de historische ontwikkeling na te gaan is het noodig iedere onderverdeeling van § **8**, bijzonder die van den 6°, met de corresp. van § **9** te vergelijken.

(2) De onderverdeeling van den 1° is dezelfde voor alle gerekte korte vocalen (cfr. **ā**, § 5, 1° enz.)

(8) 1° verder de st. ww. *eten*, *geven*, *genezen*, *lezen*. *vergeten* en hunne verl. deelw.; de verl. deelw *gezeten*, *gelegen*; de st. ww. *breken*, *spreken*, *steken*; *zweren* (ulcérer), *scheren*; de zw. ww. *leven*, *weven*, *rekenen*, *regenen*, enz., alle met sleeptoon. Volle bewijskracht hebben alleen sleeptonige vormen (zie daarover verder **5°, B**) : nochtans mogen hier om het ontbreken van vormen met **ii** in hunne paradigmen of verwante vormen, ook een aantal stoottonige woorden geciteerd worden : o. a. **bèjen** *bidden* ohd. *bëtôn*; **te gèv(e)**, **te gès**, *voor niet*, *spotgoedkoop*, eigenl. = *ten geschenke*, bij ohd. *gëba*, subst. *gift*, cfr. ndl. *te vergeefs*; **te kèr gúu.n** *schreeuwen*, *huilen* bij **këra*, cfr. ags. *ceorian*, *klagen* abl. got. *kara*, *zorg*, (ndl. *te keer gaan* in dezelfde beteek. is oorspronk. verschillend van *te keer gaan* = *afwenden)*; **dèmırin** vr. *avondschemering*, ohd. *dëmarunga*; **gèjen** *wieden* ohd. *jëtan*; **gelèg** o. *huizing* mnl. *gelege*; **grèjen** verb. *stappen* bijzonder *groote stappen maken*, **grëdôn* (?) cfr. got. *griþs* = *schrede* (voor dit woord vergelijke men echter ook § **8**, **5°**, **B**. Aanmerk. : zoowel **gridôn* als *grëdôn* kan **grèjen** opleveren); **plègen**, zw. ww. *plegen* ohd. *pflëgan* mnl. *plegen*, *plien*; **vırplègen** *verorberen*, ook *verteren*; **vègen** mhd. *vëgen*; **zèg(e)** *zaag* ohd. *sëga*; **zwèven** *zweven* ohd. *swëbên*.

Uit het rom. o. a. **dè.ken** *deken*, *decanus*; **mè.lder** m. *merel* lat. *merula*; **pè.pır** *peper* ohd. *pfëffar* lat. *piper*; **zè.genen** *zegenen* os. *sëginôn* lat. *signare*, het dial. verlangt **sëganôn*; cfr. ohd. *sëgan* subst. (* *sëginon* moest met sleeptoon **ii** geven cfr. **5°, C**); **ẓenè.vır** *jenever* fra. *genièvre*.. Verder de uitgang **-èren** ndl. **-eeren** : **rinewèren** fra. *ruiner*; **blamèren** fra. *blâmer*; **transenèren** *plagen* mndl. *transeneeren*; **vırdèstılewèren** *vernielen* lat.-rom. *destruere*. Slechts schijnbaar hierbij **balkenèren** **balkoneeren* d. i. *uitgelaten te werk gaan*, waarvoer zie § **41**, **2°**, *a)*.

Aanm. 1. Eene uitzondering vormt **hăr** (in **hòt** en

hār = *rechts en links*) dat op * *hëra* ohd. *hëra* terug- (8)
gaat. De verklaring welke Paul (Mhd. Gr.,, § **111**, A) 1°
van het alemann. *har* geeft — namelijk analogie met *dar* uit *dara* — kan wellicht ook voor het breesch gelden. Men denke aan vormen als mndl. *haerentaere*, dial. (Brab.) *herres en derres* en ndl. *derwaarts* met omgekeerde analogie.

Aanm. 2. Het taalgevoel is onvast bij **wè.zen** subst. *wezen* en bij **vrè.ken** verb. *wreken*. Deze weinig gebruikte woorden hoort men soms met een **ii** die in een meer oostelijk gelegen dialektgebied thuis hoort.

β) Open lettergreep door oude svarabhakti hebben : **bevè.len** *bevelen* ohd. *bifëlhan;* **dwè.rs** adj. en adv. *eigenzinnig*, *verkeerd*, *dwarsdrijvend* mhd. adv. *twërhes* ohd. adj. *twërah* nhd. *quer;* **in t dwè.rs** adverbiale uitdrukking mhd. *entwërhes*, *kruiswijze*, bij os. *thwerhi* subst. Misschien hoort hierbij ook **vè.re(n)vét,** *varkensvet*, cfr. os. *ferah* = *spek*, naast *forhna* = *id.*

Aanm. Voor **gè.l** *geel;* **sè.l** *scheel;* **mèl** *meel* cfr. verder *c).*

γ) en δ) Gevallen als die welke in § **5**, 1°, *a)* γ en δ besproken worden zijn mij voor wgerm. **ĕ** niet bekend.

b) Samentrekking van wgerm. **-ëde-** tot **è** hebben : **bèvurt** *bedevaart;* **vèr** vr. *veder;* **wèr** *weder* subst.; **flèrmuús** *vleermuis* ohd. *flëdarmûs.*

Aanm. Voor **nèr** en **wèr-** (voorvoegsel) *neder*, *weder-*, cfr. den **5°**, **B.**; voor **prèken** *prediken*, *prædicare*, § **5°**, **C.**

c) Rekking in gesloten lettergreep naar analogie van verbogen vormen :

bii gelè.ḫ, *bij gelegenheid*, wel uit **gelëg* (cfr. os. *gebëd : biddian* en got. *ligan* : os. *liggian*) cfr. mnl. *gelag* = *gelegenheid;* **wè.ḫ** *weg* ohd. *wëg*; **pè.k** *pek* ohd. *pëh* lat. *pix;* **trè.d** *tred* (andere vormen cfr. § **8**, 6°, **B**, *a)*, en § **9**, 6°, **B**, *c).*

(8) 1° AANM. 1. Hierbij behooren om hun sleeptoon ook **gè.l** *geel* mhd. *gël*, mnd. *gel;* **ṣè.l** *scheel* mhd. *schël* gen. *schëlhes, schëlwes;* die zooals **vā.l** *vaal* en dergl. (cfr. de corresp. Aanm. bij § **5**, 1°), zeer vroeg hunne eind-**e** moeten verloren hebben. Het subst. **mèl** *meel* daarentegen heeft stoottoon en gaat dus terug op *mele* ohd. *mëlo* (cfr. § **43**, C. II, a. Aanm. 2), zooals **ṣāj** *schaduw* op **schade* ohd. *skado.*

AANM. 2. Uitzonderingen zijn : de partikel **wèḫ !** *weg!;* **mèt** vr. *met, grenslinie* ohd. *mëȥ*, n. (daarnaast het synon. **mè.t** vr. dat op **mëta* wijst) **gemèt** n. *gemet, vlaktemaat* ags. *gemet;* **gesprèk** *gesprek* ags. *gesprec;* **gebèd** *gebed* ags. *gebed;* **gebrèk** *gebrek;* **vrèk** *vrek* (ook het adj. **vrèkiḫ** *vrekkig* heeft korten vocaal naar het subst. zooals bijv. **grapiḫ** *grappig;* **verslapen** *verslappen*, id. **gebrèkelik** *gebrekkelijk*) ohd. *frëh* got. *faihufriks;* **hèt** *het* (artikel) contra **wā.t** *wat* pron.

AANM. 3. De pronomina **gè., hè., vè.** *gij, hij, wij* die waarschijnlijk op **gër*, **hër*, **wër* teruggaan en rekking door zinphonetiek kunnen hebben (cfr. **wā.t** *wat* in de corresp. Aanm. bij § **5**, 1°, *c)* zullen in de vormleer nader behandeld worden.

d) Voor **r** + stemh. dentaal (**d, n, z, l**).

In rom. woorden ook **r** + steml. dent. (alleen **s** komt voor) : **èrd(e)** *aarde* ohd. *ërda;* **è.rdapıl** *aardappel* ook **è.rapıl, è.repıl, èr.pıl, è pıl; hè.rd** m. *haard* ohd. *hërd* alleen over in de beteekenis van *vloer* (cfr. KLUGE, i. v.); **zwè.rd** *zwaard* os *swërd;* (ge)**wè.ren** *(ge)worden* os. *wërden* nhd. *gewähren* (vervormd); **wè.rd** adj. *waard* ohd. *wërd;* **bèr** *beer, drek* KILIAEN *bern(e);* **gèr** *gaarne* ohd. *gerne;* **lantèr** *lantaarn* mlat. *lanterna.*

Eenigszins twijfelachtig zijn **kè.rıl** *kerel* ohd. *kërla;* **pèrıl**, m. *perel* ohd. *përla* lat. *perula.* De sleeptoon dezer vormen verbiedt ze op **perle*, **kerle* terug te brengen,

(men vergelijke bijv. den sg. **wé².rem** *worm* met den stoottonigen plur. **wé¹rem** uit *worme)*. Zij zullen uit **perl*, **kerl* over **perel*, **kerel* – welke laatste vormen sleeptoon geven moeten — ontstaan zijn. Bij **wèrıḷḍ** *wereld*, is de stoottoon overgenomen uit den datief **wer(e)lde* met syncope, cfr. hgd. *Welt*. Soms hoort men voor *kerel* ook den meer oostelijken vorm **kèl** met stoottoon, uit **kerle*, waarmee op een voet staat het breesche **kèn** vr. uit **kerne* ndl. *kern*, plur. **kè.nen.** Men lette op het veranderde geslacht van **pè.rıl**, m. en **kèn**, vr. (8) 2°

Hetzelfde geldt van **mè.ldır** ndl. *merel* fra. *merle* lat. *merula*, waarin eerst metathese kan ontstaan zijn na de rekkingsperiode.

Uit het rom. met stemloozen dentaal na de **r** alleen **pè.rs** *paars* lat. *persus*; **pèske** o. (gevoeld als diminutief) *perzik* lat. *persica* ags. *persoc*, met jongen uitval der **r**.

Aanm. 1. Over de rekking voor **r** + dent. in het algemeen cfr. § **32**, 2°.

Aanm. 2. Eenigszins bevreemdend is **wè.rwoú.f**, waarin de rekking moeilijk te wijten is aan **-rw**. Ook **wè.rewoú.f** (uit **wè.renwoúf?**) komt voor, zoodat men het woord onder *c)* zou kunnen brengen. Men vergelijke, met sleeptoon maar zonder rekking, **bè.rves** *barvoets*, **è.rt** *erwt* ohd. *arawei*z, **è.rbed** *arbeid*.

2° Secundair Umlaut van wgerm. **â**.

Daar **â** reeds zeer vroeg naar ō of ȯ overhelde en de omliggende, niet ontrondende, dorpen als sec-umlaut lange ȍ voor breesch **è** hebben mag men dit misschien voor ontronding van lange ȍ houden.

Theoretisch mag men vermoeden dat de woord-categoriën welke secund-umlaut van **â** hebben dezelfde zijn als bij **è** sec.-uml. van **a** (§ **6**, **A**, a, α), en **é** sec.-uml. van **ó** (§ **7**, **D**, II, a, α). Ik voer de voorbeelden aan in

(8) de daar gegeven volgorde. Daar andere umlaut-bewerkende factoren dan **i** niet voorkomen, vallen de seriën β), γ), δ) hier weg. De verdeeling in *a)* en *b)* valt uit den aard der zaak weg.

2° Over den umlaut van **â** zie men ook § **9**, 2°, Aanm. 1.

1° In het meerv. der subst. welke van oudsher tot flexie-klassen met **i** in den uitgang behoorden of er later toe overgingen.

dròd plur. **drèj** *draad;* **nòd** plur. **nèj** *naad;* **pòl** plur. **pèl** *paal;* **ṣòp** plur. **ṣèp** *schaap.*

Aanm. Van **ṣòp** *schaap* komt ook de regelmatige plur. zonder uitgang **ṣòp** voor; ook **hòr** *haar* is in het meerv. id. met het enk. De oude **i**-stam **dòd** *daad* heeft een zwakken plur. **dòden.** Hierover zal de vormleer verder handelen.

2° In diminutieven

hèrken *haartje;* **rèdsılken** *raadseltje;* **blèrken** *blaartje* ohd. *blâtara;* **sıldèṭen** van **sıldòt** *soldaat.*

3° In adject. op **-ig** -(**lijk?**)

hèstiḫ naast **hòstiḫ** *haastig.*

4° De nomina agentis op **-ır** ohd. **âri** verhouden zich hier anders dan bij **a**, **o.**

Zij hebben ofwel geen ofwel ouden umlaut. Bijv. : **gòndır** naast **gènır** (oude ă) *ganger;* **ā.flòtır** *aflater;* **stòndır** *staander* met den nevenvorm **stèndır** (oude ă).

Niet in betracht komt **nòbırsen** *buurvrouw*, als afgeleid van **nòbır** hgd. *Nachbar* os. *nâbûr.*

Met ouden umlaut bijv. **ṣiipır** *schaapherder;* **kriimır** *kramer*, ook met de beteek. van *jicht in den rug, rug.* Over den umlaut van **â** cfr. verder § **9**, 2°, Aanm. 1.

5° Een paar andere vormen :

De uitgang der nom. agentis **-èr** ndl. **aar** ohd. **âri.**

Twijfelachtig is **blèken** *blaten* dat ook sec.-umlaut van korte *a* (gerekt in open lettergr.) kan hebben.

Over **èms** m. *granietsteen, drempel*, dat misschien op *â-metso teruggaat cfr. verder **5°, A,** *a)*. (8) 3°

De twee optatieven welke alleen overgebleven zijn hebben ouden umlaut : **diij**, van *doen* os. *dàdi;* **wiir** van *wezen* os. *wâri.*

Aanm. 1. Indien de è van **blèken** *blaten* uit **â** ontstaan is geeft het woord aanleiding tot dezelfde bemerkingen die (§ **6, A,** *a*, α). 5°, Aanm. 1 en ibid. γ) over **slè.mpen** en dergl. gemaakt zijn.

Aanm. 2. Dubbelvormen met ouden naast jongen umlaut komen niet voor.

Aanm. 3. De adj. **stòlen** *stalen;* **metòlen** *metalen* hebben geen umlaut (cfr. de corresp. Aanm. bij § **6, A,** *a*, α) en § **7, D,** II, *a*, α).

3° Secundair-Umlaut van gerekte **ā** uit wgerm. **ă**. Over het voorkomen dezer gerekte **ā** cfr. § **5**, 1°.

De voorkomende categoriën zijn dezelfde als bij de andere klinkers met sec.-umlaut [cfr. voor **è** uit **a**, § **6**. **A,** *a*, α), **é** uit **ó**, § **7, D,** II, **è** (ontrond uit **ȍ**) uit **ò**, § **8,** 2°].

1° In het meerv. van subst. welke van oudsher *i* in hunne flexie-uitg. hadden of analogisch tot zulke flexie overgingen.

māgd plur. **mègd**(e) *maagd;* **bā.k** plur. **bè.k** *baak, pit van steenvruchten* (cfr. § **5**, 1°, **C,** Aanm. 1); **drā.k** plur. **drè.k** *draak* ohd. *drahho;* **stā.k** plur. **stè.k** *staak;* **nā.gıl**, plur. **nè.gıl** *nagel.*

2° In diminutieven.

dè.ksken van **dā.k** *dak;* **nèsken** van **nāz**(e) *neus* ohd. *nasa;* **hèmken** van **hām** *haam* (der *paarden);* **vè ṭen** van **vā.t** *vat;* **kè.ṇılken** van **kā.ṇıl** *afloopbuis;* (cfr. § **5**. 1°, *a*, *d);* **trè.liiken** van **trā.lij** *tralie;* **wè.gesken** van **wā.gen** *wagen;* **vlèṭen** van **vlāj** *vlade;* **lèṭen** van **lāj** *lade.*

(8) 3° 3° In adject. op **-ig**, **-lijk.**

hè.tiḫ **hatig* cfr. hgd. *gehässig*; **hè.telik** naast **hā.tılik** *hatelijk* secund. bij os. *hatul*, *hatilina;* **vèriḫ** *vaardig* d. i. *gereed*; **gemè.kilik** *gemakkelijk* bij **gemā.k** *gemak;* daarnaast **gemèkelık** met korten vocaal zooals in het adj **mak** en ndl. *gemakkelijk*. Soms hoort men ook **ṣèj(e)lik** naast het gewone **ṣāj(e)lik** *schadelijk*.

Aanm. Zooals bij de andere sec.-umlauten in de corresp. aanmerk. reeds gezegd is, schijnen de suffixen **-ig**, **-lijk** hunne umlant-bewerkende kracht niet meer te hebben. Zoo is bijv. **hā.tılik** *hatelijk* meer in gebruik dan de vorm met **è**: **ārdiḫ** *aardig* mhd. *ertig* en **bā.rdiḫ** *baardig* hgd. *bärtig* hebben nooit **è**.

4° In nomina agentis op **-ır** ohd. **āri.**

slègır *slager*, *werktuig gebruikt bij het beugelspel om de bollen voort te drijven*; **dúujengrèvīr** *doodengraver;* **uútdrègır** *uitdrager*; **-mè.kır** *maker* bijna uitsluitelijk in compositis, bijv. : **ṣőnmè.kır** *schoenmaker* en deigl.

Aanm. 1. Deze umlaut schijnt niet meer levendig te zijn cfr. de corresp. Aanm. bij § **6**, **A.**

Aanm. 2. Over primair-umlaut bij nom. ag. op **-ır** als **jīigır** *jager* cfr. § **9**, 6°, **A**, α), Aanm. 1.

5° Een gering aantal andere woorden :

è.gırst *ekster* ohd. *agalstria;* **èvırèhts** *averechts* bij een secund. **avi* voor *avu* os. *abuh*, *avu* adj. = *verkeerd* (anders, maar voor het dial. onmogelijk V. Wijk i. v.); **krè.kılen** *krakeelen* (de eerste lettergreep heeft den hoofdtoon) ohd. *crakilon*, *babbelen*, *redetwisten* (cfr. het abl. adj. **krikıl** met de beteekenis van het ndl. *kregel*, dat bij den nevenvorm os. *chragilon* kan hooren : men zie Franck, *Afr. Gramm.*, bl. 22 en § 104; echter ook V. Wijk i. v. *kregel)*; waarschijnlijk ook **rèkıl** *rekel* (cf V. Wijk i. v.); **uú.trè.filen** *uitrafelen;* **pè.t** vr. *peet* = *meter* (naast

pii.tıren *peter patrinus* (met ouden umlaut) volgens § **9,** **(8)**
6_0, **A)** **dè.gen** naast **dıı.gen** (met ouden umlaut) *degen*, **3°**
Kiliaen *dagen* of *dage;* **mèr** naast **mérıg** *merrie*, hgd. *Mähre;* **vırdèdıgen** *verdedigen*, Limb. Serm. *bedegdingen* cfr. os. *dagaþingi;* **èlz(e)** vr. *els(priem)*, mndl. *elsene*, ohd. *alunsa alusna;* **èvır** m. *navegaar*, hgd. *Neber*, ohd. *nagaber* uit *nabagêr*, os *naƀugêr*, *navigèr*. eng. *auger;* **vèl** vr. meestal als subst. gebruikt met de beteek. *vale, bonte koe;* **ṣrèm** vr. *schram* mnl. *schreme* ofrank. *skrama;* **nè.gılen** verb. *nagelen;* **vırgèrin**, *vergadering van twee stukken hout* (timmermanswoord), naast het gewone — maar wel uit kerk en school ontleende — **vırgā.dırin**, cfr. ags. *gaderian;* **bléṇèz(e), ṣèldèz(e)**, waarnaast het simplex **dāz(e)** zonder umlaut, *blinde daze, schele daze, paarden vlieg*, Theuton. *davese* cfr. ndl. *daveren* verder lat. *tabanus*, mlat. *tabo*, fr. *taon* (semasiol. cfr. V. Wijk i. v. *bremse* = *daas* en voor den uitval der *v* zie Consonantisme)! **ṣèven** pl. (enkelv. niet in gebruik), *leeuwentand*, verengde beteekenis van het id. eerste lid in **ṣèvenkōk** *boekweit- of eierkoek met gehakte groente*, meestal *leeuwentand*. cfr. mnl. *scheve, schevelkijn* = *snippertje*, mnd. *scheve, schever* = *afval van vlas*, os. *scebisa* = id., bij os. *skaban.*

Aanm. 1. Alleen **è** met sleeptoon wijst met zekerheid op secundair-umlaut, daar primair-umlaut onder sleeptoon **ii**. geeft. Met stoottoon kan **è** zoowel uit ouden als jongen umlaut ontstaan zijn (cfr. § **8,** 6°, **A**). Bij de woorden met stoottonige è moest dus hier de oudere vorm of de ontwikkeling in het ndl. of hgd. als maatstaf dienen. Van de dubbelvormen **dè.gen** naast **dii.gen** *degen* (beide met sleeptoon) is de tweede misschien een oostelijke indringer; of mag men denken aan verwarring der oorspronkelijk verschillende woorden *degen* = *dolk* met *e* uit *a* en *degen* = *held*, ohd. *dëgan, gidigini?* Voor **vèl** moet wellicht aan een subst. **falhjô*, **falwjô* gedacht worden bij *falh, falw-* hgd. dial. *falch* = *vaal* (V. Wijk vermoedt

(8)
3° ablaut **-ĕ**, wat wel niet noodig schijnt) en zoo ook bij **mèr**, waarvoor men **marhjô* (ohd. *marha*, *mariha* met metathese) kan aanzetten, (cfr. Wilmans, I, § **200**). Het ook voorkomende **mè.r** (met sleeptoon) kan onder invloed staan van een berechtigd sleeptonig meervoud **mè.ren** of de regelmatige voortzetting zijn van **mari* (os. *mari-stal)* met vroege apocope zooals in **dîi.r** *deur* os. *duri*, **vîi.r** prep. *voor* os *furi* en dergl. Voor **vèl** kan men ook een gesubstantiveerd adject. fem **falwiu* vermoeden met pronom. flexie : dezelfde flexie wordt § **17**, **2°**, *a)* gepostuleerd voor **bèj** = **baldiu*. Ik vestig ten slotte nog de aandacht op os. subst. *geli*, *gelu* = *gele kleur*.

Aanm. 2. Ouden naast jongen umlaut (cfr. de corresp. Aanm bij § **6**, **A**, *a*, *α*, 5°) door verwarring (?) heeft **dîigen** naast **dè.gen** *degen* (zie vorige Aanm.).

Aanm. 3. Met **-în** is mij — behalve **pîi.tıren** *peter*, *patrînus*. dat ouden umlaut heeft — geen voorbeeld bekend (cfr. § **6**, **A**, *a*, *α*, 5°, Aanm. 3).

Aanm. 4. Te vergelijken met **èḫtırsten** *achterste* (§ **6**, **A**, *a*, *α*, 5°, Aanm.) en **é²pırsten** *opperste* (§ **7**, **D**, *a*, *α*, 5°, Aanm. 4) is **bè.tır** *beter* compar. Men kan vermoeden dat een vorm met secund. umlaut, welke door nieuwe afleiding van *bat* ontstaan was, het oude *betir*- verdrongen heeft. Waarschijnlijker nochtans werd de oude umlaut in zijne normale ontwikkeling gestuit door een secund. uitg. *-ara* (os. *betara)* voor ouder *-ir-*. De superlat **bé²st** *best*, **batist* heeft zooals **lé²st** *laatst*, **latist* zijn ouden umlaut bewaard. Limb. Sermoenen *betst* naast *best*.

4° **4°** Het parallelisme met § **9** kan hier niet worden doorgevoerd, daar secund.-umlaut van *ô*, niet bestaat.

5° **5°** Stoottonige rekking van vroegere dialectische **e**. De sleeptonige rekking van dezelfde **e** geeft steeds **îi**, cfr. § **9**, **5°**.

Deze stoottonige **è** en sleeptonige **ii**, kan uit vier verschillende wgerm. klinkers ontstaan zijn, welke de volgende indeeling als **A**, **B**, **C**, **D** onderscheidt. **(8) 5°**

Dezelfde wgerm. klinkers zonder rekking geven steeds in dezelfde omgeving **é** : zij werden behandeld in § **7**, **A**, **B**, **C**, **D**.

A. (1) Stoottonige rekking van **e** als prim.-umlaut van **a**. **5° A.**

Om de verhouding van stoottonige **è** tot sleeptonige **ii**, in het licht te stellen, worden een aantal verwante woorden gegeven, waarvan de stam beide klinkers naast elkander vertoont.

a) In open lettergreep :

rèdelık *redelijk* tegenover sleeptonig **rii.jen** *reden* os. *rethina;* **in de wèr** *in de weer zijn* ohd. *weri* naast **wii.ren** *weren* ohd. *werian;* **ṣrèm** enkelv. ***skremia** ndl. *schram*, meerv. **ṣrii.men**; **trèm** vr. enkelv. *treem* = *dunne dwarsbalk*, mndl. *tram*, *treme*, *trame* = *balk*, engl. *tramway* (cfr. V. Wijk i. v. *tremel)* meerv. **trii.men; dèrlik** *deerlijk* naast **dii.ren** *deren* os. *derian* (daarnaast stoottonig **dèren**); **balkenèren**, *uitgelaten te werk gaan*, cfr. § **41**, **2°**. *a);* **mèrṣu.úm** *meerschuim* naast **mii.r** *meer* **meri*. Verder met stoottoon : **hèt** 3 p. sing. *heeft* onfra. *hevit*, **zèt** id *zegt* onfra. *segit;* **èṇ** vr. *eend* ohd. *enid;* **élz**(e) *els(boom)* ohd. *elira* ags. *alor;* **ègd**(e) vr. *eg* ohd. *egida* naast **ég²e** os. *eggia;* **stèj** meerv. van **stad** *stad;* **bestèjen** *besteden;* **drèḫt** vr. *dracht*, **dragida*.

Misschien ook **èms** in **èmsen stéi.n** = *graniet steen*, *deur-* of *vensterdrempel*, grondvorm **emitisk?* cfr omfra. *emicio* = *bestendig*, *durend* ohd *emizzig* of met uml. van *â* (en dan bij den **2°**-5°) **â-metso* = *afgesneden*, *behouwen steen*, bij os. *gimetzon*, *mezzon* = *steenhouwen* (glosse :

(1) De onderverdeeling van A, B, C, D is die der gerekte korte vokalen vergl bijv. **ā** uit wgerm. a, § 5, 1°; **è** uit wgerm. è, § 8, 1°

(8) *gimezzot. lapidis politi)* ndl. *metselen*; en **dèm**, meestal
5° A. echter **diim**, vr. *tepel*, mv. **dii.men**, Kiliaen *deem* (bij ohd. *tâen*, got. *daddjan* = *zuigen).*

Aanm. Stoottonige prim.-umlaut en stoottonige secund.-umlaut, geven beide **è** : sleeptonige prim.-umlaut geeft **ii.**, sleeptonige secund.-umlaut geeft **è**. Bij de woorden met stoottoon moeten als criterium voor het aanzetten van prim.-umlaut dienen 1° de os. onfra. ohd. vormen als *egida*, *enid*, enz.; 2° de vorm-categoriën bij de ongerekte klinkers waar prim. van sec.-umlaut steeds streng gescheiden is; 3° de invloed van verwante of identische suffixen bij andere woorden in het os. onfra. of ohd.

Zoo kan men vermoeden dat **ṣèmde(n)** *schaamte*, Limb. Sermoenen *schemede;* **lèmde(n)** *lamheid* mhd *lemede*, ouden umlaut hebben door vergelijking met **lènde(n)** *lengte* **langida;* **stéᵊrikde(n)** *sterkte* en dergl., (cfr. § **6**, **A**, *a*, *v*, 5°, Aanm 2) en bijzonder met **vrèmde(n)** subst. **vreemde* os. *fremiþi* nhd. die *Fremde;* **hèt**, verb. *heeft* doet denken aan den os. veel voorkomenden vorm *habid* en kan secund. uml. hebben.

b) Samentrekking van **-ede-** tot **è** :

èk m. *edik* d. i *azijn* ohd. *ezzih* lat. *acetum* alleen over in de uitdrukking **zúu zór as èk.** *zoo zuur als azijn*, nevenvorm **èṭen** **edike* onfra. *etige :* het woord werd, om zijn uitgang als diminutief behandeld (en gevoeld?), zooals **pèzken** **perzike* waarbij zelfs een nieuw simplex **pèz(e)** *perzik* gevormd wordt.

c) Rekking in gesloten silbe naar analogie van verbogen vormen kan — uit den aard der zaak — alleen sleeptoon hebben, daar stoottoon uitsluitelijk door verzwakking of afval van eene volgende lettergreep ontstaat (§ **46**, **C**, II, *b)*, 2°).

d) Rekking voor **r** + stemh. dentaal :

ṣèrz(e) *scheur* hgd. *Scharte;* **gèrd(e)** f. *roede*, *staak*

ohd. *gerta*, *gartia* os. *gerdia*; **vèrz**(e) *vaars* os *fersin* (8)
mhd. *vers*; **vèr(d).ıg** *vaardig*, *klaar* ohd. *fartig* mhd. 5° A.
vertić; wellicht ook hier te vermelden **flèr** vr. *oorveeg* (V. Wijk i. v. *fleer*, *flard)* en **gèrd** m. vr.? in de uitdrukking **hè is de gèrd**(e) **āf** = *hij is de (den?) *gaarde af* d. i. *verdwenen*, *heeft de plaat gepoetst*. De synonieme uitdrukking **van t gelèg āf!** = *scheer je weg*, *weg van mijn huis en hof*, wijst voor **gèrd** op os. *gard* m. = *hof*, *woning*, ook in *middilgard* dat fem. *i*-stam is evenals got. *gards*. Van denzelfden stam wellicht de dorpsnaam **Gè.rinen** *Gerdingen* (vroegere *curtis)* waarbij de eigenn. *Van Gardingen*.

Aanm. Voor deze woorden is het niet altijd uit te maken of zij prim. of sec.-umlaut hebben daar ndl. **ā** voor **r** + dent. geene gevolgtrekking toelaat. Bij **ṣèrze** bijv. zou hgd. *Scharte* op secund.-umlaut wijzen; cfr. de Aanmerk. bij *a)* en § **6**, **A**, *a*, γ.

B. Stoottonige rekking van **e** uit onfra. **i** gevolgd 5° B
door Brechungs-vocaal. — Onder sleeptoon steeds **íı**, cfr. § **9**. **6°**, **B**.

Dezelfde onfra. **i** gevolgd door **i** geeft steeds **é**, cfr. § **11**. 1°. Men vergelijke ook de ontwikkeling van ongerekte onfra. **i** welke voor Brechungs vocaal : **é**, voor *i* steeds **i** geeft (§ **7**, **B** en § **10**, 1°).

a) In open lettergreep :

1. p. enkelv. **iẖ spèl**, 2. p. enk **spèls**; **spèlṭ** 3. p. enkelv. en 2. p. meerv. tegenover infin. en 1. 3. p. meerv. **spíi.len** van *spelen* ohd. *spilôn*; **spèlken** diminut. van **spíi.l** *spel*; **smèȷ** meer van **smíi.d** *smid*; **smèȷen** verb. *smeden* ohd. *smidôn*; **bruúdsgespèl** *getuige der bruid bij het huwelijk*, cfr. hgd. *Gespiele*; **gèn** adj. demonstr. vr. sg. naast **gíi.nen** id. m. sg. os. *genowar*, *ginuwar* = *ginds*, *op gene zijde*; **lèȷ** subst. meerv. van

(8) **lii.d** *lid;* **van dèg**(e) *terdege* naast **dii.ɧelik** *degelijk,*
5° B. cfr. ohd. *githig* van *githîhan* nhd. part. *gediegen;* **ṣèn** enkelv. tegenover **ṣii.nen** meerv. *scheen* ohd. *scina, scëna;* **zèven** *ziften* os. *sibôn* naast **zii.f** *zift* hgd *Sieb* os. *sibi, sif, seba;* **Bèvırlúu** *Beverloo* plaatsnaam (stoottoon om de syncope **bevreloo)* naast **bii.vır** *bever* hgd. *Bieber* ohd. *bibar* os. *Biveran, Beverbiki* ags. *beofor;* **zèn** vr. *zenuw,* pl. **zii.neven,** ofri. *sina,* ohd. *sënawa;* **strèm** vr. *striem, streep,* meerv. **strii.men** (ook door anal. **strè.men,** wellicht beinvloed door het synonieme **ṣrèm,** cfr. hierboven **3°**, 5°), os *strimo;* **smèr** vr. *oorveeg, *smira* naast **smiı.r kriı.gen** *een pak slaag krijgen* en **smiı.r** o. *smeersel, *smiru < smirw-,* cfr. ook hgd. *Schmarre.* Wellicht hierbij nog **èkvés** m. *zwarte waterhagedis,* opgevat als **eekvisch,* maar wel volksetymol. uit ouder **nikwissa < *nikwisjô* ohd. *nicchessa* vr. *nihhus* m, ags. *nicor = watermonster, krokodil,* cfr. fr. *triton* met dezelfde beteekenis en oorspronk. *watergodheid;* afval der *n* reeds mnl. *icker* naast *nicker* ndl. *nikker.*

Het enkelv. praet. Indicat. (vroeger optatief) der st. verba I tegenover het partic. :

iɧ ṣrèv(e) *ik schreef.* **geṣriı.ven** *geschreven;* **lèȷ** *leed,* **gelii.ȷen** *geleden;* **snèȷ** *sneed,* **gesnii.ȷen** *gesneden* en dergl. vormen met stemhebbenden consonant als stamauslaut. Daar bij de verba met stemloozen medeklinker geen stoottoon ontstaan kon, hebben deze zoowel in het enkelv. als in het meerv. en in het partic. **ii.** naar **§ 9, 5°, B.** Dit gaf aanleiding dat ook *schrijven* en dergl. den te verwachten sleeptonigen **ii.**-klank in hun meervoud door **è.** vervingen naar analogie van hun enkelvoud : **vè. ṣrè.ven** *wij zij schreven;* **vè., zi.ȷ lè.ȷen** *wij, zij leden.* De tweede pers. meerv. die regelmatig stoottoon en syncope had (en dus **è**), heeft deze analogiewerking bevorderd. De overgang van de optatief-vormen

**skrive *skrives *skrive* naar den Indicatief wordt in de Vormleer behandeld. (8) 5° B.

Verder behooren nog hierbij : **vèl** *veel* ohd. *filu;* **bèven** *beven* ohd. *bibên;* **lèn** *leun* ohd. *hlina hlëna;* **pèr** *peer*, ags. *peru*, ohd. *bira*, lat. *pirum;* **drèv(e)** subst. *dreef;* **snèj** *snede* (mannelijk als eigenschapswoord : **dat mès hèt enen gőjen snèj** *dat mes geeft eene goede snede*, vrouwelijk als voorwerpsnaam : **en snèj brúud** *een snede brood)* **ṣrèj** m. *schrede;* **trèj** m. *trede, tred* (daarnaast **trè.d** en **trîi.d**); **grèj** m. *groote stap* got. *griþs* waarbij **grèjen** *groote stappen maken, snel gaan;* de pron. **hèm**, *hem*, os. *imo;* **hèr**, *haar*, os. *ira*, *iru*, en waarschijnlijk ***nè**, alleen in **mānẹ̀** = *maar neen, dat nooit!*, waarvan de stoottoon op tweelettergrepig *nio* wijst, os. ohd. *nio* < *ni-io, ni aiw*. Misschien nog **bèzih** *bezig*, **bisag.*

Aanm. 1. Voor woorden die geene verbogen casus of eng verwante vormen naast zich hebben met sleeptonige **íi.**, is volkomen zekerheid niet te winnen. Er kunnen onfra. vormen met regelmatige oude westgerm. Brechung naast vormen zonder brechung gestaan hebben, zooals bijv. ohd. *scina* naast *scëna; hlina* naast *hlëna.* Daar het dial woord **ṣèn** *scheen* een sleeptonig meerv. **ṣíi.nen** vormt, moet het op *scina* teruggaan want *scëna* zou, ook met sleeptoon, **è.** moeten opleveren (cfr. **8**, 1°). Het meerv. van *scheen* is zeer gebruikelijk, dat van **lèn** *leun* daarentegen niet. Indien dit nu **lè.nen** luidt, kan men daarin zoowel een jongen analogie-vorm naar het enkelv. zien, als de voortzetting van een oud *hlëna*. Het eerste is echter wel waarschijnlijker : bijzonder omdat het meerv. **lènen** twijfelt tusschen sleep- en stoottonige **è.** . Dezelfde bemerkingen zijn toepasselijk op **drèv(e)**, **trèj**, **snèj**, **grèj** en **pèr**. Het meerv. **pè.ren** *peren* kan opgevat worden als analogie naar het enkelv. Dat **grèjen** niet aan een sterk verbum **grëdan* beantwoordt

(8) bewijst de stoottoon in den infinit. Sterke verba als
5° B **gè.ven** geven *gëban* hebben steeds sleeptoon. Het zal dus een denominat. zijn : daarvoor kan men naar ***smidôn*** ook ****gridôn*** aanzetten : of dit regelmatig met oude westgerm. Brechung ****grëdôn*** geworden was kan men natuurlijk niet uitmaken (cfr. § **8**, 1°, *a)*, α)).

Aanm. 2. Over de Brechung door **-u** in **vèl** ***veel***, cfr. § **7**. **B**. *a)*, Aanm. 6.

b) Samentrekking van **-ede-** tot **è** :

lèg(e) *ledig* naast sleeptonig **lîi.ɧ** ohd. *lidig*, *lëdig*. Het dialect veronderstelt den compromisvorm **lidag* of *lëdig* (naar **C**.).

lè vr. enkelv. (zonder meerv.) *middel van 't lijf*, ***vrouwenjak***, cfr. fra. ***taille*** in de twee beteekenissen : wel uit ****lidu***, oorspronk. plur. van *lid*, *u*-stam (cfr. het meerv. ***de lenden***, *les* ***reins)*** Het woord is dan de versteende vorm van **lèj**, cfr. onder *a)*; **vrè** *vrede* ohd. *fridu;* **sèr** *sedert* os. *sidor;* **wèr** *weder* (tegen) hgd *wider* ohd. ***widar*** o. a. in **wèrpîin** *wederpijn*; **wèrbòs** **wederbos* d. i. ***bosje haren die in eene andere richting groeien dan de overigé;*** **nèr** *neder*. (Naast *nidar*, *widar*, hebben ook ***widiri***, *nidiri* gestaan cfr. § **11**, 1°, *b)*, **lèr** *leder* os, adj. *litharîn*.

Aanm. De voornaam *Frederik* luidt **Fréderik** en wijst — tenzij hij uit het ndl. stamt — op **fridi-;* koseformen zijn **Fré**<**fridi* en **Friten**, dimin.<**frid-*.

c) Hier geldt hetgeen voor **A**, *c)* gezegd werd

d) Rekking voor **r** + stemh. dentaal :

hèrd(e) *herder* os. *hirdi* **-ja**-stam (cfr. § **7**, **B**, *a)*, Aanm. 4).

twèringen oorspronkel.? *tweernen*, *twijnen* fra. ***retordre***, enkel nog met de figuurlijke beteekenis : ***haspelen, dwarsdrijven***, *om den pot draaien*, *verkeerd* ***draaien***. Het woord zou kunnen beantwoorden aan **twirnungôn*, afgeleid van

twirnung*, bij **tweern hgd. **Zwirn** of hooren bij ouder (8)
tewederinge*, cfr. hgd, **zuwider, *Erwiderung* os. **widron** = 5° B.
tegen zijn mnd. **wideringe.**

Aanm. Over sec.-brechung bij stammen op *i*, *j*- vergelijke men § **7**, **D**, I.

C. Stoottonige rekking van onfra. **ĕ** gevolgd door **i**. 5° C.
Dezelfde vocaal met sleeptoon geeft **ii**; onfra. **ĕ** niet gevolgd door **i** geeft stoottonig en sleeptonig steeds **è**(.). Men vergelijke ook de ontwikkeling van ongerekte onfra. **ĕ** welke voor **i** steeds **é** geeft, overal elders steeds **è** (cfr. § **7**, **C** en § **6**, **B-C**).

Zooals reeds bij § **7**, **C** bemerkt werd, kan men niet streng scheiden tusschen gevallen welke secund.-umlaut van **ĕ** of sec.-brechung van **i** hebben. Beide zijn latere analogische afwijkingen van wgerm. wetten en beide geven in het dialect hetzelfde resultaat.

Onder **B**, *b)* werd het woord **lèg(e)** *ledig* aangegeven : de ohd. vormen zijn *lidig*, *lëdig* : hiervan is de tweede een onregelmatige compromis-vorm, dien men zich alleen denken kan als beïnvloed door een regelmatig **lëdag* met ablautend suffix. Daar de suffixen **-ag**, **-ig**, **-al**, **-il**, **-awa**, **-iwa** en dergl., zooals uit talrijke voorbeelden blijkt, (cfr. Wilmanns, II, passim) zeer dikwijls wisselden kan men, met genoeg waarschijnlijkheid, naast het onregelmatige *lëdig* een niet onregelmatiger **lidag* veronderstellen. Beide moesten **ledig* als « Vorstufe » van breesch stoottonig **è**, sleeptonig **ii**. opleveren, zooals uit ongerekte **ĕ** voor **i** dezelfde klank **é** als uit ongerekte **i** voor Brechungs-vocaal ontstond (cfr. § **7**, **C** en § **7**, **B**).

Bij de meeste voorbeelden van **B** was het toch mogelijk als ouden stamvocaal **i** aan te zetten, juist omdat de voorbeelden daar talrijk waren en de oude wgerm. dialecten voor deze voorbeelden meestal consequent **i** schrijven.

(8) 5° C. De voorbeelden, welke voor **C** met stoottoon schaarsch zijn (met sleeptoon zijn er enkele meer, cfr. § **9, 5°, C**), laten niet toe met dezelfde zekerheid den ouden vocaal aan te zetten. Voor verdere bijzonderheden moet verwezen worden naar § **9, 5°, C**.

a) Met eenige waarschijnlijkheid kan hier aangehaald worden : **brèṭen** dimin. van **brîi.d** *berd* hgd. *Brett;* het woord is alleen nog bekend in het subst. **kapbrèṭen** **kapberdje* d. i. *berd waarop groente en vleesch gehakt wordt* hgd. *Hackebrett* (cfr. **brîi.d**, § **9, 5°, C**).

Aanm. **wèḷ** *weelde* kan zoowel ohd. *wëlida* als *walida* zijn (cfr. **wāl** = *wel).*

b) Met samentrekking : **prèken** *prediken praedicare.*

c) Cfr. **A**, *c).*

d) Met rekking voor **r** + stemh. dentaal : **kènken** **kerneken*, *kerntje*, dimin. van **kèn** vr. (cfr. hooger **1°**, *d)* en het leenwoord **pèsken** **perzike*, *perzik* dat als diminut. opgevat werd en waarbij een nieuw simplex : **pèz(e)** ontstond.

Aanm. **wèrden** *waarde* veronderstelt **wërdî* dat men (naar ohd. *snëllî* (voor *snillî*) bij *snël* cfr. Wilmanns, I, § 180, 2) naast ohd. *wirdî* mag aanzetten.

Het adj. **è.rden** *aarden* is een jonge analogie-vorm naar **èrd(e)** *aarde*, die het oude *irdîn* verdrongen heeft, zooals **wé²len** *wollen* in de plaats van het oude *wüllîn* trad. Uit *irdîn* moest ***é.rden** worden zooals bijv. uit *wirdis* 2. p. enkelv. van *worden* **wér(d)s** ontstond, cfr. § **11**, 1°, *d).*

5° D. **D**. Stoottonige rekking van umlaut van onfr. *u* en *o*. De **è** is hier uit **ȫ** ontrond. Met sleeptoon geeft deze klinker **îi**, cfr. § **9, 5°, D**. De verdeeling in I en II heeft slechts een betrekkelijke waarde : indien we over meer

oud materiaal beschikten, zouden wel sommige vormen van II onder I moeten gerangschikt worden. **(8) 5° D.**

I. Voortzetting van onfr. (wgerm.) *u :*

a) In open lettergreep :

dègenét *deugniet*, **dègd** *deugd* naast **óndii.gind** *ondeugend;* **hèg** *heug* os. *hugi* en **mèg** *meug* os. **mugi* beide woorden alleen in de uitdrukking : **tii.gen hèg en mèg** *tegen heug en meug*; daarnaast sleeptonig : **mii.gelik** *mogelijk*; **vlèg** m. *vleug *flugi* alleen in : **in enen vlèg** *in een vleug* d. i. *zeer snel* (cfr. ndl. *fluks*, brab. *fleus*), daarnaast **vlii.gil** *vleugel *flugil;* **bèrz(e)** *beurs* ohd. *burissa* tegenover **bii.ren** *beuren* en **bii.rt** *beurt;* **vèr** *voor* adv. met de beteekenis van hgd. *vorne*, waarschijnlijk bij ofri. *fori* of uit **forni?;* **vèrsten** *voorste* ohd. *furisto* naast het voorzetsel **vii.r** *voor* ohd. *furi.*

Verder behooren hierbij :

dènten *deunije*; **drènen** *dreunen;* **èzendré²p** m. *het druppelen van het water aan de euzie* got. *ubizwa* engl. *eaves* (cfr. P. Br. B., 18, 227); **mènt** *munt* ohd. *munizza* lat. *moneta.* Het woord komt alleen nog voor in de uitdrukking : **krii.s òf mènt** = *kruis of munt* waarvoor elders « *kop of letteren* »; **hèl(d)** vr. *smalle gracht tot afvoer van het water langs verkeerswegen* **hulida* cfr. ndl. *heul*, mndl. *hole*, *heule;* **kèren** verb. *keuren;* **kèr** of **kèz** subst. *keur*, *keus;* **vrèr** m., **gevrèr** n. *vorst*, *uit *fruri* bij *vriezen* cfr. on. *frör*<**fruza*, met anderen ablaut mhd. *gevroerde*, got *frius;* **gèr** m. *geur;* **trèr** m. subst. *treur* (cfr. § **9, 6°**, D); **kèm, kèmst** vr. *komst*, ohd. *kumî.* Waarschijnlijk ook **slènen** *kappen*, *boomen snoeien* wel uit * *s(k)lunian*, cfr. ndl. *kleunen*, verder ohd. *klënan* st. ww. *smeren*, *strijken* (semasiol. eng. *to strike*, de conson. als bij ohd. *sliozzan :* lat. *claudere*), en de familienaam **hèlsbòs, hèlbers.** *Hulsbosch*, bij ndl. *hulst.* os. ohd. *hulis;* **èlzenté**, synon. **hawkesté**,

(8) *thee van bremmenhulzen* os. *hulisa* ndl. *huls* en mnl.
5° D. *houde* < **halda* = *huls*. Verder **dègd** *deugd*; **jègd** *jeugd* en waarschijnlijk **vrègd** *vreugd* (zie de Aanm.).

Uit het rom. **klèr**, vr. *kleur*.

AANM. Over *vreugd* zie men de breedvoerige verhandeling van FRANCK *(Notgedrungene Beiträge zur Philologie)*. Het waarschijnlijkste is wel dat een vorm als het o. a. in de Sermoenen voorkomende *vruwede vrowede* zijn **w** in **g** veranderde, naar analogie van *deugd* en *jeugd*. Het zelfde proces werd aangenomen — weliswaar in een ouder stadium — voor *jeugd* zelf dat op **jugunþi* voor **juwunþi* teruggaat en door **dugunþi* zou beinvloed zijn (cfr. BRUGMANN, *Kurze vergl. Gr. ahd. Register* i. v.) Een tiefstufiges **fruwida* naast os. *frewida* mag men wel vermoeden. Men vergelijke ook breesch **mérig** = *murw* ohd. *muruwi* met **g** uit **w**; evenals de dubbelvormen *ruw : ruig* (V. WIJK i. v.). Afleiding uit **firhugida* is in het dial. ook denkbaar, maar onmogelijk is afleiding uit een vorm met *ô* (V. WIJK i. v.).

b) Een geval van samentrekking is het onder *a)* geciteerde **èzendrép**.

c) Zie de Aanm. bij **A**, *c)*.

d) Rekking voor **r** + stemh. dentaal heeft **hèrṭen** *horretje*, **hurdikîn*, ohd. *hurti* os. *hurþi vlechtwerk*.

II. Voortzetting van onfr (wgerm.) *o* :

We hebben hier te doen met een nog min of meer levenden factor zooals bij den sec.-umlaut van **ā** (cfr. hooger § **8**, **3**°).

1° In het meervoud van subst. welke van ouds her i-flexies hadden of deze analogisch navolgden.

húu.f meerv. **hèv**(e) *hof*, *tuin*; **zúu.n** meerv. **zèn(s)** *zoons*; **zúu.ḫ** meerv. **zèg**(e) *zeug* ags. *sugu*; **trúu.ḫ**, meerv. **trèg**(e) m. *trog*; **kamezòl**, **kamezèls** *kamizool*

fra. *camisole;* **húu.ren** meerv. **hèren** *hoorn;* **dúu.ren,** meerv. **dèren** *doorn.* (8)
5° D.

2° In diminutieven.

stèfken van **stòv(e)** *stoof;* **hèsken** van **hòz(e)** *kous* hgd. *hose;* **kèl.ken** van **kòl,** mv. **kúu.len**. *kool, kolen;* **bèrten** van **búu.rd** *boord;* **wèrten** van **wúu.rd** *woord;* **hèfken** van **húu.f** *hof;* **èrten** *oordje, kleine niet meer gangbare koperen munt;* **é.nkèrken é.nkènken** *eekhoorntje* (simplex niet bewaard); **tèrken** *torentje,* van **túu.ren;** **kèrke(n)** *korreltje* hgd *körnchen,* waarbij **e kèrke(n)** = *een beetje* (cfr. fra. *un grain*), bij ***kúu.re(n)** in **pé.pırkúu.ren** o. vl. *peperkoren* fr. *grain de beauté;* oorspronk. id. met het collect. *korn* = *graan.*

3° Adj. op **-ig. -lijk.**

Met umlaut misschien **dère(n)** in **dère(n) hég**, *doornen haag* ohd. *durnîn,* waarnaast **kúu.re(n) brúu.d** *korenbrood* (d. i. *roggebrood)* dat een composit. is en niet te vergelijken met os. *curninun flathun* = *korenvladen;* zonder umlaut bijv. **bòrzih** * *boordig* in **bòrzih vò.l** *boordevol,* waarschijnlijk jonge hybride afleid. van den genitief * *boordes* in het synonieme **bòrsvò.l.**

4° Nomina agentis op **-ır** ohd. **âri**.

Geene voorbeelden met umlaut; er zonder bijv. **belòvır** *belover.*

5° Een gering aantal andere woorden : **bèren** *boorden* waarbij **bèrsıl** *boordsel,* cfr. echter reeds os. part. *giburdid;* **vırkèlen** *verkolen, glimmen.*

Aanm. Voor de verba **bèren** (?) en **vırkèlen** geldt hetgeen van **slè.mpen** *slempen* (§ **6**, **A**, *a*, α, 5° Aanm. en ibid. γ) gezegd is, namelijk dat deze woorden eerst na de periode van den ouden umlaut door een *i*-kleurige voortzetting van flexie-uitg. der **-jan** stammen hunnen umlaut kregen.

(9) **9. ii** is :

1° **1°** *a)* Ndl. *ee* uit wgerm. *ai* voor *h. r*, *w* en in auslaut. Het dialect vertoont — behalve in een paar alleenstaande woorden — dezelfde ontwikkeling als het hgd. Voor de qualiteit der oude *ê* vergelijke men de os. ohd, naast *ê* voorkomende schrijfwijze *ie.* (GALLÉE, *As. Gr.*, § 14, *c*; FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 30).

biir *beer-varken* ohd. *bêr;* **ii(r) iidır** *eer, eerder;* **wiinii, wanii, huúnii** *wanneer;* **iigé'stıren** *eergisteren* ohd. *ê, êr;* **iir** subst. *eer* ohd. *êra;* **ii(r)st** *eerst;* **giir** *geer* ohd. *gêro* waarbij **Giitrij** *Geertruide* diminutief **Giirten** of **Giirken**, het laatste waarschijnlijk in de uitdrukking : **ter òp sprénen wij den dii.vıl òp Giirken** : *er op springen als de duivel op Geertje* (zinspeling?); **hiir** *heer* os. *hêrero;* **kiiren** *keeren, draaien* ohd. *kêren;* **liiren** *leeren* got. *laisjan*; **mii(r)** *meer* adv. en adj. ags. neutr. adv. *má*, ohd. *mê(r);* **ziir** *zeer* adv. (als subst. onbekend) ohd. *sêro;* **iiv**(e) *eeuw* ohd. *êwa;* **liiwè.rik** (sterke neventoon op è) *leeuwerik* ags. *lâwerce;* **ziil** *ziel* onfra. *sêla* got. *saiwala;* **zii** *zee* onfra. *sêo* got. *saiws;* **klii** (waarnaast ook **klāvır**, meestal bij het kaartspel) *klaver* ohd. *klê;* **slii** adj. *sleeuw*, (alleen gezegd van de tanden), ohd. *slêo* ags. *sláw* = *stomp*, eng *slow* = *traag* on. *slaeva* **slaiwjan* = *abstumpfen;* **snii** *sneeuw* ohd. *snêo;* **rii** *ree* ohd. *rêho;* **liinen** *leenen* ohd. *lêhanôn;* **tiin** *teen* ohd. *zêha;* **wii** *wee* tusschenwerpsel, ohd. *wê*, got. *wai;* id. subst. (zelden) ohd. *wêwo*, (over **wii** adj. cfr. verder bij den **4°**, Aanm. 4); **twii** *twee;* **sriiven** *schreeuwen.* Waarschijnlijk hooren hierbij ook : de dorpsnaam **Miiven** *Meeuwen* bij **miiv(e)** *meeuw* of bij on. *mór* > **maiw-* = *smal* (?); en **krii** adv. en adj. = *nauwelijks voldoende* als tegendeel van **riim** *ruim*, ook *gierig.* Het verhoudt zich tot den stam van *krijgen* als dial. *vree* (V. WIJK i. v. *wreef)* tot mndl. *wrighe* = *wreef* en wijst

op *kraih- (cfr. *Ndl. Wdb.* i. v. *kree, kreen, kregel).* (9)
Voor de semasiologie cfr. ohd. *chrêg* (met **ē**[1] bij *krij-* 1°
gen) = pertinacia : krîgan = met moeite verwerven, vatten, vast houden, gierîg zijn, breesch **krîi genóḫ** = fr. *à peine assez.* Voor verdere etym. constructies zie hieronder Aanm. 3.

In **mórzîilig alein** (ook **mòr-**), *moederzielig alleen,* zie ik secund. vervorming van **mōders aiw al einô,* waarin *einô = solus* den genit regeert als in mhd. *alters eine = von der welt verlassen,* (vroegnhd. *alterseinig = mutterseēlen allein*) (Paul, *Mhd. Gr.,* § **2**59) en in mnl. *moedereene* (met den ouderen genit. zonder *s*). De groep werd regelmatig **moederzieleene* (cfr. *ziel < saiwala),* waarin dan **eene,* als niet meer klaar genoeg, pleonastisch opnieuw **aleene* werd. In het elders ook voorkomende *moederzielen alleen* vertegenwoordigt *-en* het oude **eene* en werd *alleen* nog toegevoegd. In de breesche uitdrukking is *-ig* een jong aanlapsel zooals in **bòrzig vòl,** naast **bòrsvòl** **boordesvol* ndl. *boordevol;* cfr. hierbij ook *alterseinig,* ndl. *alleenig = alleen* en breesch **òp zen éiniḫ-héi.d** = *op zijn eentje.* Men vergelijke ook het waalsche *mierseule,* (Verviers) uit *matris solus.*

Aanm. 1. Eenige woorden met **îi** uit wgerm. *ai* voor andere konsonanten zijn waarschijnlijk uit het westen ingedrongen : **den hé**[2]**ligen Gîist** *de H. Geest* naast het gewone **géi.st** *geest,* **géistelik** *geestelijk;* echter ook : **gîist van zaú.t** *geest van zout* (waarbij misschien te rekenen is met een mogelijk **gâsida,* bij ndl. *gist,* ohd. *jësan. gësan,* nnoorw. *ạesa < *jâsian);* **wîiz**(e) (naast **wéz**(e) en **wéskéṇḍ** *weeskind* die naar § **11**, 1° op **wisi* zouden kunnen wijzen) ndl. *wees* hgd. *waise.* Voor **mîist** *meest* naast het regelmatige **méî.st** zou men invloed van **mîi(r)** *meer* kunnen aannemen, voor **îimır** *emmer* ohd. *eimbar* misschien invloed van het meer gebruikte synoniem **îikır** *aker* (cfr. § **9**, 2°, Aanm. 2). Naast **îimır** *emmer* staat ook **imır** met **i** uit **é** als verkorting van **ei** zooals **ins** *eens* (cfr. § **10**. 2°, *b).*

(9) Duister vocalisme *(ai* naast *â?)* heeft **spriiv**, vr.
1° *spreeuw* (zie V. Wijk en Kluge). Hetzelfde geldt voor **ziip** *zeép*, hgd. *Seife*, lat. *sapo*. Dit laatste woord zou uit het westen in het dialect kunnen gedrongen zijn, maar het kan bezwaarlijk gescheiden worden van drie andere, moeilijk te beoordeelen, maar zeker wel inheemsche woorden: **riip** vr. *visscherstuig, nachtlijn met talrijke angels*, bij mnl. *reep* m.=*touw ?* (mndl., ndl.. *reep* = *hoepel*, luidt **rei.p**); **striip** vr. alleen in **striip krijgen** = *slaag krijgen*, cfr. ndl. verb. *strepen*, en **en striip òp hében** = *dronken zijn* (hiernaast **strè.p** vr. = *streep* met *ë* en **strii.p** vr. = *strook* met *î*); **zwiip** vr. *zweep*. Dit laatste woord zou, wegens ags. *swipu* = id. als **swipa* aan te zetten zijn, maar de stoottoon blijft dan onverklaard. Het verdient opmerking dat we hier (behalve voor **striip**?) te doen hebben met germ. stammen op *-p* naast *-hw-*; cfr. o. a. **sîhwan* en ndl. *sijpelen;* ags. **swâpan*, *sweop*, redupl. v. en ags. *swingan* = *zweepen*, waarnaast got. *afswaggwjan*, en **swanhwjan*>**swâhjan* in ndl. *zwaaien;* ohd. *rîhan*<**rîhwan* naast breesch **riip**, cfr. ndl. *reesem*. Verder doet de groep **strëpa*, **strîpa*, **striip** denken aan mnl *streme*, *strîme*, *strieme; schreen*, *schrine*, *schriene* (niet lat.?) en staat naast mnl. *swepe* ook *swiepe*, zoodat we de **ii** der behandelde woorden — evenals mnl. *ie* — op $\bar{e}^2$ zouden kunnen terugbrengen. Voor **zwiip** zou dan rechtstreeks kunnen aangeknoopt worden bij ohd. **sw*$\bar{e}^2$*f*, *swiaf*, praet. van *sweifan* (cfr. o. a. V. Wijk i. v. *striem*, *zeep* en *zweep)*. Het is de plaats niet hier verder op deze hypothese in te gaan.

Over **hiil** ndl. *heel* cfr. verder bij den **2°** in fine.

Aanm. 2. In **é.j** ndl. *ei* en **béj** *beide* (ohd. ook *bē-de)* ontstond *é* niet wegens de geminata *jj;* naast het regelmatige **wéinih**, ndl. *weinig* hoort men soms **wiinih**: (oostwaarts is de laatste vorm de gewone) ohd. *wênag* onder invloed van *wê*. Van **twii** verbog. **twiinen** of

twiien ndl. *twee* ohd. verbogen *zwêne*, is geen vorm bewaard die aan ohd. *zwei* beantwoordt. De *ê* is ook ingedrongen in **twiilin** *tweeling* ohd. *zwiling*. (9) 1°

Naast **wii** *wee*, staat ***wii** alleen in **oúz livrow van de zii.ven wiien** = *Onze-Lieve-Vrouw van de 7 Weeën*, door invloed van **wiien** = *wijden*, mnl. *wîen?*

Verkorting van *ê* tot *è* hebben **èht** ndl. *echt* ohd. *êhaft*, en **sè** *ziedaar* ohd. *sê*, *sĕ* got. *sai*, waarbij ook wel **senè** (ouder ***sènè**? met vocaalharmonie) bij ohd. *sênû*, *sĕnû*, cfr. Franck, *Altfr. Gr.*, § 30, Aanm. 2.

Aanm. 3. **beréien** verb. eenen dooden lijken staat in dezelfde verhouding tot ndl. *reeuwen* ohd. *hrêo* = *lijk* als ndl. *vleien* tot ohd. *flêhjan*. ohd. *reia* tot het synon. *rêho* = *ree; schreien* tot *schreeuwen* (zie ook de dubbelvormen verder bij *c)* Aanm. 1). Deze paralellen van *-ei-* tegenover *-êh*, *-êw* doen ons wellicht de verklaring aan de hand van de schijnbaar onregelmatige woorden : **vrii**, **vriid**, verbogen **vriite**, **vriie**, adj. *geweldig, barsch, fier* (personen), *ruw*, *oneffen* (voorwerpen), *wrang*, *hard* lat. *astringens* (vruchten, groenten), ndl. *wreed* os. *wrêđ* ohd. *reid* en **liilik** *leelijk* ohd. *leidlîch*. Semasiologisch zijn ohd. **lêw-* (in den genit. *lêwes*, *lês*, *ahlês* = *eheu !* cfr. nhd. *leider !)* en ohd. *leid* = *leed* goed vereenigbaar (cfr. ook *??êwa : eid; *lêw-warkja : *leidara)*. We hebben hier wel te doen met verschillende Wurzel-Erweiterung. Dial. **liilik** *leelijk* ware te verklaren uit een vorm **lèwlik-* bij ohd. **lêw-* en **vrii** op te vatten als ontstaan uit **wrêh-* of **wrêw-* synoniem van ohd. *reid* zooals **lêw-* van *leid*. Men vergelijke ook meng. *wrâh* = *verkeerd*, *halsstarrig* < *wraih-* bij ags. *wrîhan* in gr. wisseling bij ags. *wringan*, adj. *wrong*, ndl. *wrang*, waarnaast *wry* bij *wrigian* en een synoniem *wrîthan* met ndl. *wreed*, en men lette op den gemeenschappelijken oorsprong van secundair **wraih-* bij « entgleist » *wrîhan* < **wrinhan* en primair **wrâh-* < **wranh-*, bij *wringan*. Identische constructies **kraih-* en **krâhi* zijn

(9) mogelijk voor het hooger besproken **krii** : **krigan* voor
1° **krîhan* (cfr. mnl. *wrîgen, sigen* : ags. *wrihan* en *wrigan, sion*, etc.) < **krinhan* en cfr. dan **krii** = **gérkrén** *gierige kreng*, **gér krè.nt**, *gierige krent (*krangida*, volksetym ndl *krentenkakker)*, evenals **tèj**, ndl. *taai*, **tâhi*, agr. *tóh* < **tanh-* = **gér tan** *gierige tang*. Ndl. *kreen* (zie *Ndl. Wdb.* i. v.) ware **kraihan-* cfr mndl. *wrene* = *dekhengst* bijags. *wrihan* = *dekken*, en **liinen** *leenen* ohd. *lêhanôn*, bij ohd. *lîhan*.

Aanm. 4. Het verschil der behandeling van **-ai-** in **déi.sem** *deesem* ohd. *deismo* en in **rii.sem** *reesem* **raihsmo* afgeleid van den perfectstam van *rihan*, bevestigt wellicht de hypothese dat *deesem* niet met **dîhan* samenhangt (V. Wijk i. v.). Het is voor het dial. nochtans de vraag of het sleeptonige **rii.sem** niet over **risam* op **rihsmo* teruggaat.

b) Oude lange **ê** is — gedeeltelijk reeds onfra. — in een klein aantal woorden uit vroegere **ĕh- ĕw-** ontstaan, misschien bij volgende (secund.) *e*.

Zoo onfra *fê* os. *fihu fëha* dial. **vii** ndl. *vee* onfra. *tên* os. *tëhan* dial. **tiin** ndl. *tien;* en **iirésen** pl. zelden naast **résen** pl. ndl. *rusch*, ags. *eorisc* < *ëhurisc*. got. *aihwa-*.

De verhouding van onfra. *tên* dial. **tiin** tot den nevenvorm **tian* **tion* ndl. *tien* is dezelfde als die van **viirtiin** *veertien*, **fiirtiḫ** *veertig*, **viir(d)il** *(vierdedeel)* **veerdel* tot **vér** ndl. *vier*. Dat berechtigt ons tot het aanzetten vau **fêr* naast *fior*. Het eerste zal op **fëwer* < **fëwar* teruggaan met regelmatige oude Brechung, naast os. *fiwar*.

Men vergelijke ook de bewijzende proportie § **4**, 3°, Aanm. 4.

Dezelfde ontwikkeling veronderstelt het partic. **gezii.n** *gezien*, **gisëhan (*gisëwan ?)* tegenover den infin. **zé.n** *zien*, *sëhan*. Het eigenlijke waarom dezer verschillen is niet klaar. Men vergelijke ook ags. *tiene, tyne, têne* en *sion, séon*.

De sleeptoon van **g:zii.n** *gezien* en **zé.n** *zien* is — hoe men het woord ook verklare — altijd onregelmatig (men vergelijke § **47**. Uitzonderingen **4°** en Aanmerking.)

ANNM. Is in **e(n) slim vii** = *een slimmerd, bedrieger* (9)
het woord **vii** id. met **vii** *vee* of verwant met got. 1°
faih = *bedrog*, of gaat het (bij den **2°**) op **fâhi* terug, bij got. ohd. *fâhan* = *vangen*, waarbij ook *fähig?* Men vergelijke — trots het verschil van klas — ohd. *-nâmi, -bâri* en dergl.

c) Met oude *ê* zijn een aantal rom. *é*'s en ook rom. korte *e*'s in open silbe samengevallen. Voor de oorspronkelijk korte *e*'s moet dit aangenomen worden daar zij trots den stoottoon nooit als **è** verschijnen.

kómpliit *compleet*, *complētus*; **aptiik** *apotheek*, *apothēca* (voor **ē** in denzelfden stam cf. § **11**, **3°**); **prefiit** *propheet*, *prophēta*; **tapiit** *tapijt*, *tapētum*; **biit** vr. *beetwortel*, *bēta*; **Niil** *Cornēlius* (ook sleept. **Nii.les**); **fiir** *fier* mlat. *fĕrus*; **fiist** *feest* *festum*; **biist** *beest*, *bestia*; **Liin**, **Liinken** *Helĕna*.

Verder **ṣiiz(e)** *sjees* fra. *chaise* waarbij het verb. **ṣiizen** *sjeezen*, *snel rijden* fig. ook *snel loopen*; de uitgang **-iil** ndl. *-eel*; **kèrmeniil** *crimineel*; **ẓewiil** *juweel* ofra. *joel*; **kestiil** *kasteel*; **beriil** *bareel* naast **brér** *barier*.

AANM. 1. **Piir** *Petrus* wijkt af van ndl. *Pieter* en ohd. *Peatres*, *Pietres*, evenzoo **biit** *beetwortel* van ohd. *bieza* (*ie* uit ē²); **fiir** van ndl. *fier*. Voor andere gevallen van **ii** uit ē² zie hooger *a)*, Aanm. 1.

Voor **liiv(e)** *leeuw* lat. *lĕo* vermoedt PAUL, (*Mhd. Gr.*, § 43, Aanm. 3) ook mhd. *lêwe* naast *lewe*.

De voornaam *Leo* luidt **Léj**, **Léjő** waarbij eigenn. *Leyssen* = **Lé.jsen**; de voornaam *Theo*, **Téj**, **Téjő**, waarbij eigenn. **Té.jse(n)**, maar ook eigenn. **Ṭiiven** = *Teeuwen*. Dezelfde verhouding in **méjes** = *Bartholomeus* (waarvan ook **Bartıl**) en den eigennaam *Meyssen* = **mé.jse(n)** tegenover eigenn. **Miives** = *Meeuwis*.

Voor **é** (over ē², *ia)* uit lat. *ē* cfr. § **11**, **3°**.

Voor **ii** (over *i)* uit lat. *ē* cfr. § **19**, **1°**.

(9) Dat bij **biist fiist** *beest feest* niet de cons.-verbinding
1° voor den gesloten **e**-klank in betracht komt bewijst de id. ontwikkeling voor andere consonanten. Men vergelijke § **7**, **C**, *a)*, Aanm. en PAUL, *Mhd. Gr.*, § 43, A. 3.

AANM. 2. Onzeker is **krómen ṣernii.len** *kromme scharminkel, monsterachtig mensch*, misschien bij mndl. *cornuweel*. De breesche **ṣ** tegenover mndl. *c* heeft eene paralelle in **ṣıldıȷ** vr. open plaats achter het huis, waarvoor elders (o. a. SCHUERMANS, *Idiot.*) *kalseide* mlat. *calsâta*. VAN SCHOTHORST (*Dial. der N. W. Veluwe)* kent een woord *šemīl* = *guit*. Daar de overgang van **-n(u)w-** in **-m-** geen bezwaar kan maken (cfr. **kramsvúu.gel** = *kranewidesvogel)* en evenmin het al of niet aanwezig zijn der **r** zou men de woorden voor id. kunnen houden.

2° **2°** Primair-Umlaut van wgerm. *â*, ndl. *â* of *ê*. De sec.-umlaut is **è** cfr. § **8**, **2°**.

iizen *streelen*, *lokken* oorspr. *azen*, ohd. *âs;* **iime(r)lik** adj. *smakeloos*, *walgelijk* bij ags. *aemelle* = id., uit *â-melli;* **briim** fem. *stekel*, *braam* ohd. *brâmia* (zie ook Aanm. 3 in fine); **bewiiren** *beweren*, **biwârjan ;* **gebiiren** **gebaren naar*, os. *gibârian*; het woord komt bijna uitsluitelijk in ontkennenden zin voor met **nét** = *niet*, en beteekend dan : *iets niet bemerken*, *er zich niets van aantrekken;* **gedwii** *gedwee* ohd. *gidwâdi;* **gii-** *gauw* ohd. *gâhi*, alleen in compositis **giihónır** *geeuwhonger* cfr. mndl. *gadoot* hgd. *Jähzorn;* **vırgiiriipen** *te gauw rijp worden en daardoor uitdrogen* = gezegd van fruit; **giiwėȷ**. m. *geufje*, **gâhiwagi*, *de snel*, *plotseling bewegende*, *vooruitschietende* cfr. ohd. *selpwegi*, *aquae motus* os. *wag* adj. *beweeglijk* got. *wagjan* = *bewegen;* **geniiken** *genaken* onfr. *ginekida ;* **gespriikelik** *spraakzaam* ohd. *gisprâki* subst.; **hiik** m. naast **hòk** *haak* (alleen in de verbinding **hiiken en oú.gen** = « *haken en oogen* » der kleermakers

en naaisters). **hiirin** *haring* os. *(al)aerencia, hêring*, **kiis** (9)
kaas os. *kâsi* lat. *caseum;* **keviit** vr. *slechte woning* oorspr. 2°
wel = *hol*, lat. *cavâtio;* **kriimir** m. 1) *marskramer*, 2) *jicht in den rug;* 3) *rug.* **krâmâri* *bij* **kròm** *kraam* en verder bij ohd. *crâdem, crât, crâen*, ndl. *kraaien* (semasiol. *kraam* : fra. *criée, uitkramen*, hgd. *in Wortenkramen; kramer = uitroeper; jicht : jëhan; in de kraam komen : schreeuwende pijnen;* mnl. *kint noch kraat = geen kind en zelfs nog geen kraam(bed)*, d. i. *geschreeuw, schreeuwende pijnen);* **liige** adj. *laag* mhd. *laege *lâgi;* **liigde** *laagte;* **vırliigen** *verlagen;* **miizen** *mazen* verb. cfr. ohd. *mâsa* naast *măsa, mâska* naast *maska*; de vorm met **ă** komt voor in het synon. **măzen** *mazen;* **óngeviir** *ongeveer* mhd. *ân gefaere*, cfr. ohd. *fâra* ndl, *gevaar, vaar;* **ṣiir** vr. *schaar* os. *skâri* (meerv.) **ṣiipır** *scheper, schaapherder;* **vii.rziiten** *voorzaten*, cfr. os. *landsêtio*, Sermoenen *drossete* ndl. (vervormd) *drossaard*, (breesch id. **dròsırd**); **nòliisiḫ** naast **nòlòtiḫ** *nalatig*. Het eerste kan om de **s** uit het hgd. ontleend zijn; nochtans beachte men ags. *láes, aderlating* met germ. *ss* < *tt;* **giiv(e)** adj. *gaaf* hgd. *gäbe;* **zwiirden** vr. *zwaarte* ohd. *swârida*, cfr. Sermoenen *beswerde;* **vırzwiiren** *verzwaren, zwaarder worden of maken;* **zwiigırsen** *vrouw van den* **zwògır**, *zwager *swâgarissa.*

Bekend maar weinig gebruikt zijn verder nog : **geviirlik** naast **gevòrlik** *gevaarlijk;* **vırviird** *vervaard* waarvoor meestal **ban** *bang* of **ṣu.w**[2] *schuw;* **gestii(di)ḫ** naast **gestòdiḫ** *gestadig steeds;* **pliistıren** naast **plòstıren** *beplaasteren.*

De conjunct. **wiir**, *ware*, **wârî* schijnt bij het jongere geslacht niet zeer levend meer : hij wordt door den indicat. **wă.s** *was* verdrongen. Omgekeerd heeft de conjunct. **dii(g)** *deed *dâdî* den ouden indicat. *dëda* welke oostwaarts van **Bree** nog voorkomt, geheel verdrongen.

Waarschijnlijk ook hier te vermelden : **ziimlèr** *zeem-*

(9) *leder* bij ohd. *sâmi-* = *half* in *sâmi-quëc* (cfr. het ver-
2° spreide gezegde *kalfvleesch is maar halfvleesch : zeemleer = halfleer);* daarnaast ook **ziimslèr** dat met hgd. *Sämischleder* mnl. *seemsch* op een secund. adj. **sâmisk* wijst, te vergelijken met mnl. *semen* adj. = id. < *sâmîn;* het mnl. *seemsch* heeft een uitgebreide beteekenis *(leder, vooral van schapen en geitenvellen)* die uitstekend bij de hypothese past. Men vergelijke verder ndl. *halfdoek* = *licht, weinig gewalkt laken; halfzijde* = *mindere soort van zijde.* Verder wellicht nog **diim**, KILIAEN *deem, tepel,* bij ohd. *tâen* got. *daddjan, zuigen* (vocalisme cfr. KLUGE i. v. *Ei)* waarvoor zie ook § **8**, **5°**, A, *a)* en misschien **hiil** adj. ndl. *heel,* verschillend van **héil** adj. *heil, genezen.* Naast **hiil** staat **hòl** adj. en adv. uit **hâlo?*, in uitdrukkingen als **hòl wa.tır** = *water zonder bijmengsel* (verschillend van **bār wā.tır** = *niets beter dan water, zoo flauw als water).* Semasiol. misschien : *afgezonderd van alle bijmengsel,* bij *hëlan, hâl, verbergen, afzonderen?,* cfr. lat. *secretus* = 1) *afgezonderd,* 2) *geheim,* mhd. *haele* < **hâli* subst. *geheimhouding.*

AANM. 1. In § **8**, **2°**, 4° en § **8**, **4°** werd gesproken over het — bij het eerste zicht – bevreemdende feit dat suffixen (als **-ır** uit **-âri** en **-iẖ**, **-lik** ndl. *-ig, -lijk)* bij lange vocalen primären, bij korte vocalen meestal secundairen umlaut bewerken. Bijv. : **ṣiiper** *scheper;* **kriimer** *kramer;* **gesprïikılik** *spraakzaam* e. a.

De oorzaak schijnt dat bij korte vocalen de talrijke gevallen van secund.-umlaut er toe aanleiding gaven dat de primair-umlaut in sommige oudere woorden door sec.-umlaut vervangen werd; natuurlijk veronderstelt dit woorden die men opnieuw in verband kon brengen met hunne stamwoorden zonder umlaut. Bij lange vocalen waar secundair-umlaut zeer weinig voorkomt (bij *â* bijna uitsluitelijk in meervoudsvormen en diminutieven — bij *ô* in

't geheel niet) bleef de reeds ontstane oude-umlaut bewaard (cfr. WILMANS, I, § 199 en § 205). (9) 2°

Secund.-umlaut door *i* eener derde lettergreep in **èms** (indien dit op *â-matsi-* teruggaat, § **8**, **5°**, A, *a)* staat naast prim.-umlaut in schijnbaar ident. omstandigheden bij **íimelik, íimırlik** **â-melli* : hier kan echter toch een chronologisch verschil bestaan, waarbij ook rekening te houden is met den wellicht verschillenden graad van zelfstandigheid van het praefix. Overigens hoort men soms ook **èmı(r)lik.**

AANM. 2. Om zijn stoottoon kan **íiker** *aker* niet op lat. *aquarium* teruggebracht worden tenzij men een daaruit ontstaan wgerm. *âkari* met *â* veronderstelt. Daarom denk ik eerder aan een etymol. **âkari*, **aha-kari* = *watervat*, (cfr. V. WIJK i. v.).

De woorden **híisen** *haassenen* en **bríi.sem** *brasem* wijzen ook op umlaut van *â*, het eerste om zijn stoottoon, het tweede om den nevenvorm **bròsem** wiens **ò** alleen uit *â* te verklaren is Is hier *â* (uit *-aha-*) of *-âh-* aan te zetten?

Ndl. *aal (paling)* ohd. *âl* luidt in het dial. **íil.** Men zou kunnen vermoeden dat de umlaut uit een plur. **âli* in het enkelvoud gedrongen is, maar tegen een *i-* st. spreken ohd. *âl* en on. *áll;* waarschijnlijker komt mij echter de volgende hypothese voor : aan het ohd. *hâhala* (uit **hanhala* bij *hâhan* > **hanhan* ndl. *hangen* met gramm.-Wechsel) = *hengel*, *ketelhaak*, beantwoordt het synonieme dialectische **híilhòk** = *hengel*, *ketelhaak*, *haal*. Het woord moet uit **hâhil-* > *hanhil-* ontstaan zijn en heeft suffix-ablaut tegenover ohd. *hâhala* os. *hâhal*. Ook het hooger gecit. **híik** met een plur. **híiken,** naast **hòk.** pl. **hèk,** *haak* wijst op **hâhik-* naast **hâhak-* bij **hâhan.* Daar reeds os. ohd. niet alleen samentrekking van *aha* tot *â* voorkomt, maar ook samentrekking van *âha* tot *â* (bijv.

(9) 2° *thâ<thâha*; vergelijk ook de talrijke gevallen van *ô<ôhe* en dergl. bij FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 110), kan er geen bezwaar tegen bestaan ohd. *âl* als samentrekking van **âhal* op te vatten en voor het breesche woord **âhil* te veronderstellen. Ook ags. *ēl* en on. *áll* kunnen aan deze grondvormen regelmatig beantwoorden (cfr. UHLENBECK in *P. Br. B.*, XXXV, met twijfelachtige gevolgtrekkingen). De verhouding van ndl. *hengel* tot ohd. *hâhala* is die van ndl. *stengel* tot het mnl. *stael*, *stale*, die van hgd. « *prangen mit* » tot het ndl. « *pralen met* ». Daarna mag men voor **striilen** *streelen* hgd. *strählen* = *roskammen* samenhang met ndl. *strengen*, *strengelen* vermoeden en het op **strâhilôn* — in plaats van op **strâljan* — terugbrengen, waarnaast **strâhal* in os. *strâl* = *kam* (semasiol. cfr. lat. *stringo*, *strictus*, *strigilis*).

Breesch **tiir** adj. *zwak*, *tenger*, beantwoordt ook wel aan **tâhir<*tanhir* bij ndl. *tenger*. Zie verder over **wrâhi-* en **krâhi-* hooger bij den 1° en ib. Aanm. 3.

AANM. 3. Zooals voor het Aalstersche **meırt** = *Maart* (COLINET, § **8, 4°**) kan ook voor breesch **miirt** *Maart* aan een vorm **mărti-* uit lat. *mărtis* gedacht worden. De stoottonige **ii** kan niet aan umlaut van gerekte **ă** beantwoorden. Ik vermoed nochtans dat we eerder aan verwarring door begripsassociatie met os. *mârida* = *verkondiging* moeten denken. Inderdaad is het gebruik van het artikel opvallend in de uitdrukking **mét de miirt ānstọ̀ṇde** = *in maart aanstaande*; men achte op hgd. *kündigen* = *de huur opzeggen*, en het vaste gebruik der huuropzegging of verhuizing in maart, cfr. mnl. *nieumerde* en wellicht ook mnl. *maerte* = *meid*.

Het adj. **ziilil̦** *zalig* komt alleen nagesteld voor : bijv. **mij vā.dır ziiliger** = *mijn vader zaliger (gedachtenis)*. Echter hoort men ook hier **zāliger**; in andere stelling hoort men alleen **zālil̦** onder invloed der ndl. kerktaal.

In **è.remziilih** *armzalig* en dergl., waar oorspronkl. **ă** stond, **(9)**
is — **ziilih** beinvloed door het simplex (cfr. FRANCK i. v.) **2°**
of te beoordeelen naar den **6°**, **A**, Aanm. 4.

De partikel **mè(r)** (naast **ma**, **mā**, **mār**) ndl. *maar* uit *ni wâri* zou men kunnen opvatten als ontstaan uit een verkort *niwări* (zie ook § **6**, **A**, a. δ).

Het suffix *-bâri* luidt **-bār** en heeft dus oude verkorting tot *băr* met latere rekking; hetzelfde geldt voor *-nâmi* in **ängenām**; in **vırnām**, naast **vırnāmd**, ndl. *voornaam*, ook = *vermaard*, hebben we verwarring tusschen **fornâmi* en **franamod*, dit bij mnl. *vernamen*, cfr. fr. *renommé*. De woorden vielen samen in den superlat. **vırnām(d)ste**, waar de *d* uitviel.

Naast **bekwām**, ndl *bekwaam*, staat nog **bekwòm** (zonder umlaut der *â*).

Het meerv. van **briim** vr. is **brii.men**; men kan dus ook aan een vorm als os. pl. *brimun* denken (volgens **6°**, **B**), de **ii** in het enkelv. ware dan analogie naar het meerv Indien *brâmia* de grondvorm is, heeft het meerv. een onregelmatigen sleeptoon (cfr. FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 19, Aanm. 3 en VAN HELTEN, *Mnl. Gr.*, bl. 29, die ten onrechte uml. van ă laat vermoeden; semasiol. cfr. eng. *broom* = **brémenbèsem**; **brâm-* en **brim-* zijn dooreengeloopen).

AANM. 4. Van de st. verba met **â** in den stam heeft alleen **slòpen** *slapen* nog de regelmatige 2 3. p. enkelv. **sliips**, **sliipt**; soms hoort men nog **liits**, **liit**, naast de gewone **léts**, **lét**, van *laten*.

De overige verba hebben hier alleen **é**, cfr. § **11**, **2°**, *b*.

AANM. 5. Geen umlaut hebben : **genòdih** *genadig* ohd. *genâtheg* (suffix-ablaut); **gròf** *graaf* os. *grêvio* (*a*-stam naast *-ja*-st.); **vòren** verb. *vreemd aandoen* (*-ên* verb. naast *-jan* verb. in onfra. *irfêrron*, mhd. *vervaeren*) waarbij **gevòrlik** *gevaarlijk*; **vırklòren**, hgd. *erklären* (id. id.); **tròg**, hgd. *träge* (adverb naast adject.); **bekwòm**

(9) 2° beteekenis als ndl. *bekwaam*, hgd. *bequem* (id. id.); **nòste** *naaste*, hgd. *nächst* (*-ôst* : *-ist*) en wellicht enkele andere woorden.

3° **3°** Primair-Umlaut van gerekte **ā** uit wgerm. **ǟ** met sleeptoon.

De **3°** is hier aangezet om het parallelisme van § **9** met § **8**. De **íí** welke hier ontstaat wordt verder in den **6°**, **A** behandeld.

4° **4°** Umlant van onfra *ô* uit wgerm. *au*, ndl. *oo*, *eu*. De **íí** is hier ontrond uit vroegere lange *ü* :

a) **bekríínen** *bekreunen*, ohd. *chrônen;* **blíí**, *blood*, *bleu*, ohd. *blôdi;* **gíít** m. *geut* d. i. *vischzaad*, bij **giutan* (**gautî* ontbreekt in de oude dialecten, maar cfr. ohd. *hlôz* = *hluz* bij **hliutan);* **gíítır** (ook **gétır** < **giotâri) gieter*, een oorspronkelijker, van **gautî* afgeleid, nomen ag.; **grííts**, *fier*, ndl. *grootsch;* **gríiḍen**, *grootte*, **grôtida;* **híígden**, *hoogte;* **híígen**, verb. *hoogen, bieden op een verkoop;* **hííḫsten**, naast **húuḫsten**, *hoogste;* **íízen**, *hoozen*, mndl. *ozen*. on. *ausa;* **hííren**, *hooren*, got. *hausjan;* **balhíírig**, *balhoorig = slecht hoorend*, *ongehoorzaam;* **kíít** vr. *slechte woning*, ** kauti*, nnoorw. *köyta = hut* (hiernaast **kúu.t** o. *kot*, on. *kot);* **líídsıl**, *lood sel*, *glans der aarden potten*, ook *vertinsel*, *verlaksel;* **líítıren** o. *zeepsop*, **lautrîn-*, lat. *lavatrîna = bad*, gallisch *lautro* = id. en met germ. *thr* = lat. *tr*, de oerverwante vormen os. *lôthar*, ags., *leathor*, eng. *lather*, on. *lauđr* n. = *zeepsop;* **nííjen**, *nooden = uitnoodigen*, os. *nôdjan:* **rííıstır**, *rooster*, *-jan* verb. o. a. in fr *rôtir;* **ṣríír**, *kleermaker*, mnl. *scroder*, bij **skraudjan;* hierbij **ṣríírsgā.t**, **schrodersgat*, *slip in een vrouwenrok* (oorspronk. wel bij suff. *-arium*, niet *-arius)* en **pópenṣríír**, **poppenschrooder*, *waterjuffertje* cfr. elders (o. a. te Lummen) *tienesnijder* (hgd. *schneider = kleermaker)* en woorden als hgd. *Hornschröter;* **ṣíínen** verb. *schoonen = sparen*, hgd. *schonen;* **tíílken**

o. (simplex niet bewaard) *teefje*, ohd. *zôha*, *zôhila*, os. *tôha*; **tiit** m. *teut = rondreizende koopman*, **tiiten** *met waren rondreizen*, **tauhatjan* freq. van *tiuhan = trekken* (id. met ndl. *teuten = talmen*, semasiol. *het lang trekken*, fra. *trainailler* bij *trahere;* anders V. Wijk i. v.); hierbij ook **tiit! tiit!** *lokroep voor hoenders* cfr. hgd. *tŭck! tŭck!* (uit ndd.), id. met hgd. *zŭcken* bij **tiuhan;* ndl. dial. *tuut! tuut!* wel uit **tiuhiþ*, 2 pl. met den wgerm. anders verdwenen uitgang *iþ*, en — met verkorting — *tut, tut, tut!* breesch **tit, tit, tit!** Verder bij den zelfden stam : adj. **tiits**, **teutsch = dol*, semasiol. cfr. hgd. *verrückt*, *rukken = trekken;* **zih getriisten**, naast **trúusten**, *(zîch ge)troosten*, **mistriistig**, *mistroostig*. Verder diminutieven van woorden met **úu** < *ô* : **biinken**, *boontje;* **kliistırken**. *kloosterken;* **diisken**, *doosje;* **vliiken**, **vliitjen** van **vlúu(j)**, *vlooi*, ohd. *flôh*. Hierbij de plaatsnaam **Liikenén**, *Leukeneinde*, bij ndl. *loo*, ohd. *lôh*, *struikgewas*, on. *lô*, *lage weide*, oorspr. *lichting in een woud*, Meervoudsvormen : **kiil**, *koolen;* **briij** *brooden;* **piit** of (naar **brúud** : **briij**) **piij**, *pooten;* **kliit**. **kliij**, *klooten* (ook **klúuten**). Ten slotte de 2. 3. p. sg. **stiits**, **stiit** van **stúuten**, *stooten*. (9) 4°

Aanm. 1. Indien het alleen in 't spreekw. « *eerst oompje en dan oompjes kinderen* » voorkomende **iimken** met ndl. *oom*, ohd. *ôheim*, mhd. *œheim*, identisch is, heeft het umlaut ofwel door *-ai-* (Paul. *Mhd. Gr.*, § 40, Anm. 9), ofwel wegens het dim. suffix. In het tweede geval kan men evengoed op een simplex got. *auhuma* (= *auhumists*, ags. *ȳmest)* teruggaan, waarvan de beteekenis *hoogste (overste)* beter in 't spreekwoord past. (Het gewone woord is **nó.nk** < fr. *(mo)noncle.)*

Aanm. 2. Breesch **driig**, *droog*, gaat op een vorm met *ô* terug, maar die kan niet uit **draugi* ontstaan zijn. De eenige verklaring is die welke (behalve den

(9) umlaut) voor **húug**, *hoog* geldt : in een paradigma
4° waarin vormen met *h* en vormen met *g* voorkwamen werd de, alleen voor *h* regelmatige *ó*, doorgevoerd. (Over vormen met *h* zie *P. Br. B.*, XIV, 105; verder over dit veel besproken woord o. a. ib. X, 407, HOLTHAUSEN, *Die Soester Ma.*, bl. 112; VERDAM, *Tijdschr.*, IV, 201.) Semantisch vereenigbaar met ndl. *schroomen* is **sriimen**, *sparen*, *ontzien* (bijv. **de búutır sriimen**, *gierig omgaan met de boter*, *bang zijn een beetje boter te gebruiken)*, maar het woord kan niet op een, overigens hypothetischen, stam **skreum-*, **skraum-* teruggaan; gemeenschappelijke oorsprong is wel alleen mogelijk uit denomin. **skraudmjan*, bij **skraudm-*, met dubbel suffix (als ohd. *krâdam* naast *krât*, bij *krâen* en dergl.) uit **skregw-* (naast **skreh-*) = *inkrimpen, beperken, besnijden*, of met *-m* bij mnl. *scroden* (**skraud-* = dan niet alleen *snijden*, maar ook *besnijden*, *beperken*, zooals dat voor **skrê(d)-* vaststaat).

Identisch met ndl. *snood*, *sneu* is breesch **snii**, meestal gebruikt in tegenstelling met **blii**, *blood* en gevoeld als = *vlug*, *slim*, *knap*. Semasiol. zijn de woorden vereenigbaar, over on. *snodinn*, *besneden* : 1) ndl. *snood* = *besnoeîd, beroofd*, *ellendig*, 2) **snii**, *goed besneden*, fr. *bien taillé*, *« gesneden als een ekster »*, overigens cfr. ook on. *snöggr* = 1) *besneden*, 2) *vlug*, *slim*, ndl. *snugger*, verder bij got. *sniwan- ijlen* en ohd. *sniumi*, *vlug*.

AANM. 3. Het adj. **wii**, *flauw*, *smakeloos*, *overdreven zoet*, moet wel, trots V. WIJK i. v. *wee* van ohd. *wê* gescheiden worden, cfr. naast *wansmaak*, got. *wan* ook got. *wâhs*, ags. *wóh* = *slecht*, *laakbaar* < **wanh-*; **wii**, *wee* < **wâhi*; overigens kan breesch **wii** ook over onfra. **wôdî* (ablaut *wau*þ-, *wō(u)*þ) rechtstreeks bij got. *wōþeis*, os. *wōdi* = *zoet* worden gebracht. Verderop kunnen beide vormen verwant zijn.

b) Zooals met de *ê* < *ai* rom. *é*, ĕ, zoo zijn hier met de *ô* < *au* rom. *ó*, ŏ samengevallen. Bij de oorspronk. ŏ, verschijnt. trots den stoottoon, nooit **ò**. (9) 4°

riimır, *roemer*, bij os. *Rôma*, lat. *ó*, oorspr. **romer-beker* d. i. *pelgrimsbeker*, bij mhd. *rômaere* = *Romfahrer* (anders V. Wijk en Kluge); **óniizel**, *onnoozel*, lat. *nŏceo;* een meerv. als **pestiirs** van **pestúur**, *pastoor;* diminutieven : **riisken**, *roosje*, *rŏsa;* **triinken**, *troontje*, *thrŏnus*, fra. *thrône;* **kriinken**, *kroontje*, *corôna;* **piisken**, *poosje*, *pausa;* **pliiten**, *plooitje*, fra. *ployer*, en waarschijnlijk de eigennamen **Liirs**, *Leurs*, bij *Laurentius?* (daarvoor nu alleen **Léns**, **Leréns**) en **Miirs**, *Meurs*, waarnaast **Múurs**, *Moors* bij *Mauritius?*, vandaag als voorn. **Múu.res** (ook familien. **Múu.res**) met sleeptoon en zonder syncope.

Aanm. Voor **éi.ntiinig**, *eentonig* kan van lat *tŏnus* worden uitgegaan; maar hetzelfde tweede lid in **zór.tiinig**. **fla.wtiinig** en dergl. = *zuurachtig*, *flauwachtig* (meestal met betrekk. op den smaak; hoofdaccent op de eerste, soms ook op de tweede lettergr.) zou wel wgerm. **ataunîg* kunnen zijn, bij breesch **téinen**, intr. = *schijnen*, < **at-awinôn*, mhd. *zounen*, meng. (Orrmul) *awwnenn*, naast mhd. *zônen*, ndl. *toonen*, < **at-aw(a)nôn* (inchoat. bij ohd. *awi-* als got. *qiunan* bij *qius)*.

5° Primair-umlaut met sleeptoon van gerekte wgerm. ŭ, ndl. *eu*. 5°

Deze **ii**, uit gerekte *ü* ontrond, wordt in anderen samenhang, verder onder den **6°**, **D**, behandeld.

6° Sleeptonige rekking van vroeger dial gesloten **e** (ook als ontronding van vroegere *ü)*. 6°

De stoottonige rekking geeft steeds è : Men vergelijke § **8**, **6°** waarvan de indeeling hier wordt bijbehouden.

Deze **ii** kan uit vier wgerm. klinkers ontstaan zijn :

(9) 6° A. **A.** Sleeptonige rekking van vroegere *e*, prim.-umlaut van *a*.

Voor *i* in de oude periode cfr. os. *biki*, *stidi* = *beki*, *stedi* (GALLÉE, § 14. b) en WILMANNS, § 223, 2). — Verwante vormen met **è** naast **ii** vindt men § **8, 6°, A.**

a) In open lettergreep :

bii.k, *beek;* **ii.vij**, *evie (soort haver)*, os. adj. *evenîn*, lat. *avêna*; **ii.zıl**, *ezel*, lat. *asînus;* **dii.ken**, vr. *deken*, os. *thekina;* **hii.kıl**, *hekel*, os. *hekila;* **hii.velen**, *ophemelen*, bij ohd. *heffan*, mhd. *heben*, ndl. *verheven;* **jii.gır**, niet uit **jagâri* (cfr. Aanm. 1); **kii.tel**, *ketel*, os. *ketil;* **kii.pır**, *keper*; **klii.pel**, *klepel* bij *klappen*, *kleppen*; **kii.ren**, *keren*, *vegen*, ags. *cierran*, **karjan;* **lii.pel**, *lepel*, os. *lepil*. *lappa;* **lii.ken**, *lekken*, *lek zijn;* **nii.rin**, *nering*, ohd. *nerien*, *nerren;* **rii.jen**, *reden*, os. *rethina;* **pii.tıren**, *peter*, lat. *patrînus*; **ṣii.pel**, *schepel;* bij os. *skap* = *vat*, breesch **ṣā.p** = *kast*, ndl. *scheppen;* **ṣii.pen**, *schepen*. os. *scepino*, mlat. *scabinus*. bij het voorg., (**vır**)**tii.ren** *(ver)teren*, onfr. *ferterron*, ohd. *zerren*, *zerien;* **tii.rin**, *tering;* **tii.gen**, *tegen*, ohd. *zuo-gegin*, naast *gagan*; **trii.pelen**, **trepelen*=*trappelen*, *talmen*, fra. *piétiner sur place*, bij *trappen;* **vlii.gel**, *vlegel*, ohd. *flegil;* **wii.ren**, verb. *weren*, ohd *werien*, *werren;* **wii.tırin**, *wetering;* **wiivır**, *wever*, zie Aanm. 2.

AANM. 1. De vormen met **ii** voor *teren*, *keren*, *weren*, *lekken*, *neren* (over in *nering*) hebben den vocaal van 2. 3. p. sg., bijv. **lekis*, **lekiþ* over hun heel paradigma verspreid (omgekeerd hgd. *zerren*, ndl. *lekken* en dergl.).

AANM. 2. Men zal bij eene vergelijking met § **8, 3°** bemerken dat dezelfde suffixen nu eens prim.- dan eens sec.-umlaut bewerken. De oorzaak is te vinden *a)* in chronolog. verschil : in woorden waarin een levend suffix ouden uml. bewerkt had kon, wanneer de afleiding later

opnieuw uit een stam met ă geschiedde, oude door jongen umlaut verdrongen worden; *b)* voor **jii.gır** en **wii.vır** in het feit dat de oorspronkel. nom. ag. op *-âri* gevormd werden van nom.; de breesche woorden zijn de voortzetting van **jegâri*, **webâri* (niet *wëbâri !)* bij **jegî* (naast **jāḫt** < **jagôþ*) en **webî* (waaruit ndl. *web*, door overgang tot de *-ja* kl. os nom. regelm. **webi*, obliq. *webb-)*; **wii.tırin** hoort wel bij oorspr. **wetrian*. Breesch **wii.vır** kan in geen geval ouder **wëbâri* zijn, zelfs niet indien met een hieruit ontstaan **wibiri* < **wëbiri* kon waarschijnlijk maken (cfr. Tatian *-iri*<*-âri*, wel over *-iâri* zie echter Franck, *Altfr.*, § 53), een derg. vorm moest breesch ***wé.vır** opleveren, naar § **11, 1°**.

(9) 6° A.

Aanm. 3. Breesch part. adj. **vırhii.ven**, *verheven*, bij ohd. *heffan*, mhd. *heben* moet zijn oude gesloten *e* door analogie met 2. 3. p. sg. praes. en een daarnaar geheel vervormd paradigma verkregen hebben (cfr. hgd. *erhaben)*; van de oudere dubbelvormen zijn alleen die bij inf. **héfen** overgebleven; **bedrii.pen**, part. adj. = *verslagen*, *beteuterd*, postuleert naast ags. *drëpan* een *-jan* praes. naar kl. VI **drapjan* (cfr. met *-b*, naast *-p*, got. *gadraban*, *uitgehouwen*, ndl. *droef*; anders over ndl *droef*, V. Wijk i. v.) en verhoudt zich verder als **vırhii.ven**. Over een mogelijk ouder **drupini* zie verder **D**, *a)*, Aanm. 3. Uit een part. praes. **antseband-* bij ohd. **antseffan*, mhd. *entseben*, mnl. *ontseffen*, verklaart zich het volksetym. omgeduide **(béste) sii.ventiḫ** = *(ben je) mal* eig. *ben je beseffend*, *bewust*, *bij je verstand*, waarnaast, oorspronk. als schertsende ontkenning **hè. is séstig**, ndl. *hij is zestig* = *hij mijmert*. (Voor **nt** < **nd** in dergelijke woorden zie talrijke voorbeelden bij het Conson.; op een discussie der afwijkende opvattingen kan hier niet worden ingegaan). Volksetym. omgeduid is ook **zii.melen-knéi.pır**, *zemelknooper;* bij onfr. *semini*, ohd. *gisemini*, naast *saman*, cfr. **hè. zit te knéi.pen**, *hij zit te knoopen*

(9) 6° A. d. i. *te haspelen, te dralen, zijn kop te breken, zich af te vragen « hoe knoopt men dat te saam? »,* echter kan hier, wegens *-en*, ook gedacht worden aan ohd. *simlum* adv. = *altijd*, cfr. dan : **hè zit a.ltii.d te knei.pen.**

Aanm. 4. Vormen met stoottonige **ii** moeten (tenzij ze op oude *ê* < *ai*, of op umlaut van *ô* < *au* teruggaan) als jongere analogievormen gelden. De werking der analogie kon één paradigma met sleeptonige naast stoottonige vormen splijten in twee paralleele paradigmen, één met doorgevoerden sleeptoon, één met doorgevoerden stoottoon. Zoo hebben we naast **tii.ren** en dergl. ook **dèren**, ndl. *deren*, ohd. *derren*, *derien* en **balkenèren**, *(nacht)lawaai maken, baldadig te werk gaan* < ** baldlîken herien* bij ndl. *herrie*, got. *hazjan* = *roepen* (daarnaast ohd. *harên*, breesch **hā.ren**, *op een zeis kloppen met den hamer;* voor de semasiol. zie nog het bij **D**, *a)* besproken **bii.ken**). Ook konden dan, in een vocalisch eenvormig paradigma, de accenten — als zelfstandigen factor gevoeld — weer hersteld worden : zoo is het misschien uit te leggen dat we **è** met sleeptoon hebben in **zwè.ren**, *zweren* (fr. *jurer),* ohd. *swerien*, *swerren* en in **besè.ren**, hgd. *bescheren* ohd. *skerian. skerren;* hier moet nochtans ook gerekend worden met het feit dat deze verba algeheel in de analogie der verba *skëran* en *swëran* zijn overgegaan Omgekeerd hebben we met stoottonige **ii** : **spiinen,** ndl *spenen*, os. *gispennian* en **gewiinen** (meestal echter **gewénen**). *gewennen*. Verder zijn wellicht als latere storingen door analogie op te vatten : **dè.gen**, naast **dii.gen** *degen* (cfr. echter ook § **8, 3°**, 5°, Aanm.); de dorpsnaam **Wiirt,** *Weert* (Holl. Limb. op den oever van het moeras De Peel) — met voc. naar een sleeptonigen nom. acc., stoottoon naar den datief — naast den zaaknaam **wii.rd**, regelm nom.-acc., *weideland op de oevers van de Maas*, en — **wèrd,** regelm.

datief in den plaatsnaam *Valkenswaard*. os. *warud*, ags. *warod* = *oever*, ohd. *werid* = *eiland*; de moerasnaam **Piil**, *Peel* — verhouding als bij **Wiirt** — naast **-pèlt** in **ii.vırpèlt, nèrpèlt**, *Overpelt*, *Neerpelt*, bij lat. *palus*, *paludis* (cfr. de ags. flexie nom. acc. *ealu*, genit. dat. *ealod* en beacht den bijna totalen overgang der *-u* kl. in de *-i* kl.). Ook het suffix **-ziilih** *zalig*, kan hierbij behooren (zie echter hooger **2°**, **A**anm. 3). (9) 6° A.

b) Samentrekking van **-ede-** ware denkbaar bij **i.n-vii.men**, *invademen*, hgd. *einfädeln*; echter zou men dan **è** en stoottoon verwachten. Daar de oudere vorm **fađm-is*, moeten we eerder uitgaan van 2. 3. p. sg. **femis*, **femiþ*, die naar analogie van **lii.ken** en dergl. bij een uit **fađmjan* ontstaan **femmian* gevormd werden. Zoo wordt een sleeptonige inf., **vii.men** regelmatig. Voor den uitval der đ cfr. o. a. het hooger bij den **4°**. *a)*, Aanm. 2 besproken **sriimen** en zie o. a. ook Kluge i. v. *Bühne*, die echter het tamelijk jonge verschijnsel (cfr. mhd. *Uolrîch*, ohd *Uodelrîch* en Franck, *Mnl. Gr.*, bl. 182 over *vlerk* < **fleþraka)* praegerm. maakt : bij een paradigm. **bunnj-* < **buđnj-*, ags. *byđne*, werd naar **wadi*, **waddj-* een nomin. **buni* secundair nieuwgevormd. Ook het § **9**, **2°** behandelde **kriimer** gaat wel op **krâđm-* terug. Geheel andere ontwikkeling : *ss* < þþ in mnl. *vessemen*. Er kan hier niet verder op het beweerde worden ingegaan.

c) Rekking in gesloten lettergreep (naar analogie van verbogen vormen ?)

Als voorbeelden alleen oude stammen op *-ri*, *-ri* + voc. die hun eindvocaal vóór de rekkingsperiode moeten verloren hebben : **bii.r**, *bezie*, ohd. *beri*, got *basi;* **mii.r**, *meer*, ohd. *meri* (got. *marei)*, waarnaast verb. vorm in **mèrsuú.m**, *meerschuim*; **vii.r**, *veer*, hgd. *Fähre*; **ge-vii.r**, n. *gevaar*, d. i. *aanhoudend varen*, ook = *vaartuigen*, *wagens;* **wii.r** alleen in **in (d)e wii.r**, *in de*

(9) *weer* (oude nom.-accus.) os. *wer* < **wari*, daarnaast
6° A. **in (d)e wèr** (oude datief); **wii.r** m. *knook in het hout, eelt*, os. *hwer*(< **hwari*) m. = *krop*, mnd. *weer* = *gezwel aan een boom*; **gẹsii.r** o., alleen schertsend in **t hiil gẹsii r** = *de heele nasleep, de heele familie* < **giskeri*, ohd. *scerian* = *in een schaar rangschikken*, ndl. *schaar* (cfr. **bẹsā.r mā.ken** = *omhaal maken*, eig. *langdradig indeelen*, eng. *share*, ags. *landscearu*, *ô*-st., *scear*, *a*-st). Ook voor 1. p. sg. **ih wii.r, kii.r, tii.r** moet van **wer*, enz. worden uitgegaan. De **ii** met sleeptoon is — trots de syncopen — over het heel paradigma verspreid; cfr. verder bij **D**, *c)* en § **46**, **C**, II, *a)*.

d) Rekking voor *r* + stemhebb. dentaal is waarschijnlijk aan te nemen in het onder *a)* besproken **Wiirt**, *Weert* (hgd. *Werder*) evenals in de praet. **wii.rden**, *weerde* enz., cfr. ook § **47**, **C**, II, *a)*.

6° B. **B.** Sleeptonige rekking van onfra. *i* gevolgd door donkere vocaal (Secund. velar-umlaut van *i*). Voor parallel-vormen met stoottonige **è** zie § **8**, **5°**, **B**.

a) In open lettergreep: behalve de bij § **8**, **5°**, **B**, geciteerde woorden o. a. nog: **bii ker**, *beker*, mlat. *bicarium*, os *bikeri*; **hii.nen**, adv. *henen*, *heen*, os. *hinana* (ndl. *beneden*, os. *nidana* is niet vertegenwoordigd, daarvoor **ón.dır**); **nii.gen**, *negen*, os. *nigun* telw.; **smii ren**, *smeren*, **smirwjan*, ohd. *smirwen*, on. *smyrva*, *smyrja*; **wii.ten**, *weten*, os. *witan*; **zii.kır**, *zeker*, os. *sikor*, lat. **sĕcurus*; **zii.ven**, *zeven*, os. *sibun*. Verder gedeeltelijk door analogie (zie Vormleer), het heele praet. van een aantal sterke verba uit kl. I (andere hebben stoottonige **è** doorgevoerd) en het partic. praet. van alle verba dezer kl., behalve **genè.gen** (zie Aanm. 3). Oude part. dezer kl. zonder ge- steken in **dii.gelik**, *degelijk*, (*ga)digan-lîk-*, bij ohd. *dîhan*, *gedijen*, en ook wel in **krii.telik**,

***kretelijk** = *zelden bevredigd, lastig, nauwlettend.* (van (9)
toestanden ook *hachelijk)* oorspr. met actieve beteek. 6° B.
= *als iemand die gewoonlijk krijt. kijft* (cfr. hgd. *verschwiegen;* bij ndl. *krijten* cfr. ook *kreten* = *sarren* — hierbij ook hgd. *bekritteln* < nd ?) Bij eenige oude *-i*, *-ja(n)* stammen zijn dubbelvormen bewaard met **é** (naar den nom. acc. sg., nom. acc. pl. en ook wel den instrum. sg. op *i*) naast **ii** (naar een genit. dat. sg. als os. *-ias*, *-ia*, later *-*as*, *-*a* uit de *a-* kl.) : zoo **bé.t** naast **bii.t,** *beet*, os. *biti*; nooit **ii** in **bét né.men,** *beet nemen* (instrum.?); **sté.k, stii.k,** m. *steek,* os. *stiki*, nooit **ii** in 't meerv. **sté.k,** os. pl. *stiki;* zelfde verhouding bij **sté.l, stii.l** m. *steel*, os. **stili, stil;* plur. alleen **stél; lé.gır, lii.ger,** ohd. *ligiri* (*-ja* st.) naast *lëgar*, got. *ligrs*, *a-* st.; **zii.gıl, zé.gıl,** *zegel*, got. *sigljō*; misschien ook **nii.vıl, né.vıl,** *nevel*, ohd. *nibulnissi* naast *nëbul*, *nëbal*, on. *nifllheimr.* Verder woorden welke de op *-i* uitgaande vormen in de oude periode, of de **é** vormen in lateren tijd verloren hebben : **drii.t** m. *dreet;* **slii.t** m. *sleet;* **sii.t** m. *scheet*; **wii.t** m. *weet;* **trii.d** m. hgd. *Tritt*, *tred* (ook **trèj** m. < *trede);* **strii.k** m en vr. *streek*, fra. *région* (pl. **strii.k** zonder sg., = *(gekke) streken);* **rii.t** vr. *reet*, hgd. *Riss;* **splii.t** vr. *spleet.* Over sommige dezer woorden zie ook verder *c).*

Aanm. 1 De **ii** in het tweede lid van **hii.lentii.len** adj. *hout van den vlierboom*, mnl. *holentere* (adj. o. a. *haselteren, appelteren*) kan in het dial. op oudere *i* teruggaan, maar ook, naar **D** hieronder, op *ü* wegens mhd. *wëhhaltürre* : grondvorm **telen* < **teren* < **tirun* < **tirwîn-* met metathese < **triwin-* bij germ. **triwa-*, got *triu;* mhd. *-türre* (en daarnaast **türe*) < **turrj-*, **turi* voor ouder **tirwj-* met metathese < **triwj-*, cfr. ndl. *smeuren*, **smirwjan*, een sporadisch geval van *-w* umlaut als in on. *smyrva*, *smyrja.*

(9)
6° B. Hetzelfde woord steekt wel in **tii.rentèj** m *ouderwetsche zeer sterke, « ijzersterke » stof*, oostmnl. *tierentej* : **terentaai = taai als hout;* hier is **teren* waarschijnlijk subst. Over **brii.men** pl. *stekels*, dat = *brimun* zijn kan, zie hooger bij den **2°**, Aanm. 3. Een moeilijke vorm is **dii.nsdig**. *dinsdag*, bij *Thingsus;* wellicht met methathese en behoud van den oorspronkelijken sleeptoon uit **dines* voor **disen* < **dinsen* < **dingsen*. De syncope in sleeptonig **dines* moet dan tamelijk jong zijn, anders zou men stoottonige **è** verwachten.

Aanm. 2 Op **gii.vıl, gè.vıl**, *gevel*, ohd. *gibil*, *gëbal;* **gii.n** adj. m. **gèn** adj, vr. hgd. *jener*, os. *gën*, *gënowar*, *ginuwar;* **zèn** pl. **zii.neven**, *zenuw*, ohd. *sënawa*,. eng. *sinew*, ofri. *sinu;* **nuúșiirig** *nieuwsgierig* naast **begè.rig**, hgd. *begierig*, bij ohd. *girîg*, subst. *girî*, mhd. *gër* (ook breesch **gé.r** adj. *gierig*<**giri)* en misschien op **zwii.gılken**, *zwavelstokje* bij os. *swigli* adj. *glanzend* (en ? ohd. *swëbal*, *zwavel)* is toepasselijk hetgeen § **8**, **6°**, **C** over **lii g**, **lèg**, *ledig*, gezegd werd. Het zijn ofwel stammen met *i* gevolgd door donkere vocaal, ofwel stammen met *ë* gevolgd door *i*. Hier kunnen in het spel zijn suffix-ablaut ofwel afwisselende flexie-uitgangen met of zonder *i*. Men lette ook op **ziimılen**, *zemelen*, ohd. *sëmala*, *simila*, os. *simula*, lat. *simila*. In geen geval liggen aan de breesche woorden vormen als ohd. *gibil*, lat. *simila* rechtstreeks ten grondslag (cfr. ook ofra. *simble*, fra. *semoule*, it. *semola*).

Aanm. 3. Onregelmatige analogie-vormen zijn nog : het part. adj. **genè.gen**, *genegen*, dat ofwel de **è** van het praet. heeft overgenomen (cfr. **krèg**, pl. **krè.gen** van *krijgen;* het praet. ***nèg**, ***nè.gen** heb ik persoonlijk nooit gehoord, daar het verb. zoo goed als uitgestorven is) ofwel de stoottonige **è** van een vroeger misschien bestaanden verbogen vorm met syncope **genĕgne* ook

onder sleeptoon heeft doorgevoerd. Aan ouden *a*-Umlaut van *i* tot *ë* kan, daar het verb. toen levend was, wegens systeemdwang bezwaarlijk gedacht worden (zie, Franck, *Altfr. Gr.*, § 19). Omgekeerd heeft **nuúsiirig**, *nieuwsgierig* de alleen bij sleeptoon berechtigde **ii** ook in stoottonige vormen aangenomen en doorgevoerd (**begè.rig** is ouder **gërag* of jong bij **begè.ren**) Ook naast **gèn** vr. sg. *gene*, komt stoottonig **giin** vr. voor. (9) 6° B.

b) Samentrekking van *-ede-* :

Hieruit moest, indien de samentrekking ontstond in de periode die de dubbele vocaalqualiteit ontwikkelde, **è** ontstaan : we hebben nochtans onverbogen **lii.h**, *ledig*, naast verbogen **lèg**. We moeten waarschijnlijk aannemen dat een reeds gerekt en sleeptonig **lēdig* (ouder **liþag*-on. *liþugr*) zijn vocaalqualiteit en accent analogisch op verbogen vormen als **leedgen* (cfr. Sermoenen *heilge mengę*, Kern, § 71, *d*, mnd. *leddich)* overdroeg, waarin dan de *d* geassimileerd werd. Daaruit werd dan een nieuw sleeptonig simplex **leeg* geabstraheerd, waarnaast verbogen **lèg**, zoodat het woord weer, als monosyllabe, paste in het systeem cfr. bijv. **gii.n gèn**, *geen*, *gene*.

c) Rekking in gesloten silbe (naar analogie van verbogen vormen?). Behalve de § **8**, **5°**, **B**, *a)* geciteerde woorden **spii.l**, *spel*, **smii.d**, *smid;* **lii.d**, *lid* ohd. *lid*, os. *lidu*, **zii.f**, *zift*, hgd. *Sieb*, ags. *sife;* moeten hierbij ook gerekend worden sommige der hierboven onder *a)* besproken woorden. Daar gerekte voc. + stemlooze cons. ook bij apocope sleeptoon geeft, zijn alleen de woorden op stemhebb. cons. zeker te vermelden : **trii.d**. *tred*, hgd. *Tritt*, pl. **trèj** (**trida* naar de *a*-st.); **stii.l**, **sté.l**, *steel*, os. *-stil*. Verder de neutra **blii.k**, *vuilblik*, *blik*, ohd. *blëh;* **sii.p** *schip*, ohd. *scëf*, *scif*, lat. *scyphus;* **zwii.l**, *eelt*, os. *swil;* **lii.d** *deksel*, ohd. *hlit;* **spii.l**, *spel*, ohd. *spil* en **smii.r**, *smeer*, ohd. os. onfr. *smëro*,

(9) verb. ohd. *smirwen*. Het laatste woord kan ook, door
6° B. analogie met het verb. **ii** uit ouder *ü* hebben, zie hooger bij *a)* Aanm. 1.

Afwijkende ontwikkeling vertoonen **pè.k**, ndl. *pek*, *pik* en **spèk**, *spek* (germ. **spikka* naast **spika* in ags. *spic)*.

d) Rekking voor *r* + stemh. dentaal, in rom. woorden ook *r* + steml. dentaal of *s* :

wii.rıl m. *godspenning* (in 1914 meestal 5 frs) *aan dienstboden bij het sluiten der huurovereenkomst, eenigen tijd voor het in dienst treden*, cfr. Lex Salica *wirdria* = *dilatura*, *Aufschubgeld*. Het dial. veronderstelt **wirdla* met dissim. < **wirdra*, **wirdria* (Braune, *Ahd. Gr.*, § 167, Anm. 11); **kii.rs** vr. pl. **kii.rsen**, *kers*, os. *kirsbôm*, ohd. *kirsa*, *kërsa*, lat. **ceresia* (zie Kluge i. v. *kirsche)*.

6° C. **C**, Sleeptonige rekking van onfra. *ë* gevolgd door *i*. Voor de onzekerheid bij het aanzetten dezer categorie zie ook hooger **B**, *a)* Aanm. 2, § **8**, **5°**, **C** en vergelijk § **7**, **C**.

Zeker is dat het breesche **brii.d**, *berd*, bijv. onmogelijk een vorm met open *ë* kan voortzetten, die wordt aangenomen in os. ags. *brëd*, ohd. *brët*. We moeten uitgaan van gesloten *e* : deze kan ontstaan zijn uit *brëd* door *i*-umlaut, maar ook uit **brid* door velar-umlaut. Wegens de uniforme *e* in de oude wgerm. dial. (die men, zonder volledige bewijzen, als *ë* opvat) moeten we de eerste hypothese voorop stellen. Het plur. van ohd. *brët* is, naast eenmaal voorkomend *pritir*, *brëtir* : in een dergl. vorm kon de eventueel voor het sg. aan te nemen *ë* gesloten qualiteit krijgen, die dan over het heel paradigma verspreid werd Het hedendaagsch meerv. is mij nooit ter oore gekomen, maar naar **weḩt** o. *meisje*, pl. **wiḩtır**, *kinderen* zouden we ouder *-ir* mogen vermoeden (mnl.

berderen), echter niet zonder op te merken dat **wiḫtır**. blijkens de overige dial. (cfr. BRAUNE, § 196, Aanm. 4) een alleenstaande jongere formatie is en dat alle overige pl. vormen op **-ır** in het dial., evenals in het mnl. en ags. umlautloos zijn en dus ofwel op *-ar-* teruggaan ofwel (en dit is wegens den sleeptoon zeer onwaarschijnlijk) heel oude syncope hebben (bijv. **rā.jır**, **hūu ldır** pl. van *rad, hol* en beacht ook **òr**, *aar*, ohd. *ahir)*. De tweede hypothese, grondvorm **brid-*, verplicht ons terug te gaan (volgens got. *hatis*, echter is de themavoc.-wisseling geheel onbepaald voor het wgerm.) tot den oerwgerm. *-es*, *-os*-stam **bridiʒ* (die voortleeft in het afgeleide **bridz(e)** vr. *houten ligplaats*, **bridisî*, **bridissjô*, ohd *britissa)* en te vermoeden dat een hieruit ontstane *i*-st. **bridi* (cfr. SIEVERS. § 263, Anm. 4, § 288, Anm. 1) secund. uitgangen der *a*-kl. aannam, terwijl in de dial. voor dewelke eventueel oude *ë* moet gepostuleerd worden een vorm **bridaʒ* met ablautend suffix rechtstreeks naar de *a*-kl. overging. Het breesch zou zich dus voor dit woord aansluiten bij een nomin als ags. *lemb* en Lex Salica *lammi*<**lambi(ʒ)*. In secund. ontwikkeling is het woord dan geheel op eene lijn te stellen met de naar de *a*-kl. verloopen *i*-st. als **trîi.d**, *tred*, hgd. *Tritt*, **blîi.k**, *blik*, hgd. *Blech* en dergl., waarbij de omgekeerde verhoudingen tusschen ndl en hgd. leerzaam zijn, daar zij een brutale klankwettigheid duidelijk uitsluiten. (9) 6° C.

Indien men met PAUL *(Mhd. Gr.*, 1908, § 43 en nog *Deutsche Gr.*, II, § 54), ohd. *jënêr* blijft aanzetten, moet de voor breesch **gîi.nen**, *genen* noodzakelijke Vorstufe met gesloten *e* verklaard worden als analogie naar nom. f. sg., nom. acc. n. pl. ohd. *jëniu* (PAUL's verklaring *e*<*ë* door inwerking der *j* is hoogst onwaarschijnlijk, daar het verschijnsel veel andere woorden treft, cfr. § **7, C** en beacht bovendien breesch **gès**, ndl. *gist* evenals hd *jäten* = **gèjen**)

(9) 6° C. Nu moet voor het Breesch deze zoogenaamde pron. flexie ook wel voor enkele andere sporadische gevallen gepostuleerd worden, maar men kan ze toch niet als normaal beschouwen, daar de bedoelde gevallen geheel uit het adject. systeem uitgevallen zijn, aangenomen dat ze er ooit een regelmatige rol in zouden gespeeld hebben (zie Vormleer). De andere alternative is een stam *jin-* met velar-umlaut : een dergl. stam hebben we met zekerheid in Epin. Gloss. *biginan* en ook in os. *ginuwar* (naast *genuwar).* Dat ons woord evenals het door Franck aangezette ohd. *jenêr* (« mit Umlauts *e* » waarbij Kluge, *Urgerm.*[3], § 242 bemerkt « ohne dass sich ein Grund für Umlaut zeigte » cfr. liter. bij Braune, § 289, Anm, 1) en de meeste wgerm. on. verwanten van dit erg omstreden en, bijzonder door Kluge en Bülbring noodeloos verwikkeld, woord op dien stam *jin-* terug te brengen zijn hoop ik elders uitvoerig te bewijzen.

Voor **lii.ḫ**, verbogen **lèg**(e), *ledig* gaat Franck, *Altfr. Gr.*, § 16, evenals ik het in de oorspr. redactie van dit werk onafhankelijk van hem deed op *lëdig* terug en wijt de gesloten *e* van hgd. *ledig* aan den secund. uitgang *-ig*. Ik acht het nu waarschijnlijker dat we op **lidag* voor ouder **lidug* (cfr. on. *liþugr* waarin de *u* wel als themavocaal van **liþus* op te vatten is) moeten teruggaan. Daarin ging de velarisatie wel nog tot *e*, maar niet meer tot *ë*. Hetzelfde geldt voor **nuúṣii.riḫ**, *nieuwsgierig*, dat eerder uit **girag* voor **girîg* dan uit **gërig* te verklaren is. Voor **smii.r**, *smeer* wordt ook wel ten onrechte ohd. *smëro* (ouder **smirwa*) met *ë* aangezet : hier kan de *w* den vollen *a*-umlaut belet hebben ; hetzelfde kan men vermoeden voor het bij **B**, *a)*, Aanm. 2 geciteerde ohd. *sënawa*, **zii.neven.**

LEUVENSCHE BIJDRAGEN

Tijdschrift voor Moderne Philologie

gesticht door wijlen Ph. COLINET (1896)

XIVe JAARGANG. — DERDE EN VIERDE AFLEVERING.

INHOUD.

1922.

'S-GRAVENHAGE

MARTINUS NIJHOFF

Het Dialect van Bree.

Eene phonetisch-historische studie.

(Vervolg.)

Aanm. De titelformuleering van **C** die in dit, Juni 1908 als proefschrift voorgelegd en geweigerd, werk van 1907-8 dagteekent, werd hier bijbehouden om den oorspronk. aanleg van het, slechts fragmentarisch omgewerkt, geheel niet te diep te wijzigen. Trots den steun die zij o. a. in Franck's, mij eerst in 1919 ter hand gekomen *Altfr. Gr.* vindt, moet ik ze vandaag prijsgeven voor al de hier besproken woorden (over sommige der bij § **7, C** behandelde woorden ontstaat twijfel). **(9)** **6° C.**

Het is mijn overtuiging dat we in de oude dial. niet — onder den invloed der Buchstabenphonetik — met een dubbele ontwikkeling *i*, *ë* alleen, maar met een drievoudige vertegenwoordiging *i*, *e*, *ë* moeten rekenen zoowel voor idg. *i* als voor idg. *ë*. Op een bewijsvoering en op de talrijke wijddragende gevolgtrekkingen die — speciaal op ags. en on. gebied — voor de hand liggen, hoop ik weldra uitvoerig te kunnen ingaan.

D. Sleeptonige rekking van *e* als ontronding van wgerm. *u* (en *o?*) met *i*-umlaut; ndl. *eu*. Voorbeelden van stoottonige **è** naast sleeptonige **ii.** in denzelfden stam vindt men § **8**, **5°**, **D**. **6° D.**

a) In open lettergreep :

bii.ken, *schreeuwen*, *bulken*, ndl. *beuken*, daarnaast **búu.ken** < **bukôn = slaan;* (semasiol. *roepen : slaan* o. a. in de hooger **A**, ***a)***, Aanm. 4 geciteerde **balkenèren** : **hā.ren**); **bii.veste**, *bovenste*, en **ii.vırste**, *overste*, ohd. *ubiri*, *ubar;* (**ge**)**bii.ren**, *(ge)beuren*, ohd. *burien*, *burren;* **brii.k** vr. *breuk;* **drii.mıl** m. *dreumel*, meestal plur. op **-en** = *eindjes garen*, *afval bij het weven*, ohd. *drum*, nhd. *Trümmer;* **ii.vıl**, subst. *euvel*. os. *ubil:* **grii.mıl**, **grii.zıl**, m. *kruimel* (ook in **genen grii.mıl**, **grii zıl** =

(9) *geen lor)* Theut. *gromel*, *grumelen*, fra. *grumeau*, en
6° D. **grusil* bij os. *griusnia* = *kruimel* (opvallende *k* in ndl. *kruimel* en *kriezel* : *grumel* uit het rom. maar *kriezel* wel ontstaan in verbindingen **t(e)grusel stooten*, **t(e)gruselen*, *vergruizelen)*; **hii.p**, vr. *heup*; **hii.vıl**, m. *heuvel*; **hii kıl**, m. *hoopje hooi*, ohd. *hocke*, nhd. *Hocker*; **jii.k**, m. **jii.ken** verb. *jeuk*, *jeuken*, os. *jukkian*; **kii.nin**, *koning*, os. *cuning*; **kii.tıl**, *keutel*, hgd. *kot* (dat wel < ndd. en eerst later met dial. *kôt* = *quât* is geassocieerd, cfr. V. Wijk i. v. *koot*, Kluge i. v. *kot)*; **kii.ken**, *keuken*, ohd. *cuchina*; **kii.tıren**, *keuteren*, bij **kúu.t**, ndl. *kot* : eigenl. *kotjes*, *gaatjes maken*; **knii.kıl**, *kneukel*, bij ags. *cnucian*. *stooten*; **krii.pıl**, *kreupel*; **lii.gen**, *leugen*, ohd. *lugin*; **mii gelik**, *mogelijk*, os. **mugilîk-*; **mii.len**, *molen*, ohd. *mulîn*, *mulî*, ags. *mylen*; **pii.tıren**, *peuteren* (daarnaast **pòtıren** = *met allerlei kleinigheden bezig zijn*, *tobben*, *het druk hebben*, cfr. eng. *to potter*, bij ags. *potian*, en wellicht ook het zinverwante fra. *tripoter*, zie ook V. Wijk i v.); **prii gı'en**, *afranselen*, hgd. *prügeln*, dat echter bij mhd. *brügel* = *knuppel* wordt gebracht (breesch *p* uit ouder **t(e)brugelen?* cfr. ndl. *ontpluiken* en ndl. *ploert* naar *ontploerten*, fra. *balourd?)*; **pii.zılen**, vl. *peuzelen* = *smullen*, *met beetjes smakelijk opeten*, bij ags. *posa* = *zak?* of ook met *p* < *b* naar **òpii.zılen** = *oppeuzelen*, bij **buúzen**, mnd. *büsen* = *schlemmen?* (cfr. ook V. Wijk i. v. *peuzel* en *peuren*, waar naast eng. *pother* ook *bother* kon vermeld worden); **rii.k**, m. *reuk*, os. *ruk*; **sii.t** m. *scheut*, *schot* (voor het tweede ook **súu.t**, m.) ags. *scyte*; **sii.ren**, verb. *scheuren*; voor **smii.ren**, *smeuren*, *smeren* zie hooger **B**, *a)* Aanm. 1; **sprii k**, vr. *spreuk*, hgd. *Spruch*; **slii.tıl**, m. *sleutel*; **trii.zılen**, verb. *dralen*, *talmen*, « *blijven hangen* », wel uit **ti-drusilôn* of **ti-hrusilôn*, bij de in beteekenis nauw verwante germ. **driusan*, **hriusan*, *afvallen*, *afhangen*, (cfr. ags. *dryre* = *hryre* = *val*), waarbij

ook **trèr** m. in **ān den trèr zēn** = *ziekelijk zijn*, *verwelken*, en **trèren**, verb. *treuren* eigenl. *de blaren*, *het hoofd*, *laten hangen*, *afvallen*, als in **trèrwileg**, *treurwilg;* voor *ti-* cfr. hgd. *zerfallen*, mnl. *te vallen*, *vervallen*, os. *tefaran* = hgd. *zerfahren*, mnl. *tegaen* = *vergaan* en dergl. (cfr. ook V. Wijk i. v. wiens gissing over den anlaut mij echter onwaarschijnlijk voorkomt); **vii.len**, m. *veulen*, ohd. *fulî(n)*, fr. *poulin (-ain);* **vırnii.ken**, *verneuken*, bij **nii.ken** = *coïre* (alleen over in **van de raten genii.kt** = *van de ratten geneukt*, d. i. *slim als een rat;* « **de ratten** » nu opgevat als pl. is oorspr. dat. sg. van een m. *-n* stam, ohd. *rato)* voor de semas cfr. **klúuten** = *verneuken*, **kójenèren** = *plagen*, fr. dial. *couillonner;* **vırnii.tıḷḍ**, *verneuteld*, *ineengedrongen*, *dwergachtig*, *verfrommeld*. *verlegen*, *kniezerig*, wel bij os. *farniotan* = *abnutzen*, *to blunt* (semasiol. : *door veelvuldig gebruik* ofwel *verkreukelen*, *verfomfaaien*, ofwel *tot een stomp afslijten;* voor de moreele beteek. cfr. ndl. *stumperd*, zie echter ook Aanm. 1); verder meervoudsvormen als **nii.t** van **núu.t**, *noot*, ohd. *nuz*, ags. *hnutu;* **knii.k** van **knúu.k**, m. *knook*, meng. *cnucche*, bij ags. *cnucian;* **vii.gıl** van **vúu.gıl**, m. *vogel;* diminutieven als **kii.ṭen** van **kúu.t**, *kot*; **ṣii.tılken** van **ṣúu tıl**, *schotel;* **knii.ksken**, *knookje*, enz.

Uit het rom. o a. **mii bıl**, *meubel;* **gepii.pıl**, *gepeupel*, **Sintii.nes**, *Sint(An)tonius*, eigenn. **Tii.nisen**, *Teunissen* (zie ook Aanm. 4) en **iiṇ** vr. pl **ii.ṇen**, *ajuin*. vulglat. *ŭniōne;* het Breesch meerv. gaat wel op ouder ***unien(e)*** terug met accent op de eerste lettergr. en rekking met behoud der *i* = ȷ (cfr. **frā nȷıl**, *franje*, **Spā.njen**, *Spanje* en dergl.) : uit dit pl. of uit verbogen vormen van het sg. zal het sg. **iiṇ** geabstraheerd zijn, terwijl het soms gehoorde **in** (Maastrichtsch *unne*, ags. *ynne*, cfr. ripuar. *Tünnes* tegenover breesch **Tii nes**, *Antonius)* met oude

(9) gemin. op **unnjō* nomin teruggaat, Daarentegen is Theut.
6° D. *iune* wel niet te vergelijken, maar met dial. *juin*, ndl. *ajuin* (Brusselsch *arjuin* met dissimilatie van *n n)* op ouder **enjûne* (cfr. ohd. *Rûma* < *Rôma)* terug te voeren, met accent op *û* en ontwikkeling van het voortonige *en-* als in ndl. *weg* < *eweg* < *inwege* of *an(e)wege* (ndl. *a* in *ajuin* secund. uit *e*). Over **-tîinih**, ndl. *-tonig* cfr. **4**, *b)*.

Aanm. 1. Waarschijnlijk moeten hierbij nog gerangschikt worden : **betîi tırd**, *beteuterd*, oorspr. wellicht *door een betweter verbluft* (**bat-witarı)* of, naar eng. *to outwit*, voor **bi-ûtwitiron (u* < *wi* wegens de oorspronk onbetoondheid, cfr. reeds ags *nýtan* = *onwetend;* zie verder een aantal andere voorbeelden met *u* uit denz. stam *witi*, *witti-*, § **10**, **5**[8]); ook het hooger besproken **vırnîi.tıld** is wel in de beteekenis *verlegen*, *kniezerig* met ouder **ni-wital* = *ontzind*, *uitzinnig* (nuance *ontstemd)* geassocieerd, blijkens Oost-Limb. *neutelijk* = *slecht gemutst* en ndl. *netelig* (met jongere samentrekk. *ne* < *ne-we* zooals *ni* < *ne-wi* in *nillens* < *ne willens*), en ander secund. suff.; voor de semasiol. toepassing op toestanden zie o. a. **krîi.tılik** bij **B**, *a)*; het eerste lid van **hîi.lentîi.len** adj. mnl, *holenteren* bij **hulin* < **hulhwîn* subst met andere flexie naast ags. *holh* n. = *hol*, ohd. *huliwa*, *hulwa*, *Vertiefung*, *Lache* (de laatste vorm in hgd. *Holunder);* ook het tweede lid van dit woord kan hier behooren, zie **B**, *a)*, Aanm. 1; ten slotte waarschijnlijk nog de dorpsnaam **Brîi.gıl**, *Groote-* en *Kleine-Brogel*, met gr. wissel. bij ohd. *bruel* (ouder **bruhil* cfr, ohd. *buil* = mhd. *bühel*, *heuvel)*, nhd. en Mechelsch *Brühl*, *moeras*, *laag struikgewas*, met oude *g* wel hierbij het hooger bij **prîi.gılen** gecit. mhd. *brügel;* en wegens den sleeptoon de familien. **Gîi.zes**, *Geusens* die op **gudiswini* kan teruggebracht worden (voor *-is* in 't wgerm cfr. Sievers, § 237, Aanm. 1 over oudkent, *aenes* < **ainis* = breesch **ins**,

hier § **10**, **2**°, *b)* naast **godeswini* in ohd. *Goʒwinus*, bij Franck, *Altfr. Gr.*, § 32, Anm. 2, waar dit woord wel ten onrechte bij ouder **gaud-* wordt gebracht; dit laatste moet, wegens den stoottoon, aangezet worden voor den eigenn. **Gúuṣens,** *Goossens*, waarvoor zie § **16**, **4**°, Aanm., waar de opvatting van Mansion, *Leuv. Bijdr.*, XIII, 30, 150, enz., besproken wordt. (9) 6° D.

Aanm. 2. In de ww. **bíi.ren, ṣíi.ren, spíi.ren,** *beuren*, *'scheuren*, *speuren*, zijn de oude vormen met gemin. (ohd. *burren)* geheel verdwenen.

Aanm. 3. Een geheel alleenstaand geval van umlaut hebben we in **óndíi.gɪṇḍ**, *ondeugend* (Franck, *Altfr. Gr.*, § 204 in fine), het woord hoort wellicht oorspr. bij het subst. (ndl. *'t is een ondeugd!*, ohd. *tugund*, *i*-st., Ludwigsl. *dugidi)* of heeft er zich vroeg bij aangesloten; in de eigenl. part. *-ja* stammen (met vroegen overgang tot *-a* flexie?) kent het dial. geen umlaut. Het hooger bij **A**, *a)*, Aanm. 3 besproken part. adj. **bedríi.pen** zou ouder * *drupini* kunnen zijn bij germ. **driupan* dat met **drëpan* in beteek. nauw verwant is (cfr ags. *drepe* = *drype*, *slag)*. We moeten dan echter het abl. suffix (Epin. Gloss. *ginumini)* ter hulp roepen dat buiten het anglo-friesch in het wgerm. niet meer is na te wijzen (cfr. o. a. Franck, *Altfr. Gr.*, § 61, 2).

Aanm. 4. De hedendaagsche ontronding van ndl. *eu* (uit wgerm. ŭ of *ô*) valt samen met umlaut van wgerm. *ô* : bijv. **Té.nesen** eigenn. *Theunissen* (waarnaast voor een andere familie het hooger geciteerde inheemsche **Tíi.nesen**); ook misschien zoo te verklaren de familienaam **Vandérzen,** *Vandeurʒen;* twijfelachtig **gɪnerés**, *genereus*, lat. *ô*. *Zie* verder § **11**, **5**°.

Aanm. 5. Zooals bij **spíinen,** hooger **A**, *a)*, Aanm. 4 is de doorgevoerde stoottoon te verklaren in **spíiren,**

(9) *speuren;* de oorspr, sleeptonige vormen worden slechts
6° D. zelden meer gehoord. Naast sleept. **Tîi.nes** staat stoott. en zonder uml. **Túun,** *Antoon* als gewone, **en** wel jongere, vorm van den voornaam (cfr. hooger **4°**, *b)*).

b) Voor samentrekking van *-udi-*, waar overigens alleen stoott. **è** te verwachten ware, is mij geen voorbeeld bekend; het onder *a)*, Aanm. 1 besproken * *gudiswini*, moet blijkens ohd *Goʒwinus*, een syncope hebben die ouder is dan de rekking der korte klinkers.

c) Rekking in gesloten lettergreep (naar analogie van verbogen vormen?).

Zooals bij **A**, *c)* alleen voorbeelden met den uitgang *-ri*, *-ri* + voc. : **vîi.r** praep. *voor*, os. *furi;* **dîi.r** vr, (pl. **dîi.ren,** secund.) *deur,* ohd. *duri*, sg. en pl., os. *duru*; verder de 1. p. sg. praes. **ṣîi r, bîi.r, spîi.r** (het laatste ook stoott.), en wellicht **smîi.r** (zie **B**, *a)*, Aanm. 1) *scheur*, *beur*, *speur*, *smeur;* een *-î* st. in **bîi gebîi.r,** *bij gebeur* = *bij gelegenheid*, ohd. *giburî*, *gebeurtenis*, os. *missiburi*, *Geschick*. Opmerkenswaardig zijn daarnaast vormen als **kèr** ags. *cyre*, **gèr, vrèr,** ook inf. **kèren**, *keur*, *geur*, **vreur (vorst)*, *keuren* (zie verder § **8**, **5°**, **D**). Het lijdt geen twijfel dat we hier in **dîi.r**, een ouden nom.-acc. * *duri* voor ons hebben, terwijl de vormen met **è** op doorvoering der vocaalqualiteit uit secund. * *kure*, * *kures* < * *kur(i)a*, *kur(i)as* wijzen met *-a*, *-as* naar de *a*-kl. Het verb. **kèren** is als jongere form. bij **kèr** te betrachten. Hoogstwaarschijnlijk gaat een 1. p. sg. als **ṣîi.r** ook op * *skuri* voor ouder * *skuriu* terug, met silb. *i* als in os. *nerian* (HOLTHAUSEN, § 171), tenzij we er de voortzetting van een optat. praes. in hebben als onfr. *generi* (VAN HELTEN, *Altosntfr.*, § 92, met twijfelachtige interpretatie), waarop het totale ontbreken van een bij den onfr. indic.-uitgang *-on* aansluitend **-en** voor den 1. p. ind. praes. overigens ook schijnt te wijzen.

Dezelfde opmerk. zijn toepasselijk op **wii.r**, *weer* en dergl. onder **A**, *c)*. (9) 6° D.

d) Rekking voor *r* + stemh. dentaal : misschien in de praet. **sii.rde**, *scheurde* en dergl. Het breesche **bii.rt** vr. *beurt* zou, in aansluiting bij deze opvatting der praet. ook (volgens de etym. bij V. Wijk) op * *burida* (naast * *burî* in ohd. *giburî*, **gebii.r** = *gebeurtenis)* kunnen teruggevoerd worden. Het is echter de vraag of bij de verba geen systeemdwang in het spel is Overigens laat het woord zich semasiol. ook uit **burdî* verklaren : naast got. *baurþei*, ohd. *burdî* staat het oorspr. hiermee identische ags. *byrđen*, ohd. *burdina*, os. *burdinnia* (verwarring tusschen *-în* en *-îni* stammen, zie o. a. Streitberg, *Got. Gr.*, § 117, Von Bahder, *Verbalabstracta*, bl. 83 volg., vooral 90 en Franck, *Altfr. Gr.*, § 140) en beacht de beteek. van eng. *burden*, *refrein*, *beurtzang*; semasiol. *(herhaalde) aanhef*, fr. *reprise* — *heffen* : *beuren*. Het breesche **gebüu.rt** (ook wel met analogischen uitgang **-e**) heeft tegenover ags. *gebyrd* en den *i*-st. in 't os. got. ohd. geen spoor van umlaut bewaard wegens den, os. reeds begonnen, overgang tot de de conson. klasse (Holthausen, § 299).

10. **i¹** (voor gutturalen en gemouilleerde consonanten **i** : dit verschil wordt niet systematisch aangeduid in den druk) is : (10)

1° Ndl. *i* uit wgerm. *i* niet gevolgd door velaar-vocaal. Men vergelijke § **7**, **B**, voor **i** naast **é** in denzelfden stam, speciaal ib *a)* Aanm. 1. 1°

a) In oude gesloten lettergreep : de woorden voor ndl. *distel*, *gering*, *gezicht*, *gift*, *griffel*, *jicht*, *kin*, *krib*. *kristen*, *liggen*, *middel*, *milt*, *mis* (adv.), *nicht*, *pissen*, *plicht*, *spichtig*, *stil*, *strik*, *timmeren*, *verkwisten*, *verspillen*, *villen*, *willen*, *wip*, *wissel*, *wisschen*, *zitten*, enz. wier

10) dial. vormen niets eigenaardigs vertoonen. Verder o. a.
1° **di.mp** m. *nevel*, bij mhd. *dimpfen* = *dampen*; **gericht** o. *gerecht*, ohd. *girihti*; **hinerin** vr. *loopplaats voor hoenders*, mnl. *rinne*, *renne* (echter ook mogelijk uit **runja*, got. *runs)*; **hitst** vr. *hitte* os. *hittia*; **kippen** verb. *twee eieren tegen elkaar slaan om te zien welke schaal het eerst breekt*, KILIAEN *kippen*, eng. *to chip*, *eierschalen doorpikken*, ags. *cippian*; **kwikkelen** verb. *heen en weer bewegen*, *ongedurig verroeren*, mnl. *quicken* = *schudden*, *met het oog knippen*, bij os. *quik*, *levendig*; **li.mpen** zw. verb. transit. *netjes lappen*, *begaffelen*, **mét e beli.mp**, *met een handigheid*, cfr. ags. *limpan* st. v. intrans. *gelukken*; **mil**, *mild*, *malsch*, (ook bijv. van bier gezegd) os. *mildi*; **mi.lt** vr. *milt*, ohd. *milzi*; **mik** vr. *witbrood*, mnl. *micke*, fra. *miche*, **priken** verb. *een bal opvangen*, ndl. *prikken*; **pin**, **pi.nk** m. *kleine vinger*; **sri.mp** vr. *magere persoon*, bij mnl. *schrimpen* st. ww. *verschrompelen*; **silin** m *schelling*, got. *skilliggs*, ohd. *scilling*; **smik** vr *zweep*, ook *uiteinde der zweepkoord*, — abl. bij ndl. *smakken?* — mnd. *smick*, mhd. *smicke* id.; **striken** verb. *breien* hgd. *stricken*; **tispel** m. *boel*, wel met versmolten artikel neutr. uit *het dingspil*, drentsch *dingspil* = *rechtsgebied*, **trimpen** zw. intrans. *kleppen (van de klokken)* cfr. got. *trimpan* st. v. *drukken* en breesch **trampelen** = ndl. *trappelen*, eng. *tramp*, *trample*; **vliken** subst. pl. (sg. en geslacht?), *lappen graszode*, ags. *flicce* = *zijde spek*, synoniem is breesch **lap** pl. **lèp**, terwijl ndl. *plagge* in 't dial. alleen de beteekenis van *doek* heeft : **mālplag²**, *zakdoek*, **(hals)plag²**, *halsdoek*, *shawl*; hierbij **opfliken**, *oplappen*, **fliken** (met f naar het voorgaande?), *lappen*, *begaffelen*; **wilekóm**, *welkom* ohd. *willi-como*; **wi.ld**, *wild* adj. en subst. ohd. *wildi* en *wild*; **wispelen**. *fluisteren*, eng. *to whisper*; **wis** vr. *teen (osier)* ags. *wiþþe*; **smis** vr. *smidse* ags. *smiþþe*.

AANM. 1. Het verschil tusschen vormen als **vi.ner**, **zi.lver**, **biter**, *vinger*, *zilver*, *bitter* en **wé.nter**, *winter*, moet denkelijk verklaard worden door uiteenloopende uniformeering van vormen met **i** en **é** in hetzelfde paradigma. In vormen als genit. dat. ohd. *fingres*, *fingre* behield het dial. **i**, in vormen als nom. sg. ohd *fingar*, *silbar*, *bittar*, *wintar* ontstond in het dial. **é** Dat *winter* als oude *u*-st. een aparte ontwikkeling zou gehad hebben is zeer onwaarschijnlijk, immers ook *a*-st. als *visch*, *wind*, *kind* hebben **é**. Daar zekerheid ontbreekt betreffende de flexie-uitgangen in de oude periode, kunnen we geen vaste aanduiding geven omtrent de analogie die moet plaats gehad hebben. Mijne overtuiging dat de volgende consonanten zonder invloed bleven is natuurlijk niet in alle gevallen bewijsbaar. Voor de meervoudsvormen als **ké.nı.r**, *kinderen*, besproken § **7**, **B**, *a*) Aanm. 1, vergelijke men mijn gewijzigde opvatting § **9**, **6°**, **C**. (10) 10

AANM. 2. De st. v. III hebben regelmatig **i** in 2, 3 p. sg. indic. praes. bijv. **de bin(d)s, hè stirft, dat gilt, de hi.lps** enz. van **bé.nen, stè.rven, gè.len, hè.lpen,** *binden*, *sterven*, *gelden*, *helpen*.

AANM. 3. Voor het suffix *-âri* blijft **i** behouden in **rihtır**, *rechter*, **sildır**, *schilder*. Daarbij moet bemerkt worden dat het eerste bij een verb.-subst. ohd. *rihtî* (eventueel bij verb. *rihtian*) kan hooren en dat dial. **si.ld** (tegenover bijv. **vé.lt**, *vilt*) op een ouden *i*-st. wijst : ohd. *scilt* *i* st. en *a*-st. Zie ook § **9**, **6°**, **A**, *a)* Aanm. 2.

b) In oude open lettergreep met vroege syncope.

De 2. en 3. p. enkelv. indic. praes. der sterke v. V wier stam op *k* of *t* uitgaat : **briks**, **brikt** van *breken*, **its**, **it** van *eten*, enz. Verder **zicht** vr. *zeis* eng. *scythe* ags. *sigþe*; **bridz(e)** vr. *houten ligplaats*, *plak* (d. i. *lat*, alleen in **van de bridz krii.gen**, waarnaast verkeerdelijk

(10) **op e bridz krii.gen**, zoodat het woord nu ook *achterste*
1° beteekent), ouder **bridisî* cfr. § **9**. **6°**, **C₁**; **pips** vr. alleen in **de pips krii.gen**, *zenuwachtig worden*, ndl. *pip*, ohd. *pfiffiz*, rom. **pipita*, cfr. *avoir*, *gagner la pépète?*; **ṣridz** vr. meestal in **en mā.gır ṣridz** = *een magere persoon*, **skridissia?* cfr. noorw. *skreda*, *zwakkelang* (of **skrudissia* bij mnl. *scroden* eng. *shred* ags *scread?)* Misschien ook hierbij : **bitsken**, **bitje**, *beetje* os. *biti*; secund. verkorting uit een vorm met **é**, **bé.t**, ware ook denkbaar.

Aanm. De fransche *i* in woorden als *boutique*, *fabrique*, *comique*, wordt door **i** weergegeven : **febrik**, **kemik**, **den hii.len (sante) petik**, *de heele boel*, *toute la sainte boutique* (**p** uit **b** ouder invloed der **t** van **sant**).

2° **2°** Verdere ontwikkeling van oude gesloten **e** :

a) Uit *a* met prim. umlaut : **hi.men** o. pl. **hi.men**, **hi.mes**, *hemd*, os. dimin. *hemidin*; **hin** vr *hen*, ohd. *heninna*; **si.nt**, *Sint*, lat. *sancti*; **mins** m. en o. *mensch*, os *mennisk*; **bil** vr. pl. **billen**, *bil* (de uitgang **-en** jong) ohd. os. plur *arsbelli*; **kilig**, *koud (van het weer)* bij ndl. *kil*, ags. *ciele*, **kalj-*; **ji.nkıren** (meestal van een geslagen hondje) freq. van *janken*. De **i** in deze woorden is waarschijnlijk te wijten aan het langere voortbestaan der *i*, *î* in de volgende lettergreep; zij vertegenwoordigt dan een *i*-umlaut van gesloten **e**. Dat er aan consonanten-invloed bezwaarlijk mag gedacht worden bewijst o. a. **ṣél** vr. *schil*, got. *skalja* : nadat de *j* hier umlaut van *a* bewerkt had verdween ze in het dialect; in **belli* daarentegen kon de palatalisatie verder werken. Een vergelijking van **héls**, *helsch* en dergl. met **mins**, *mensch* gaat niet op : het eerste kon herhaaldelijk opnieuw gevormd worden bij **hél**, *hel*, terwijl het tweede zeker vroeg alle betrekking tot *man* opgaf. Voor **ziimermin**

vr. ***meermin*** heeft het ohd. reeds ***meriminna*** uit ouder ***merimenni***, waarbij de volksetym. echter kon meespelen. (10) 2°

AANM. 1. Alle st. verba met **a** in den stam hebben **i** in 2. 3 p. sg. ind. praes. bijv. : **vils, vịlṭ** van ***vallen***, **lins, lint**, van *langen* = *geven*; **spins, spịnṭ** van *spannen*; **biks, bikt** van *bakken*, enz. Men vergelijke de **é** van **jégt**, *jaagt* en dergl. § **11, 2°**, *a*). Zie verder Vormleer.

AANM. 2. Voor **nistil** m. *nastel* ohd. *nestila* kan bovenstaande verklaring gelden, men kan echter ook wegens on. *nisti, nist* = id. aan abl. denken.

b) uit wgrm. *ai* :

ins, *eens*, *eemaal* cfr. ags. (oudkent.) *aenes*, dat op oorsprong. uitgang *-is* wijst (SIEVERS, § 238, Anm. 1) en voor den uitgang ook ohd. (Merseburger Sprüche) *eiris?* Onzeker zijn **twintig**, met oudere *ei* of *ê?* en **imir**. *emmer* ohd., *eimbar*, maar ook *ampri*, ags. *embren*. Dat de volgende *i* bij **ins**, *eens*, van invloed geweest is in de oude periode blijkt misschien uit een vergelijking met **énig**, *eenig*, ohd. *einag*. Onzeker wordt dit wanneer men § **7, E** vergelijkt, tenzij men voor de daar behandelde vormen vroeger syncope of respect. analogiewerkingen aanneme.

c) uit vroegere *e* gevolgd door *i* :

mispel vr. ohd. lat. *mespila*; **vinkel** ohd. *fenihhal*, lat. *feniculum*; **vinster** vr. rom. **feniestre* (waalsch), lat. *fenestra* (drie romaansche woorden !)

Ook hier hebben we wellicht te doen met een jongeren *i*-umlaut van *e*. Moeilijk te beoordeelen is **itelik**, waarnaast nevenvormen met **é** en met **è** (uit oude *ĕ*).

3° Verkorting van dial. é 3°

a) uit vroeger *ia*, *io* : **ilik**, **élik** adj. *elk*, ndl. *iegelijk*, ohd. *iogilih*; de praeterita **hin**, **gin**, *hing*, *ging*, enz.

(10) Aanm. Ndl. *licht* adj. en subst. heeft alleen den on-
3° verkorten vorm **lêɧt** ohd. *lioht.*

b) uit umlaut van vroegere *uo* : **stin**, praet. *stond* oorspronk. conjunct. **stuondi*, waarnaast als voortzetting van den indic. **stón**, **stőn**; misschien ook **geriɧt**, *gerucht* bij *roepen*, en **kilesāɟ** m. *(koele) schaduw* (het simplex **sāɟ** ongebruikelijk — wegens homonymie met **sāɟ** m. *schade?)* We zouden hier ook het equiv. van ndl. *kil* kunnen hebben, maar dit adj. is, buiten de samenstelling, onbekend (daarvoor *kilig); koel* luidt **kél**, ohd. *kuoli.*

4° 4° Verkorting van vroegere dial. *î*

a) uit wgerm. *î* : de 2. en 3. p. sg. ind. praes. der sterke verba I wier stam op *t* uitgaat, bijv. **bits, bit**, van **bií.ten,** *bijten.* Bij deze verba heeft zich aangesloten in alle vormen **stií.ten**, *bluffen, grootspreken*, oorspr. **stiutjan?* bij ndl. *stuiten*, *stooten* (**i** verkort uit *iu* naar *b)* hieronder). Verder hierbij : **pinen** verb. intrans. *hard trekken*, veelal nog met het oude reflex., nu explet., **hem** dat bij de drie personen staat : **iɧ pinden em**, *ik trok*, *zwoegde*, mnl. *hem pinen*. De verkorting heeft zich van 2. en 3. p. sg. over het heel paradigma verspreid; id. in **bizen**, *hard loopen*, mnl. *bisen.* Evenals in 't ndl. hebben *licht*, hgd. *leicht*, waarbij **liɧt** vr. *longen van slachtvee*, mnl. *lichte*, eng. *lights, dicht, dissel, gewricht, lichaam* en het suffix *-lijk*, *i* uit *î*. Naast **wi.nerd** (zelden) staat **wií gırd**, *wijngaard*; naast **Hendrik** staan de kortvormen **Rií.k**, **Drií.k** (cfr. holl. *Dirk)*, en **Riikes** *(Hendricus). Hendrik.* Ndl. *linnen* en *litteeken* hebben alleen vormen zonder verkorting : **lií.nen**, **lií.tei.ken**; idem **lií.kou.p** m. *handgeld bij eigendomsoverdracht*, mnl. *liccoop*, *lijfcoop* en **lií la.w** m. *litteeken.* mnl. *lîclauwe.* Een nevenvorm van **viíl** vr. *vijl*, ohd. *fîhala*, hebben we misschien in **vig²ıl** vr. *slecht*, *bot mes*, waarbij, **vig²ilen**

verb. *met een bot mes snijden* – ook **viilen**, *vijlen*, in die beteekenis —. Het subst. zou kunnen ontstaan zijn naar het voorbeeld van de etym. niet verwante maar door begripsassociatie met elkander verbonden woorden **biil** o. *bijl* en **big²il** m. *houweel* (ook *slecht bijl?)* mhd. *bickel*, mnl. *bicke* (**g²** uit *kk* als in **sig²ilen,** *sukkelen* en dergl.). Voor **wit,** adj. en subst., os. *hwît* werd o. a. door MACKEL, *Die Mundart der Prignitz*, § 115, 2, vermoed dat de verkorting in den superlatief ontstond en zich analogisch uitbreidde. Misschien mag men, voor het breesch tenminste, aan een pronomin. neutrum **wîtat* denken, gebruikt als subst. (*wit van ei, het wit van de oogen;* enz.), dat zich ontwikkelde als **vét**, ndl. *vet*, ohd. *feizzid* (cfr. ook noorw. *hvîd*, neutr. *hvidt*, zooals *fēd*, neutr. *fedt).* Over de mogelijkheid der neutra op *-at* in het dial. kan bezwaarlijk twijfel bestaan, wanneer men bedenkt dat het Ripuarische ze veelvuldig oplevert en bijv. ook een subst. *jrönt* kent, met de beteek. *groen*, *groen voeder* (MÜNCH, *Gramm.* § 217, 3 en § 95, *b).* Overiiwijzen mnl. *geent*, *allet* erop dat het suffix — ten minsten sporadisch — ook westelijker bestaan heeft (VAN HELTEN § 355, *a* en § 375, *b).* (10) 4°

AANM. 1. Verkorting tot *i* die, na metathese der *n*, in open silbe tot **ii** gerekt werd, hebben we in **lii.zeṇḍ,** *lijnzaad*, Sermoenen *lensot.*

AANM. 2. Over **sịṭ** uit **skihid* van *skèhan* (normaalvorm **geṣéṭ**, *geschiedt*, door analogie met den infin.) zie verder *b*, Aanm. In **iḫ gèv ır de sịi.t van,** *ik trek het me niet aan*, *voor mijn part mag het geschieden*, hedendaags opgevat als « *ik geef er den schijt van* », hebben we waarschijnlijk onverkort **skîd* uit **skihid*, cfr. ohd. *quît* = *quidit.*

b) Uit wgerm. *iu* of umlaut van *û* : de 2. en 3. p.

(10) 4° sg. praes. der st. verba II wier stam op *t* eindtgt, bijv. : **slit**, **gits**, **sits**, van *sluiten*, *gieten*, *schieten*. Verder hierbij : **kiḫen**, *kuchen*, hgd. *keuchen* (abl. mogelijk), **liḫten**, verb. *lichten*, mhd. *liuhten*; **ziḫten**, *zuchten*, mhd. *siufzen*; ook **sniten**, *snuiten*, mhd. *sniuzen* (abl. mogelijk, cfr. ndl. *snot)*, waarin zich de verkorting naar 2., 3. sg. over het heel paradigma verspreid heeft; **sig²ılen**, *sukkelen*, Teuth. *suyeklen*, bij *ziek*; **snifelen**, *snuffelen* bij *snuiven*; **iḫteren** verb. *den avond bij een kennis gaan doorbrengen en tegen den morgen naar huis komen (bij de boeren, in talrijk gezelschap)*, bij got. *ûhteigs, tijdig*, *ûhtwô*, os. ohd. *ûhta*, *vroege morgen*, ndl. *ochtend*; **sifel** m. *schobbejak* cfr. dial. *schuiver*. In hoever bij enkele dezer woorden ablaut in het spel is kan men niet uitmaken. Ten slotte nog **zi.lker** m. *zuring*, mnl. *surkel*, *surinc*, grondvorm * *sûrınkil ?* en de dimin. **búu.nekriten**, *boonenkruidje*, **klein di.mpke**, *klein duimpje*. De laatste woorden hebben in het taalbewustzijn alle betrekking met **krúú.d**, *kruid* (plur. met umlaut **krijen** = fr. *épices*) en met **duúm**, *duim*, dimin. **diímke**, opgegeven en vertoonen wellicht een zuiver-klankwettige ontwikkeling, die bij diminutieven als **brií.ten**, *bruidje*, belet werd door herhaalde associatie met het simplex.

Aanm. 1. Naast **ií.tırste**, *uiterste*, * *ûtrist-*, staat een vorm met **é**, die alleen uit een vroeger *ut(a)rist-* te verklaren is, waarin het suffix *-ist* door *-ôst* verdrongen werd toen de palatalisatie reeds begonnen was of waarin de verbinding *-tr-* de volle palatalisatie tegenhield.

Aanm. 2. In **sit** 3. sg. zijn wel drie vormen samengevallen : *skîtid*, *skiutid* en *skihid*. Door volksetymol. betrekking op **sit** van *schijten* werd in het zelden meer gehoorde **dat et sit** *(skihid : dat het geschiede, ik geef er den brui van)* het pronomen opgevat als persoonlijk : zoo ontstonden **dat er sit**, **dat ze sii.ten**, enz., *dat hij*

naar de maan loope, enz. (opgevat als : *dat hij schijte*, enz.). Als vorm van *schijten* wordt een ouder * *skiutid* opgevat in : **dan sịt er den hó.nd in** = *dan is het de moeite niet waard*, *dan is er geen profijt*, *geen winst meer*. De homonymie heeft hier van een oorspr. « *dan schiet er de hond in* » (got. *hunþ*, *gevangenschap*, ohd. *hunda*, ags. *hûd*, *buit*, *vangst*, ook in breesch **hóns-méssen** = *heelemaal niets*, fra. *bernique!* * *hundesmissa*, *het missen van den buit*, Serm. *honsmesse*, bl. 604, 666 verkeerdelijk geinterpreteerd door KERN) « *dan schijt er de hond in* » gemaakt. (10) 4°

AANM. 3. Uit de st. ww. onder *a)* en *b)* blijkt dat de verkorting alleen regelmatig ontstond bij stammen op *t* : we moeten dus wel jongere analogie hebben (naar de normale gelijkheid in 2 pl. **sét**, **bét**, *schiet*; *biedt)* in de naast **béts, bét** voorkomende **bits, bit** van *bieden*. De vormen **béts, bét** zijn overigens zelf ook analogisch en niet de voortzetting van * *biudis*, * *biudid*. Het ww. heeft naast het oude sterke praet. ook zwakke vormen. Dit laatste geldt eveneens van **genéten**, *genieten* en **be-snéten**, *bekoopen*, *bezuren*, mnl. *misnieten*, die ook alleen **é** hebben in 1, 3. p. sg.

5° Ontronding van vroegere gesloten *ü*. Voor ontronding in de oude periode cfr. o. a. GALLEE, § 17. **5°**

I. Uit wgerm. *u* met vollen palataal-umlaut. Dezelfde vocaal met halven palataal-umlaut geeft **é**, § **7**, **D**. Er zijn hier twee hypothesen mogelijk : ofwel is de palatalisatie volledig geweest in de oude periode overal waar *i*, *j* volgde en werd de gesloten *ü* later weer half gevelariseerd in vormen die, na uit- of afval der *i*, *j*, flexie-uitgangen met *a*, *o*, *u* hadden of analogisch overnamen (opvatting van § **7**, **D**); ofwel had de palatalisatie plaats in twee stadiën : de *u* met *i*-umlaut was eerst open, zij werd tot gesloten *ü* in vormen waar de

(10) *i* der volgende silbe (flexie-uitgang of suffix) langer be-
5° waard bleef (deze opvatting o. a. ook in § **10**, **2°**). Dubbelvormen in hetzelfde paradigma verdwenen meestal door analogie, nochtans hebben we nog **vlîḫt** en **vléḫt**, *vlucht*, **vriḫt** en **vréḫt**, *vrucht*, **vliḫten** en **vléḫten**, verb. *vluchten*. Afwijkend van het ndl. komen ook vormen zonder umlaut voor : **ṣoú d** *schuld*, **hoú p** vr. *hulp* (alleen in **óm hoú.p ró pen**, oorspronkelijke accus. **hulp*; anders daarvoor **hé.lep**), **lòḫt** vr. *lucht*, **klòht** vr *vlucht vogelen*, *troep*, *afdeeling*, *schaar*, wel id. met ndl. *klucht* (adj. **kléḫtig**, *kluchtig = ruim, aangenaam — van een kamer of huis)*. Tusschen de perioden van het oud- en middellimb moeten we een lange tijdruimte veronderstellen waarin, bij de ontstaande verdoffing, een groote verwarring der flexie-uitgangen heerschte. De talrijke verschillen tusschen de oudere germ. dialecten zijn een zeker bewijs dat overgangen veelvuldig plaats hadden.

Hier zijn te vermelden : de woorden voor ndl. *bluffen*, *brullen*, *bulderen*, *dubben*, *duchtig*, *dun*, *gunst*, *huppelen*, *hut*, *kunst*, *kussen*, *lullen*, *prul*, *pruttelen*, *smullen*, e. a. die niets eigenaardigs opleveren. Verder **ti.nken**, *dunken*, **bi.ḷṭ**, m. *bult*, **knidelen** subst. pl. *soort smoutbollen*, bij hgd. *knoten*, mhd. *knote*, *knode* en nhd. *knüttel* (cfr. ook hgd. *nudel*, bij lat. *nodulus = knoten ?)* wegens ndl. *knoedel* en dial. vormen die op oude *û* wijzen kan het woord ook bij den **4°**, *b*, hooren; **geklikt** part. gezegd van planken *verbonden met messing en groef*, bij eng. *to clutch*, ags *clyccan;* **miṇig** adj. *mondig* mhd. *mündec*, **mifen**, *muffen* verb. *stinken* (ook **miften**, wel met secund. *t* naar 3. sg. en onder invloed van verhoudingen als 3. sg. **stiḫt** : inf. **stiḫten**); **pritsen** verb. *karig zijn*, elders *prutsen*; **pi.ṇer** m. *weeghaak met veer*, (fra. *peson*), bij lat. *pondus*, hierbij **pi.nelen** verb. *talmen*, oorspr. wel *lang wikken en wegen;* **pi.mel** m. *flauw ventje*, *nietige*

kerel, *bangerd*, nd. *pummel* « *kosewort für kleine kinder* », lat. *pumilio*, *dwerg* (ook wel ndl. *pummel* — anders V. WIJK —; voor de semasiol. cfr. *knecht*, lat. *puer* en het volg. woord); **pis** m. **piske** o. zelfde beteekenis maar meer kinderwoord, os. *busico*, *pusilîn*, ndl. *peuzel*, lat. *pusio* = *mannetje*, *pusillus* adj. *klein*, *zwak*, *blood*; **remin**, *Roermond*, *stad*, verb. abstr. **mundi?*; **sti.mpel** m. *poot van een stoel*, bij ndl. *stomp* subst.; **stri.mp** vr. *been van een kous*, hgd. *Strumpf*; **stri.nkelen** verb. *stronkelen*; **sifen** verb. *slurpen*, *bier en sterke dranken drinken*, verwant met ndl. *zuchten*, *zuivel*, verder met *zuipen*; **srilen** verb. *zengen (een hoen en dergl.)*, fig. ook *bedriegen*, *stroopen*, wellicht uit **skrudlian* bij mnl. *scroden* (cfr. **sriimen**, § **9**, **4°**, Aanm. 2 en vergel. de semasiol. breesch **snérken** = **srilen**, ndl. *snerken*, *knetteren bij het braden*, on. *snerkja* = *einschrumpfen*; ndl. *snerpen* = *snijden*, *branden*, *zengen*, ohd. *snerfan* = *einschrumpfen)*; **sifen** verb. *suffen* on. *syfja*, os *antswebbian*; **trit** vr. *knorrige*, *ontevreden vrouw*, elders *trut*, wellicht bij ouder **te-drieten*, ndl. *verdrieten*, mhd. *urdrütze* (zie **trii.zelen**, § **9**, **6°**, **D**, *a)* on. *þrjôtr*, *weerbarstig mensch*, *bjóða þrjót* = hgd. *Trotzbieten*, mnd. *trot* = *het trotseeren* (zie echter V. WIJK i. v. *tarten* dat dan van *trots* zou moeten gescheiden worden); **tifen** verb. elders *tuffen*, *herhaaldelijk spuwen*; **trilen** verb *vallen* (bijv. *op den grond* —, **de kóns mih duú.r me kérfke trilen**, *ge kunt me door mijn korfje rollen* d. i *ge kunt me gestolen worden*), *zachtjes rollen* (bijv. *knikkers)*, waarschijnlijk uit **truzlian* (westf. *trüseln* = *langzaam rollen)* en dit misschien uit **ti-druzlian*, zie hooger **trit** cfr. echter ook eng. *totrill*, zw. *trilla*, *biggelen*, *rollen* bij ndl. *trijzelen*, d. i. *te-rîselen*, **rii.zılen** = *zaad laten vallen*, ags. *rîsan*, *vallen* = *drûsan*; **i.neren** m. *middaguur*, *middagslaap*, mnl. *onderen* = *voormiddag*

(**10**)
5°

(10) *tusschen* 9 *en* 12, *vooral het tweede gedeelte ervan*,
5c *onderenslaep* = *middagslaap*, got. *undaurni-mats* = *middageten*; **-ziḫt** vr. in **blei.kziḫt** en dergl. *bleekzucht*, ohd. *suht*.

Aanm. 1. Naast **bekimeren**, *bekommeren*; **bezi.ṇır**, *bijzonder*; staan ook **bekómeren**, **bezó.nder** zonder umlaut; de vormen **im**, **i.ṇırste** schijnen minder gewoon dan **óm**, **ó.nderste**, *om*, *onderste*; naast het gewone **zin** vr. sg. en pl. *zonde* os. *sundia* ags. *syn*, schijnt **zó.nde** school- en kerkwoord.

Aanm. 2. Met oude *u* is *-wi-* samengevallen in : **zister**, *zuster*, Tatian *swister* naast normaal ohd. *swëstar*, os. *gisustrithi*; de stam van os. *-wit* adj *-witi* subst. *verstand*, *geest* steekt waarschijnlijk in de volg. woorden : **verditseḷḍ**, *uit zijn lood geslagen*, hgd. *verdutzt*, mhd. *vertutzen*, mnd. *vordutten*, **fra-andwitisôn*, cfr. ohd. *intwizo* = *desipisco*, = ? ndl. *onthutst* (met secund. *h* onder invloed van *hutsen ?)*; **ontfitselen**, *ontfutselen*, *op behendige*, *sluwe wijze ontvreemden*, **aba-witisôn*; **fritselen**, *frutselen* = *nieuwsgierig snuisteren*, *snuffelen*, *tijdroovend fijn werk verrichten*, bij hgd. *Vorwitz* ohd. *firiwizzi*; **klits** alleen in **de klits kwii.t zé.n**, *de kluts kwijt zijn*, wellicht vroeger « *sins coelwïttes quite* », cfr. mnl. *coelsinnich* = *bedaard*, 17de eeuwsch fra. *sens froid* = hedendaagsch *sangfroid*, ndl. *koelbloedig*; verder te vergelijken — met **é** naar § **7**, **D**, I, wegens overgang naar de *a*-kl. — **bléts** m. en vr. *goedzakkig mensch die met alles tevreden is*, ouder « *belewittes wesen* », cfr. os. *biliwit*, *aequanimus*, mnl *belewitte*, *goede geest*, *elf*. en misschien ndl. *muts (daar staat hem de muts naar; hij heeft het niet in zijn muts*, *slecht gemutst zijn* en dergl) wellicht geabstraheerd uit ouder « *quaden wittes wesen* » (*m* uit *nw* in **kramsvuú.gel** mhd. *kranewitvogel*). Duister is **zis**, *zus (of zoo)*, dat wegens den

umlaut wel niet met os. ohd. *sus* identisch is : misschien (10)
is het verkort uit * *swîus* = *sô hwiu sô;* echter kan het 5°
ook aan het ndl. ontleend zijn met normale ontronding van *u*. Dit laatste is hoogst waarschijnlijk voor **dis**, *dus*, dat den indruk maakt niet inheemsch te zijn (daarvoor : **dan**). Ik waag ten slotte nog de hypothese : **sni.l**, **snil** m. *snul, onnoozele bloed, geesteszwak mensch*, bij os. dat. *sinewellimo* = *in modum lunae factus* (cfr. *lunatique*, eng. *lunatic)*, mnl. *sinewel*, *seenwel*, *rond* (de betoning in het dial. als in *alleen*, *almachtig* en dergl.).

Aanm. 3. De tendentie tot ontronding is levendig en de natuurlijke weergave van fra. en ook van ndl. korte *u* is **i** : men kan zich afvragen of het naast **jófrow**, *juffrouw* voorkomende **jifrow** niet als ontleening uit de schooltaal moet gelden. Indien dit niet het geval zou zijn, blijft er geen andere mogelijkheid dan het aanzetten van een pronominaal * *jungiu*, waaraan ook kan gedacht worden voor **jin** meerv. van het neutr. (ook masc.) **jón**, *jongen*. Naast **bés**, *bus*, staat het uit het Oosten ingedrongen **biks**, *buks*. Van *bruiloft* bestaan de vormen **bruú.left**, **bruleft** (met eene anders niet voorkomende, in mijne beschrijving der dial. klinkers overziene **u**, die een verkorting van **uú** is en de ndl. korte *u* zeer nabij komt) en **brileft**. De *i* zal hier moeten gelden als ontronding van de geheel alleenstaande **u** : aan ouden umlaut mag wel niet gedacht worden.

Aanm. 4. Vroege syncope hadden : **hil.sbòs**, *Hulsbosch*, plaatsnaam en eigenn. os. *hulis* (als eigenn. ook **Hèlbers**); **kı.ms**, **ki.mt**, 2. 3. sg. van **kó.men**, *komen*; **zıl.s** 2. sg. en, analogisch naar den conj., 1. 3. pl. en infin. **zilen** 2. pl. **zi,ḷṭ** van *zullen;* **pi.m(p)stei.n**, *puimsteen*, ohd. *pumix*, rom. *pumice* (lat. *pûmex*).

II. Ontronding van *u* als — nog levendige umlaut

(10) 5° van **ó** : scheiding tusschen oude en jonge verschijnselen is hier niet mogelijk. Daar voor nasalen steeds **ó** (nooit **ò**) staat, hebben we hier ook altijd **i** (niet **é**) als umlaut. Voorbeelden : meervoudsvormen **bók**, pl. **bik**, *bok;* **knóp**, *knop*, pl. **knip**; **stó.mp**, *stomp*, pl. **sti.mp**; diminutieven **jinsken**, *jongsken*, **Fi.nske**, *Alfonsje*, **biksken** van **bóks**, *broek;* **Ginke** van **Gón**, *Aldegonde*, **tinken**, *tonnetje;* **slifken** van **slóf**, m. *pantoffel;* **bribelken** van **bróbel** m. *knobbel*, *puist*, enz.

(11) **11.** **é** is :

1° **1°** Rekking met stoottoon of sleeptoon van wgerm. ***i*** gevolgd door *i* (ndl. ē). Men vergelijke § **10**, **1°**, § **7**, **B**, § **8**, **5°**, **B** en bijzonder § **9**, **6°**, **B**, waar sommige dubbelvormen met **é** en **ii** worden besproken.

a) In open lettergreep :

bél̤t o. *beeld* os. *bilidi;* **é.gıl** m. *egel* ohd. *igil;* **dé.ze** pron. *deze* (zie Vormleer)! **fé.gıl** vr. *vedel*, ohd. *fidula;* **fé.mılen**, *pluizen*, *peuteren*, ndl. *femelen* mnd. *fimmelen;* **fé.zılen**, *fluisteren*, misschien verwant met on. *hvîsla*, ags. *hwistlian*, of — en dan bij den 3° — bij os. *hwiosa*, *luchtpijp* (voor **f** cfr o. a. **fépen**, got. *uf-wôpjan*, verder onder den 5°); **hé.mıl**, *hemel*, ohd. *himil;* **kéts** vr. *keest*, elders *kits* (mnl. *cnitsen : cneesten : cnîsen*) bij ags. *ciþ* = *kiem*, ohd. *kist;* **ké.gıl** m. *kiel* (*blouse)* mnl. *kidel;* **kré.kıl** vr. *krekel*, mnd. *crikel*, eng. *cricket;* **kré.vılen**, *kriebelen* mhd. *kribeln* mnl. *crevelen;* **kwéken**, *kweken*, ags. *cwician;* **kwé.zıl**, vr. *kwezel* waarschijnlijk verb. subst. bij **kwé.zılen**, *biddend prevelen*, **kwiþislian* van een abstr. **kwiþisli* = *geprevel* bij os. *quidi*, *woord*, *gepraat*, *quëđan*, *spreken* (echter ook reeds on. *kvisa*, *babbelen);* **lé.lij**, *lelie*, lat *lilium;* **lé.vıren**, *leveren* owfri. *livria* (lat. *lîberare);* **mé.nij** m. *menie* lat. *minium;* **pé.kıl** m. *pekel* eng. *pickle;* **pitırsē.lij** m. *peterselie*,

vulg. lat. *petrosilium*; **rés** m. *reus* ohd. *risi* (zie echter ook verder **5°**, Aanm. 3); **smé.left** vr. pl. **smé.leven** en **smé.leften**, *meelm* hgd. *milbe* ohd. *miliwa*; **sé.mıren**, *schemeren*, hgd. *schimmern*; **sté.kıl** m. *stekel* ohd. *stichil*; **sté.vıl** m. *stevel* hgd. *Stiefel* ohd. *stifal*; **tév** vr. *teef*, ook *scheldnaam voor vrouw*, ags. *tife*; **wé.mılen**, *wewelen* hgd. *wimmeln*; **wé.zıl** v., *wezel*, ohd. *wisula*; **zédig**, *zedig* ohd. *sitîg*; **zé.kıl** vr. *sikkel*, ohd. *sihhila*, ags. *sicol*, lat. **secula*. (11) 5°

Verder hooren hierbij de 2. 3. p. sg. ind. praes. der sterke v. kl. IV en V : *stelen, scheren, zweren, nemen; geven, genezen, lezen, treden, weven*, bijv. : **stéls, stélt, némt, lést, wéft**, enz. Bij **némen** is de **é** in het heel praes. en den inf. doorgedrongen, zooals de *i* bij os. *niman*. Voor *sëhan* en *skëhan* zie Vormleer.

Aanm. 1. Alhoewel naast ohd. *fidula*, *wisula*, *stiful*, geen vormen opgeteekend zijn met *i* in de tweede silbe, acht ik het waarschijnlijk dat dergelijke vormen als Vorstufen in het dialect moeten bestaan hebben : men lette vooral op ohd. *sihhila* tegenover ags. *sicol*, lat. **secula* (voor *secula*). Bij een vreemd woord als **sté.vıl** evenals bij **lé.vıren** zou men, als de ontleening relatief jong is, ook kunnen vermoeden dat in de periode der verdofte uitgangen een optredende *i* niet meer tot *e* (waaruit **è** of **ıı.**) werd gevelariseerd, maar met de *i* van **himel* (uit **himil*) en dergl. samenviel. Ndl. *heden* leeft voort in **hé.dendāgs, hédigendāgs** (zie Kern, *Sermoenen*, § 34). De hypothese van het behoud der *i* voor volgende *u* heeft wel iets voor zich o. a. ook wegens **wédeman**, **wédevrow**, *weduwman*, *weduwvrouw*, got. *widuwō*, os. onfr. *widowa*, ohd. *wituwa*, *witawa*, maar in de periode die ohd. *miliwa* naast *milwa* uit ouder **milwjô* zag ontstaan kon de vocaalharmonie ook de (als svarabhakti-vocaal behandelde *u* van **widuwa*

(11) door *i* vervangen, cfr. hgd. *Wittib* en zie o. a. Franck,
1° *Altfr. Gr.*, bl. 73, bovenaan. Weinig bewijskracht heeft een woord als **Fré, Fréderik**, eigenn. **Fréderiks**, waarin de *î* van *-rîk-* ook haren invloed kon doen voelen (cfr. overigens **vrè** = *vrede*, **vèl**, *veel*, enz., § **8**, **5°**, **B**, evenals **nii.gen, zii.ven**, *negen*, *zeven*, § **9**, **6°**, **B**). Er moet bij voor- en familienamen ook altijd gerekend worden met invloed der schooltaal (schriftbeeld); zoo hebben **é** bijv. de eigenn. *Evens*, *Evers*, *Beliën*, *Beelen*, *Segers*, *Stevens* (hiernaast soms **Stè.vens** en steeds **Stè.venswiirt**, *Stevensweert*), *Thelen*. In hoeverre hier dialect. klankwetten of vreemde invloed in het spel zijn, is bezwaarlijk uit te maken.

Aanm. 2. Dubbelvormen met **é**. en **ii**. (sleeptoon), wegens uiteenloopende uniformeering in een zelfde paradigma hebben *leger*, *nevel*, *zegel* : zie § **9**, **6°**, **B**. Voor het laatste woord kan ook aan rechtstreeksche, jongere, ontleening aan het lat. *sigillum* gedacht worden. Dubbelvormen met **é** naast **è** (stoottoon) vertoonen **péz** of **pèz** vr. *pees* (nooit **è** in **pé.zerik**, m. *penis*, *uitgesneden roede voor het smeren van zagen*, enz.), eng. *pizzle*, en **kléven** naast **klèven**, ndl. *kleven*, ohd. *klëbên*, os *klibôn*, onfr. *clivoda*, ags. *clifian*. Van andere oorspr. *-ên* verben heeft alleen **télen**, *telen* ohd. *zilên* ags. *tilian* nog **é** : uitsluitelijk **è** hebben **bèven, lènen** en **lè.ven** (het eenige met sleeptoon), ags. *bifian*, *hlinian*, *lifian*, ohd. *bibên*, *hlinên*, *lëbên*.

Aanm. 3. Met **é** naast **ii** komen voor : **ké.zil**, **kii.zil** m. *kiezelsteen*, *kiezelweg*, ohd. *kisil* (de vorm met **ii** is de gewone : verward met **kusil*, V. Wijk i. v. *keuzelen?)*; **stévig**, **stiivig** adj. *stevig*, (het tweede jong, onder invloed van *stijf?)*; **té.nen**, **tii.nen** adj. *tinnen*, mnl. *tenen*, *tinnijn* bij ohd. *zin*, gen. *zines* : de tweede vorm bij

het subst. dat meestal **tii.n** luidt (zelden **té.n**) en een onklare oude *î* postuleert. Naast **wé.melen**, *wemelen* staat een subst. **wii.mıl** m *iets wemelends*, *bengelends*, *penis*, wel uit * *wiumil*, bij ohd. *wiuman* = * *we-wimjan*. (11) 1°

Aanm. 4. Het is niet uit te maken of **wég** vr. *wieg* en **té.gıl** m. (ook met stoottoon — beide accenten eveneens in den dorpsnaam *Tegelen) tegel*, *tichel*, oude *i* of *io* voortzetten : oorspr. * *wigi?* naast ohd. *wiga* of * *wioga* < * *we-wiga?* — ags. *tigle*, naast ohd. *ziagala*, uit lat. *têgula, tegula*, dat ook den vorm **teil** vr. vertoont. Voor het accent cfr. o. a. **spé.gıl**, *spiegel*, *speculum*.

Aanm. 5. Het suffix -**hei.t**, *-heid*, heeft als plur. -**hé.den**, dat ouder * *-hid-* postuleert (zie Van Helten, bl. 40, Opm. 1); ndl. *wees* luidt **wés**, **wéské.nt** (soms ook **wiis**) : abl. * *wis-?* naast onfr. ohd. *weiso* of leenwoord uit het ndl.? De plaatsnaam **Bré**, *Bree*, oudere gelatiniseerde vorm *Brida*, veronderstelt **bridî*, abl. abstractum bij ndl. *breed* ohd. *breit?*

b) Samentrekking van *-ide-* hebben :

wér adv. *weder (opnieuw)*, ohd. *widiri* (daarnaast **wèr** in samenstellingen = *tegen*, ohd. *widar*, § **8**, **5°**, **B**, *b)*; **wév(e)**, **wévenèr**, *weduwe*, *weduwnaar* (zie onder *a*[1], Aanm. 1). Zonder samentrekking hebben **é** het ww **vırné.dıren**, *vernederen*, (uit het ndl.?) en **sédırt**, *sedert*, waarnaast met **è** ook **sèr**, ohd. *sîdôr* en, als Vorstufe van 't nl., * *sidor*. Misschien is **sédert** de voortzetting van een laat uit * *sîder* verkort * *sider*, terwijl **sèr** ouder * *sidor* voortzet. Indien de soms gehoorde riviernaam **Né.r**, *Neer* (daarvoor bijna uitsluitelijk **Mii.lebii.k**, *Molenbeek*) een inheemschen vorm voortzet en niet door de school (her)ingevoerd werd, postuleert hij — wegens den sleeptoon — ouder * *niri*, uit * *niþ(i)ri?*

(11) 1° *c)* Rekking in gesloten silbe (naar analogie van verbogen vormen?) kan, wegens den sleeptoon, vermoed worden in **sté.l**, *steel*, **stili*; **gé.r**, adj. *gierig* bij os. *girî* subst.; en het, naast **tîi.n** (met oude *î*) soms gehoorde **té.n**, *tin*, *étain* ohd. *ʒin*, gen. *ʒines*. Bij **bé.t.** *beet;* **sté.k**, *steek*, en **né.t**, *neet*, ohd. *niʒ*, ags. *hnitu* laat het accent geen gevolgtrekking toe, daar voor toonlooze eindconson ook bij apocope sleeptoon heerscht (zie ook § **9**, **6°**, **B**, *a)*).

d) Rekking voor *r* + stemhebb. dentaal vertoonen alleen **wé.rs**, **wé.rt**, **wirdis*, **wirdid* 2. 3. p. sg. van *wërdan*, *worden*.

2° **2°** Voortzetting van vroegere gesloten *e*,

a) uit primair-umlaut van *a* met rekking in open silbe : **é.dil**, **é.dılman**, *edel*, *edelman* os. *eđili;* **é.lèn**, *ellende*, os. *elilendi;* **é.tsevé.lt**, *gehucht (kleine oppervlakte bouwland begrensd door bosschen en heide)*, *Eetscheveld*, wel bij got. *atisk*, hgd. *Esch*, *bouwland;* hierbij ook de plaatsnaam **òp gen éts**, *op Ghen Eetsch* (cfr. **op gen ò** = *op gene Aa;* **op ge brṓk** = *op geen (gindsch) Broek;* elders *Genenbosch*, *Genenbuiten* enz.), ook uitgesproken **òp gen íts**; **hévig** adj. *hevig* (hiernaast ook **hèvig**) ohd. *hefîg* on. *hofugr;* **hé.vilen**, *vleien* bij hgd. *Hebel*, on. *hefill* of ohd. *hebenôn* = *behandelen* (ook soms **híi.vılen**); **hé.kıl** (ook soms **híi.kıl**), alleen over in « *den hekel aan iets hebben* » (zie V. Wijk i. v.); **kné.vıl** m. *baardziekte*, *gezwel onder den neus*, ndl. *knevel*, ohd *knebil* = *dwarshout;* **ké.mıl**, *kemel;* **né.tıl** vr. *netel*, ohd. *neʒʒila;* **pé.gıl** m, *houten pin*, *merkteeken*, ndl. *pegel*, **pagil-*, eng. *peg*. (meestal in de uitdrukking **dé s ten ií.tırste pé.gıl**, *dat is de uiterste pegel* = *nu valt er niets meer af te dingen)*.

Verder de 2. 3. p. sg. ind. praes. van de sterke verba VI, *varen*, *dragen*, *graven*, *malen*, *laden*, *zweren*,

slaan; en van sommige oorspr. zwakke verba, bijv. *halen,* (11)
jagen, maken, raken, die ook in het praet. sterke vor- 2°
men naar VI naast de oorspronk zwakke vertoonen (partic. alleen zwak). Bijv **vé.rs, drégs, mélt, zwé.rt, slégt** of **slét, hélt, ré.kt.** Daar de verba *bakken, wassen* en *wasschen* van kl: VI (en evenzoo de redupl. verba *houden, vallen, spannen, vangen, hangen)* eene *i* vertoonen in 2. 3 sg. ind. praes., mag men vermoeden dat ook de hier besproken **é** op oudere *i* teruggaat, die uit gesloten *e* ontstond door *i*-umlaut (zie § **10 2°**).

Voor de overige woorden mag dezelfde verklaring gelden, alhoewel voor een paar ook aan invloed van het ndl. of hgd. kan gedacht worden Zwaar wegen de zeker inheemsche **é.tsevèlt** en **genits,** die met **mins,** *mensch* op eene lijn te stellen zijn;

b) in woorden van vreemden oorsprong (meest fra.) **bibliothék,** *bibliotheek* (naast **aptíik,** *apotheek*), **kedé,** *kerel,* fra. *cadet;* **zelé.** *vest,* fr. *gilet;* **kelé.zij,** *collegie;* **kemé.dij,** *comedie;* **mené zij,** fr. *manège;* **meté.rij** vr. *etter,* lat. *materia;* **petéke,** fr. *pâté;* **sénesblā jer,** fr. *feuilles de sené;* **spé cij,** *specie;* **té,** *thee;* **trés,** *Theresia;* **pré** m. *weekgeld, prêt;* **pòrtemené,** *portemonnaie;*

c) uit umlaut van wgerm. *â,* alleen in een bepaalde vormcategorie : 2 3 p sg der redupl. verba *raden, laten* (infin. met **ò**), *blazen, braden* (infin. met **úu**) en van het hierbij gedeeltelijk aangesloten verbum *vragen,* ohd. *frâgên.* Naast **léts, lét** van *laten* hoort men soms nog — met normalen prim -umlaut van *â* — **líits. líit;** van *slapen* bestaan enkel vormen met **íi.** Bij de interpretatie dezer **é** moet waarschijnlijk worden uitgegaan van de in de niet ontrondende dorpen heerschende lange *ö.* Deze is wel geen voortzetting van den ouden umlaut van *â,* maar een substituut ontstaan in de periode toen *â* reeds ö geworden was. Waarom ontsnapte *slapen* aan die innovatie?

(11) 3° **3°** Voortzetting onfr. os. ohd. *io, ia :* de vormen voor ndl. *bier, dienen, dienst, dier, dief, diep, lief, priem, riem, riek, riet* (met vaste *t* als in 't Ndl.), *stiefvader, stier, wiek*, enz. die niets eigenaardigs hebben. Verder **bé.s** pl **bé.sen,** *bies* (opvallende sleeptoon en **s**); **dér** m. (daarvoor gewoonlijk **stér**), *stier* on. þjórr; **drés** m. *onverzorgde grasgrond rondom de of naast de hoeve*, pl. **drézen**, oorspr. =*afhang, helling(?)* bij os. *driosan, vallen*, ags. *drûsian, verzwakken* (semasiol. als bij *treurwilg : treuren*, zie § **9, 6°, D,** ; ndl. *driesch* nevenvorm als ndl. *druischen : driosan, ruischen :* mnd, *rûsen?)*; **gél**; **gé.les** m. *keel, kraag*, mnl mhd. *giel*; **geréven,** *gerieven*, **geréf**, *gerief*, oorspr. *bedeeling, toedeeling?* bij ags. *réofan, in stukken breken* (semasiol. *to deal in, détailler* en ags *brytlian = to tear to pieces, distribute, share, enjoy;* cfr. ook het abl. ohd. *roub* = o. a. *opbrengst van 't veld* — vanwaar : *voordeel, genot, winst* en dergl. beteekenissen van mnl. *gerief*; de nevenvormen mnl. en dial. met *î* van anderen oorsprong?); **ja.nkgrét** vr. *gevoelerig meisje dat licht jankt d. i. weent*, volksetymol. bij **grét**, *Margareta*, maar wel oorspr. bij os. *greotan = weenen;* **ét, éts, étskes,** *iets (niets* = **niks, nikses;** *immers* = **jómırs, ómırs** — de **j** verdween in den sandhi na gemouilleerde conson.; hetzelfde wgerm. *aiw* gaf **ii** in *moederzielalleen*, zie § **9**, **1°**); **(n)é.men,** *(n)iemand*, **é.lik,** *elk* (ook **ilik**); **léske** o. (geen simplex meer) *vliesje*, mnl. *liese;* **létje** o. (id. id.) *liedje;* **léħt** adj. en subst. *licht* os. ohd. *lioht;* **réstır** m, *ploegschaar* ohd. *riostar;* **flérebou.m,** *vlierboom.* Verder de sterke v. II *bedriegen, bieten, gieten, genieten, misnieten* (**besnéten,** zwak geworden) *klieven, kiezen, liegen, schieten, verdrieten, verliezen, vliegen, vriezen* en het zwakke **násten,** *niezen* (met doorgevoerde *t* van 3. sg.); enkele uitstervende praeterita van redupl.

verben : **lét, vél, hél,** *liet, viel, hield,* normaal **lőt,** (11)
vől, hől (met het vocalisme van kl. VI) en een aantal 3°
woorden met oorspr. *é*² : **mépénin,** *huurpenning,* ohd. *mêta, mieta*; **séren,** *sieren;* **spé.gıl,** *spiegel;* **bréf,** *brief;* **kré.k** vr. *sleepruim,* ndl. *kriek;* **gréks,** *grieksch;* **késték** vr. *tijk,* ohd. *ziahha* en misschien ook **pé.rin,** *pier, aardworm* (V. Wijk i. v.).

Aanm. 1. Hierbij hebben zich aangesloten met verschillende samentrekkingen : **préster,** *priester, presbyter* (over **prebyster?* cfr. ohd. *priast* ags. *preost* aangesloten bij ofra. *prévost,* lat. *praepositus?);* **vlém** vr. (nevenvorm **vlém**) ohd. *fliedima,* lat. *phlebotomun;* **mestréḫt,** *Maastricht,* lat. *trajectum;* **meḫél, gél,** *Michiel,* lat. *Michael* (over **michajel* cfr. het vorige woord?); **béḫt** m. *biecht,* ohd. *bijëhto;* **drés,** *Andries,* lat. *Andreas;* **zé.n,** *zien,* ohd. *sëhan;* **zé.n** verb. *zijn* (oorspronk. optatief?).

Aanm. 2. Ook jongere ontleeningen uit het fra. zijn hier te vermelden : **bırbér,** *barbier;* **brér,** *bareel,* fr. *barrière;* **mırtér,** *mortier;* aan oude volksetymol. is de **é** waarschijnlijk te wijten in den voornaam **grét,** *Griet,* reeds os. *merigriot = perel* uit lat. gr. *margarita.* Aan ndl. *piek,* fra. *pique,* beantwoordt **pék,** dat wegens den stoottoon – en ingeval het inheemsch en oud is — vroegere *io* postuleert (zie V. Wijk i. o.).

Aanm. 3. Over **tiin** tegenover ndl. *tien;* **gezii.n** tegenover ndl. *gezien;* **ziil** ndl. *ziel;* **viirtiin, fiirtig,** *veertien, veertig,* zie § **9, 1°,** *b).* Over gevallen van **ii** uit **é²** ibid. *a)* Aanm. 1 en *c)* Aanm. 1.

4° Voortzetting van oudere *î* voor *r;* deze *î* kan ontstaan zijn : 4°

a) uit vroegere *î* : **véren,** *vieren,* os. *fîrian,* lat. *fêriari;* **pepé.r,** *papier* mlat. *papîr* mlat *papyrum;* **spé.r** o. *spier* on. *spîra;* twijfelachtig zijn **klér** vr. *klier* en **pé.ri.n,** *pier, aardworm* (zie V. Wijk i. v.);

(11) 4° *b)* uit vroegere *iu* door ontronding (wgerm. *iu* of umlaut van *û) :* **dér**, *duur* os. *diuri;* **stéren**, *sturen* ohd. *stiuren;* **vḗ.r** o. *vuur*, os. *fiur*; — **bé.rken, mé.rken, érken**, dimin. van **bṓ.r, mṓ.r, ṓr**, *boer*, *muur*, *uur;* **gedériḫ**, *gedurig*, bij **dṓ.r**, *duur* subst.; **ṣér**, *schuur* ohd *scûra* mhd. *schiure.*

Aanm. 1 Dezelfde **é** vertoonen ook jongere ontleeningen met fr. *u :* **fegér**, *figuur*, **postér**, *postuur*; **aventér**, *avontuur;* **sekér**, *sekuur;* **pér**, *puur;* **blafetér**, vr. *vensterblinde* (oorspr.? met *b* uit *p* als **blafón** = *plafond* uit *plate devanture*, of iets dergelijks?); misschien ook **kér**, *kuur (gril)* of heeft dit iets te maken met ohd. *quirn* (* *quirni*), mhd. *kürne (molen* — « *een slag van den molen* » *hebben)* met **é** naar 1°, *d?*

Aanm. 2. Onklaar is **mé.r** o. *murik*, dat wegens fra. *mouron* toch wel geen oude *î* heeft (V. Wijk i. v. *muur).*

5° **5°** Ontronding van vroegere lange *ö* als umlaut van germ. *ô*, onfr ohd. *uo* (voor ontronding in 't os. zie Gallee, § 16) : de equivalenten van ndl. *bedroeven*, *droevig*; *groen*, *koel*, *noemen*, *roeren*, *spoelen* (daarbij **de spél** vr. *spoelplaats in een beek*), *voegen*, *gevoeglijk* (**gevéḫelik**; **mét ene vé.ḫ**, *met een* * *voeg* d. i. *handigheid)*, *voelen*, *voeren*, *woest* (= *ruim*, *te groot*, *van kamers)*, *wroeten*, *zoeken*, *zoet*. Verder **bḗk** m *beuk* (zonder umlaut **bóg'et** = *boekweit* en *Bocholt*, dorpsnaam), **fépen**, *op een fietje blazen*, *schreeuwen van de pijn*, got. *uf-wôpjan;* **héjen** of **hé.jen**, *hoeden*, **ó.nverhéts**, *onverhoeds;* **még** adj. *moede*, ohd. *muodi* (voor de **g** cfr. **dīg**, *deed*, * *dâdi;* **ī.gıl**, *ijdel* en dergl. overigens ook **vrég**, *vroeg*, ohd. *fruoji* — en verhoudingen als mnl. *ho : hooch : hoge;* aan * *moedig* hoeft zeker niet gedacht te worden); **méren**, *water troebel maken* eng. *to mire* bij os. *môr* on. *moeri;* **més** pl. **mé.sten** praet. van

moeten (oorspr. optat. nu gelijkwaardig met den indic. (**11**)
mős, mő.sten); **néḫtıren**, *nuchter*, ohd. *nuohtarnîn*; **5°**
réb vr. pl. **ré.ben**, *raap*, uit hgd. *Rübe*; **karsrét**,
ṣòperét o. *kaars-*, *schapenvet* nml. *roet* (geen *i*-st. in
de oude dial.). Verder meervoudsvormen : **bék**, **stél**,
hék, **vét**, **dék**, **kék**, **snék**, **brérs**, **sné r**, van *boek*,
stoel, *hoek*, *voet*. *doek*, *koek*, *snoek*, *broer*, *snoer*;
diminutieven : **ṣé.nke**, *schoentje*, **békske**, *boekje*, enz
Eindelijk de 2. 3. p. sg. ind. praes. van **rőpen**, *roepen* :
réps, **répt** (praet. en part **rőpde**, **gerőpen**).

Aanm. 1. Twijfelachtig is **réts** adj. *geil*, *bronstig*,
cfr. beiersch *rüeden*, *brullen*, *bronstig zijn*, ohd. *ruod*,
gebrul, mhd *rüeden*, *lawaai maken* of ohd. *riozan*,
schreeuwen, *jammeren*, abl on. *rauta*, *brullen*, liefst
echter ags. *rētan*, *vroolijk maken*, ags. *rôt*, *vroolijk*
(semas. fra. *rut* : *rugitum* of ndl. *geil* : got. *gailjan*,
vroolijk maken). Tegen afleid. uit **riotan* spreekt dat
riutisk* geen **é kon opleveren, tenzij op analog. weg,
maar waarmee? Onder den **3°** werd **ja.nkgrét** bij os.
griotan gesteld, cfr. echter ook on. *groeta* = *doen weenen*
bij ndl. *groeten* en os. *grâtan*, *weenen* met *griot* als
praet. Aan ndl. *proeven* beantwoordt **préven**, zie V. Wijk;
in de beteek. *slim*, *sluw*, is **vrég**, *vroeg*, wel een verwarring van **frôji* en **frôdi*, cfr. mhd. *vrüete* = *vruot*
en *vrüeje*, *vrüe*, *vruo wësen* = **vrég òp zé.n**, *slim zijn*,
cfr. Kern, § 43, *bevrught* = mnl. *bevroed*. Dial. **sné.velen**,
beet nemen, *snappen*, doet denken aan ohd. *snuobili*, *keten*,
binddraad.

Aanm. 2. De verba ohd. *muoan* mhd. *mühen* en
spuoen, *spuoten* luiden **mőjen**, **spőjen**; *gruoen* en *hluoen*
zijn onbekend; *bluoan* luidt **bléjen** of **blijen** met umlaut van *û* cfr. ohd. *blûit* gewoon voor *bluoit* (hierbij
subst. plur. **blijen** = *bloesems* en **i.n e bléj**, *in den
bloei*, ags. *bléd*); *gluoen* leeft enkel nog voort in 't adj.

(11) 5° **gelij**, *gloeiend* en in **geléjige lli.gens**, *onbetwijfelbare leugens* (**gloedig* bij den *i*-st. ags. *gléd*, *gloed?).* Onbekend zijn ook *vloeien*, *roeien*, *schoeien*, *stoeien*, *schroeien* (zengen); voor *knoeien* zie § **20**, voor *snoeien* § **23**. De 2. 3. p. sg. van **dó.n**, *doen*, luiden **dei.s**, **dei.t.**

Aanm. 3. Jongere ontleende *eu* werd ook tot **é** ontrond : **ginerés**, *genereus*; **melér**, *malheur*; **femés**, *fameus*; **sripelés**, *scrupuleus*. Ook wel hierbij **gés** uit ndl. *geus*, **bé gılen** uit ndl. of dial. *beugelen (bollenspel)*; misschien zelfs het toch ook rechtstreeks aan ohd. *risi* beantwoordende **rés**, ndl. *reus*, ohd. *riso*, (onfr. *wrisil* — tenzij geheel verschillend — zou anlaut **vr** doen verwachten). Verder nog **telér** vr. *telloor* (soms **tèjır** vr. of m met **j** uit gemouilleerde *ll* van *tailloir)*; **pekénıóm fóks**, schersend voor *geld*, lat. *pecunium*; **flères** o. *longontsteking* misschien bij mnl. *flueeren* = *vloeien* (cfr. fra. *fluxion de poitrine* = *pleurésie ou pneumonie*; wvla. *fleurecijnwater* = *épanchement pleurétique* naast *fleurecijn* = *jicht* : fra. *fluxion* wordt omschreven « *afflux de sang ou d'autres liquides dans certains tissus ou organes* » en zou dus misschien ook wel passen op de middeleeuwsche conceptie van het *flerecyn* = *jicht*, breesch **flıreci.n** — Hebben we misschien te doen met een soort contaminatie van mnl. *flueeren* met fr. *pleurésie?).* Hier moet ook vermeld de eigenn. **vandérzen** *Vandeursen* en een, naast normaal **trèren**, soms gehoord **tréren**, *treuren*, dat uit de school komt; nl. *eu* bestaat in het dial. niet en is voor het volk een moeilijke klank.

(12) **12**. **ó** is :

1° A. **1°** Nld. *o* (soms u) uit onfr. *u* (soms *o?)* niet gevolgd door umlautsfactor,

A. altijd voor nasalen : **bóm** vr. *bom van een vat*, mnl. *bonde*, *bonge*, eng. *bung*. bij ohd. *bungo, knol* (iets

samengebalds); dezelfde stam in **bó.nılen, bó.mılen,** (12)
bengelen, eng. *to bungle*, *knoeien*, hgd. *bummeln*, *baumeln*, 1°
mnl. *bongel*, *bengel*, *bingel* = *blok aan den hals van dieren*, *bonge*, *bomme* = *trommel*, eng *to bung*, on. *banga* = *slaan*, ohd. *bungo*, *knol*, mnl. *bonthout* = *knuppelhout*, eng. *bump*, *knobbel*, *bumpkin*, *knul* [voor de reeds oude varianten *mb (mm, mp) : ng (nk) : nd (nt)* zie verdere voorbeelden hieronder; voor de semas. speciaal **kló.nıl**]; **gónen**, *gunnen*, **hónsmése** = *heelemaal niets*, fra. *bernique*, zie § **10**, **4°**, Aanm. 2; **(j)ómı(r)s**, *immers*, mnd. *jummers* (waarom daarnaast **émen**, *iemand?*); **kló.nıl**. **kló.mıl**, m. *boel*, *nietswaardig ding*, *klungel*, **kló.nılen**, **kló.mılen**, *knoeien*, *met beuzelarij bezig zijn*, *lunderen*, Kiliaen *klonghe*, ohd. *klunga* = *glomus*, mhd. *klungeln glomerare*, ouder nhd *klunkern*, *slap neerhangen (bengelen)*, on. *clumba* = ndl. *klomp*, *klont* (voor de semas. cfr. nog **klúuten** = **kló.nılen** : mnl *cloot*, *klomp*, *cloten*, *samenballen*, *cloteren*, *kloppen*, **klúutir** m. < * *klöter*, *bel aan den hals van paarden*, ndl. *kluit*, on. *klûtr* = *lomp*. *vod*, mnl *cluts* = hgd. *klotz*, *clutsen*, *kloppen*, **klótsen**, *klotsen* en **bó.nılen** hierboven); **kónen**, *kunnen*; **kómıl** vr.?, *soort riviervisch*, bij ags. *cumbl*, *gezwel*, noorw. *kumla*, *klomp?* voor de semas. cfr. ndl. *lompe* (visch), vla. *lonte*, die wellicht bij het volg. woord hooren; **ló.mıl** m. *boel*, *vodderij*, *vod*, **ló.mılen**, *beuzelen*, *lunderen*, ouder nhd. *lumeln* = *schlottern*, mnl *lummel*, *onderbuik*, *buikvet*, mnl. *longe* = *pens*, *penszak*, os. *lumbal*, *ingewand*, lat. *lumbus*, *nieren*, *rug*, ndl. *lompen*, Kilaen *lompe*, *vestis lacera cujus partes quaedam pendulae* (os. nevenvorm *lumbil* = *lumbal*, waarbij **li.mıl** m. *penis*, *lummel*, ook ndl. *lummel* over een grondbeteek. als die van *slungel* : *slingeren*; semas. cfr. ook **wiі.mıl** m. *penis* § **11**, **1°**, Aanm. 3, en zie **pó nıl** hieronder); bij het voorg. ook **ló.nt** vr. *nieren van slachtvee*, os. *lundlego*, *vetlaag*,

(12) *nieren*, ohd. *lunda* en ndl. *lumme*, evenals ndl. *lont*,
1° A. mnd. *lunte* = *zündfaden*, nd. *lunten*, KIL. *lonte* = *lompe*, ook — trots V. WIJK — ndl. *lunderen lenteren*, *lanterfanten*, = ouder nhd. *lumeln* = nhd. *lungern*, de verhouding der conson. als i. v. **bóm, bó.nlen, kló.nl**; men achte ook op de oerwantschap van ndl, *lende* met lat. *lumbus* en op ndl. *in de lenden* = fra. *dans les reins)*; **mó.mır(t)** m. *voogd*, os. *mundboro* en reeds ohd. — naar het abstr. os. *mundburd* — *mundborto*, *patronus*; **pó.nıl, pó.mıl,** m. *nietswaardig ding*, *boel*, mnl. *pongelmerct* = *voddenmarkt*, mnl. *pong*, got *puggs* = *buidel*, mnl. *pontsnider* = *beurzesnijder;* **pó.nten**, o. dim. *schuitje*, mnl. *ponte*, eng. *punt*, lat. *pons;* **ró.nılen**, *gerucht maken als met centen in een spaarpot*, **rónılspòt, rómılspòt,** *rommelpot*, bij got. *hrugga* = *staf*, mnl. *ronge*, ndl. *rommelen;* **sómılen**, *dweilen*, mnl. *schommelen* = id cfr. ndl. *schommel* = mnl. *schongel;* **spón** vr. plur. **spónen**, *sport van een stoel*, *ijzeren staf voor een keldergat* en dergl. bij ndl. *sponde?* (oudere beteekenis : « *zijkant met staven* » zooals nog aan sommige wiegen?); **só nk** vr. *hesp*, ndl. *schonk* (daarnaast **sé.nk** m. = *been*, fr. *os*, cfr. hgd. *schinken* = *hesp);* **tó.mp** m. *spits uiteinde*, *afgebroken tak* (hiervoor ook **ta.wp** = **tamp)*. ndl. *timp;* **zó.nılen**, *zingen van kokend water*, *oorruischen*, **zó.nılin**, *duizeling*, cfr. mhd. *sungeln* = *zengen* (zie echter V. WIJK i. v. *zengen*), ouder nhd. *singeln* = *tintelen*, maar vooral ags. *swinglunge* = *vertigo* (waarnaast ohd. *swintilunga* = *vertigo* met een verhouding als ndl. *verslinden* tot hgd. *verschlingen* : KLUGE's hypothese i. v. *schlingen* onzeker wegens mhd. *slinc*, *slunc*, mnl. *slenke* = *schlund);* **zó.nk** vr. *diepte*, *kuil*, bij *zinken;* **zó.mp** m. *moerassige grond*, mnl. *somp*, hgd. *sumpf*, eng. *swamp* ook got. *swumfsl*, *vijver?* — zie V WIJK i. v. *zwam*.

AANM. 1. Korte vocaal bleef behouden in open letter-

greep in **kó.men**, wel onder den invloed van vormen als « *nu ik uitkom*, *nakom* » en dergl. waar de stam niet den hoofdtoon droeg (boersch klinkt **kúu.men**). Vergelijk met bijtoon : **wilekóm**, *welkom*, ohd. *willicomo*; **briigóm**, os. *brûdigumo* en het alleen schertsend gebruikte **stiigóm**, *stiefvader*, *stiefmoeder*, cfr. mnl. *stiemoeder*, os. *gumo*. De twee laatste woorden hebben nevenvormen met toonlooze **e**. (12) 1° A.

Aanm. 2. Naast **ós**, **óze**, *ons onze* (ook **oú.ze**, *onze* en — maar dit klinkt boersch — **ou.s**, *ons*) en **jófrow**, *juffrouw* staan **kòs**, **begòs**, os. *konsta*, *bigonsta*. De laatste vormen staan geheel onder den invloed van **dòrs**, os. *dorsta* waaraan ze overigens ook wel hun uitgang te danken hebben (onduidelijk Gallée, § 70, Anm. 2, § 74, Anm.).

B. Voor andere consonanten staat **ó** of **ò** zonder dat daarvoor een regel kan worden aangegeven. (Zie de Aanmerk. en § **14**) : **bób**, **bóbes** m. *dikke boterham* (kinderwoord) cfr. ndl. *bobbekop*; **bóbıl** m. *fleschje jenever dat men op zak draagt*, ook = fr. *gourde* bij ndl. *bobbel*, cfr. *borrel* bij *borrelen ?*; **bóḫt** m. *uitkeersel*, *slechte waar*, elders *bucht*, bij got. *usbaugjan*, *uitkeren* (maar in welke verhouding tot mhd. *bâht = keersel) ?*; **bók** m. *bok*, onfr. *buck*, on. *bukkr*, *bokkr*, mnl. *boc*, *buc*; **bóks** vr. *broek*, eng. *buckskin ?*; **bóksen**, *nederhurken voor een behoefte*; **bóks** vr. *boomstronk* wellicht uit vulg. lat **buxa*, cfr. eng. *box*, naast **buxis*, mhd. *bühse*, semasiol. als fra. *tronc d'église*, *tronc d'arbre*; **bóf** m. *beet*, *mondvol*, bij ndl. *boffen*, cfr. fr. *bouffer*, *bouffir = opzwellen*, *opblazen*, *gulzig eten*, *bouffée*; **bróbıl** m. *puistje*, *knobbel*, **bróbılen**, verb. *bobbelen*, mnl. *borbelen*, lett. *burbulis*, *waterbel*; **brók** vr. *hen (met kiekens)*; **dóf** adj. *dof* en *duf*; **flóken**, *afval van wol*, fra. *flocon*; **flókır** adj. *los geweven*, cfr. hgd. B.

(12) *locker ?* **fóken**, *fokken*, *coïre*; **wèȝfófılen**, *wegmoffelen*;
1° B. **fópen**, *foppen;* **gróv** vr. *handvol (met gesloten vingers), zooveel als men in eens kan grabbelen*, cfr. meng. *grubbin*, ohd. *grubilôn*, ndl. *garf;* **górz** vr. *dun twijgje*, *wisse* uit **gurs-*, id. met ndl. *gors* = *schor*, abl. bij *gras*, *groes* (zooals bij **gróv**), mnl. *groese* = *het jonge groen*, *graszode*, mhd. *gruose* = *jonge scheut*, breesch **gróz** = *grasveldje;* **górzen**, *hard regenen*. bij **górz** (de figuur nauwelijks meer gevoeld — waarschijnlijk visueel als in *zonnestraal*, *regenstraal*, *sunbeam*, fr. *darder);* **gróflȝòt** vr. *anjélier*, *caryophyllata*, mlat. **garofolāta*, fr. *giroflée;* **hóp** vr. *hop* (plant); **hóp**, *hop* (vogel); **hótsılen**, *stremmen* (van de melk), nd. *hotten* = id. ook *verschrompelen*, mhd. *hutzel*, *verschrompelde vrucht*; **jókılen**, *schommelen*, *wiegelen;* **klóken**, *klokken*, hgd. *glucken;* **klók** vr. *hen* (wanneer ze kiekens heeft); **knódz** vr. *knots*, *gezwel;* **knódzen**, **knótsen**, *knotsen*, *dutten*; **knóren**, *knorren*, hgd. *knurren*, *knirren*, *knarren;* **kóren**, *kirren*, mhd. *kurren* (jongere varianten naar ohd. *kirrit* praes. en *kurrun* praet. van *kërran*, *quëran?);* **kótsen**, *kotsen;* **móf** m. *moffel;* **móp** vr. *mop;* **móppen** verb. *slaan*, ndl. *meppen;* **nór** m. *nurk*, mnl. *norren*, = ndl. *knorren;* **póȝhans** m. *boffer*, ndl. *pochen*, vroegnhd. *puch* = *hoogmoed;* **póȝel** m. *rug*, ndl. *bochel* (**p** naar het gebruikelijke **òp.póȝılen** = *op zijn rug nemen?);* **pófen**, *zonder geld koopen*, hgd. *Puff*, fr. *à pouf?;* **pókken**, subst. *pokken;* **pókılen**, *hoenders* (kinderwoord), bij *pikken?;* **snór** vr. *snor;* **snóren** *snorren* d. i. *wegkapen*, *snappen;* **sóp**, *top* van boomen, **tóp**, *top* van de vingers; mnl. *tsop* < md. *zop?* **stóf**, o. fr. *étoffe*; **tóken**, *kloppen*, *op de vingers tikken*, ndl. *tokkelen*, mnl. *tocken*, *tucken* = hgd. *zucken*, *trekken*, dial. *trek* = *slag* (met enkele *k* **túu.ken**, *een klopping geven* — ouder **token* secundair uit *tokken* naar dubbelvormen als mnl. *cnoke* = *cnocke*, Teuth.

bocken = mnl. *boken*, *slaan?* cfr. ook het secund. **tó.n-ken** = *tapoter sur un piano,* ndl. *tokkelen* met een verhouding als ndl. *bonken :* Teuth. *bocken*, mnl. *boken*, ndl. *beuken?);* **tóren**, *wegvliegen*, cfr. nd. *turren* = *gonzend vliegen*, wellicht jong bij * *tërran* voor *tëran* = *trekken* (cfr. mhd. *zërn : zerren — kërran : kerren;* zie hooger **kóren** en verg. **wèhritsen** = *ausreiszen*, *er van onder trekken*, ook de semasiol. van eng. *to rush :* ndl. *ruischen);* **vórt** adv. *weg*, wellicht, evenals ouder nhd. *furt* = *voortaan*, de rechtstreeksche voortzetting van **furþ* = got. *faúrþis*, cfr. mnl. *bat* = **batis*, terwijl **vúurt** = ndl. *voort* aan den posit. os. onfr *forth* beantwoordt (op oude *o* wijzen ook **vòrdır** adv. KILIAEN *voorder* — beteek. als eng. *further* — ohd. *fordar*, *furdir*, ags. contaminatie-vorm *furþor* en **vòrdıren**, *vorderen*, ohd. *fordarôn*, *furdiren);* **wópen** naast **wipen**, *wippen* cfr eng. *to whop* bij *to whip*. (12) 1° B.

AANM. 1. Talrijke woorden met **ó** hebben oudere vormen met *û* of zijn nauw verwant met woorden die *û* vertoonen. Hier schijnt **ó** de voortzetting te zijn van eene *u* die eerst uit *û* verkort werd toen de oudere overgang van *u* tot *o* niet meer plaats had (wegens de totale of gedeeltelijke verdoffing der uitgangen?) of die wegens levendige, hernieuwde afleiding oudere *o* verdrong. Speciale opmerking verdient ook dat een aantal woorden met ŭ, *û* tot ablautsreihen schijnen te behooren waaraan deze klinkers oorspronkelijk vreemd waren of althans niet worden toegekend. In dat opzicht is het onderstaande materiaal ver van volledig : een afzonderlijke studie ware daartoe vereischt. Al de verder opgesomde voorbeelden zijn niet even zeker hier te stellen; enkele der hooger aangehaalde woorden zouden misschien eigenlijk hier thuis hooren : **bóken**, *bukken*, mhd. *bucken*, bij *buigen;* **bótsen**, *botsen*, mhd. *bûzen*. *biezen*, on. *bauta*, mnl. *booten;*

(12) **dóf** m. *slag met de vuist, stoot. scheet*, ags. *dûfan* =
1° B. *duiken* (semasiol. als *deuk, dok, duiken)* — hierbij **dófen,** *stinken* (semas. als *stinken* : got. *stigqan* = *stooten);* **klótsen,** *klotsen*, bij ndl. *kluit,* semas. zie bij **A, kló.mıl** en **ló.mıl; knóbıl** m. *knobbel*, oostfr. *knûfe* = *klomp*, noorw. dial. *knûv* = *ronde top;* **knóp** m. *knop*, eng. *knob*, bij het voorg.; **knófılen**, *knuffelen*, naast **knuú.fılen** met *û*, mhd. *knübel* = *kneukel*, verder bij het voorg.; **knórs** m. *knor, cartilage*, mhd. *knürre, knûre*, mnl. *cnoersebeen, cnorsel* (cfr. ook *cnorsen, cnorren* = *knarsen*, hgd. *knirschen; cnorre* = *kraakbeen* en os *krôsla* = *cartilago* bij § **13**); **kóf** m. *kuif;* **króf** m. *bult*, bij mnl. *crûven* = *krullen*, ndl. *kruipen*, cfr. on. *kroppa, bult, krof, kryfia* = *krop (*krûb-, *krûp* = *krommen);* **lódıren, lódzen, luú.jıren,** *zuigen*, hgd. *lutschen*, ohd. *lûdera, doek, lodera, lap (zuiglap?);* **lódz, lóts** vr. *biberon*, schertsend ook *pijp;* **móken**, *slaan, kussen* mnl. *mûken, meuken door slaan of kloppen*, on. *mykna, zachter stemmen* (semasiol. als mhd. *smutzen, slaan. smuz, kus; zoen : verzoenen?);* **róbılen**, *hobbelen*, on. *hrjūfa*, ags. *hreof*, ohd. *riob* = *asper, scaber;* **rófen**, *rukken, snokken*, nd. *ruffen*, bij ndl. *ruif*, vla. *ruiven* (= *ruien*), on. *rjūfa*, ags. *reofan* = *rukken, breken*, ndl. *rooven* — germ. **reub* — naast **reup* (ags. *rypan, uitrukken*, on. *ruppa, losrukken*, got. *raupjan*, hgd. *raufen, rupfen*, on. *rupl* = *roof, buit);* hierbij **róps!** uitroep bij wendingen als « *en hij was verdwenen* », **róps** vr. *vlugge, levendige persoon*, **róps** vr. *rups*, os. *rupa*, hgd. *Raupe*, « *de met rukken vooruitgaande* »; **rótsen**, *vijsten, schijten*, ags. *hrûtan, ratelen. snorken, weerklinken* (nevenvorm **prótsen**, wellicht bij **up hrûtan* — ook ndl. *pruttelen?* — cfr. **prā.tılen** = *achtergaan met diarrhee* : ndl. *praten* als **up-hratan* bij *ratelen?* — abl. **hrat* — **hrût* als in *schaukeln : to shake*, zie verder **ṣróben**); **ṣófil** vr. *schoffel*,

ohd. *scúvala*; **ṣógᵊılen**, *schokkelen* hgd. *schaukeln*, mnd. (12) *schucke*, os. *scoc* = *schommel*; **ṣópen**, *schoppen*, ozw. 1° B. *skuppa*, *skoppa* = *springen*, *loopen*, noorw. dial. *skuppa* = *stooten*, mhd. *schûften*, *galoppeeren*, verder bij *schuiven*; **ṣróben**, *schrobben*, naast **ṣruúven**, *hard werken*, **ṣruú.vılen**, *scharrend over den grond voortschuiven*, *op zijn achterste ergens afglijden* (ook mnl. *schruven*, st. w. *verstooten?* cfr. de verhouding **ṣraben**, *schrabben* : **ṣrā.vılen**, *met de voeten scharren*, *voortschuiven*, *kruipen* — ablaut **skrab-*, *skrûb-* zie hooger **prótsen** en het volg. woord); **slóbıren**, *slobberen*, *slurpen*, mnd. *slubberen* = *slurpen*, wegens eng. *slop* = *zuipen*, *slurpen* bij ndl. *sluipen*, ohd. *sloufan* = *aantrekken*, ndl. *sloop* subst. = mnl. *slove* — ook hier ablaut **slûb-*, **slab-*, ndl. *slabberen*; **slóken**, *lekkernij eten*, ndl. *slokken*, mnd. mnl. *slûken*, mhd. *slûchen*, *verslinden*, ohd. *sluhho*, *slemper*; **smók** vr. *verbrand uiteinde eener wiek*, bij mnl. *smûken*, *rooken* of — wegens het hgd. *Schnuppe*, eng. *snuff*, ndl. *een kaars snuiten* — bij ndl. *smuigen* (cfr. *smukken* — eng. *smug* = *trim* — *to trim a candle*); **smókılen**, *smokkelen*, eng. *to smuggle*, bij *smuigen*; **snófen**, *snuiven*; **snóbıl** m. *schertsend voor gezicht*, bij *snuiven*, eng. *to snub*, cfr. on *snoppe*, *snuit* — zooals *snuit* (gezicht) bij *snuiten*; **sók!** *lokroep voor jonge honden*, *jonge zwijnen*, wel bij **zuú.ken**, *zuigen*, ags. *sûcan*; **sótsıl** vr. *goedzakkige*, *slodderachtige vrouw*, bij got. *sûts*, *behaaglijk*, *rustig*, on. *sût*, *droefheid*, ags. *besûtod*, *vuil* — of ontleend uit 't oosten, mhd. *zutzel* = *sauglappen*, zooals **sik**, *geit* < *zicklein?*; **stódz** vr. *korte ineengedrongen persoon* — ook *voorwerp* — bij hgd. *Staude* of on. *stuđ*, ags. *stuþu*, *post*, *stut*, cfr. echter ook hgd. *stutzen*; **stóf**, **stófen**, *stof*, *stuiven*, *bluffen* (soms ook **stéb**, **stép** = mnl. *stubbe*, got. *stubjus*); **trófıl** vr. *truweel*, mnd. *trûfel*, *drûfel*, *drûf*, os. *thrûfla*, *drûf*

(12) (t door zinphonetiek als in **ti.nken** = *dunken*, of kruising
1° B. met *truweel?).*

Aanm. 2. Tegenover ndl. *suiker*, mnl. *sûker* staat **sókır**, m. ohd. *zucura*. Het pron. **óh**, *u* (dat. acc.) gaat op ouder **ûh* terug, ohd. *iuwih*, met *û* als in **trûe*, **nûe* < *triuwi, niuwi* of op **jûh* met *û* naar **jûr*, ohd. *iuwar* en verlies der *j* als in **ó.mes, jó.mes**, *immers*, door zinphon., bijv. in **bî(j)ûh* (ags *îwih, îuh*).

Aanm. 3. Romaansche of fra. *u, ou* hebben we in **póp** vr. *pop*, ook *wijfje van kleinere vogels*; **tróp**, m. *troep*; onzeker is **stópılen** subst. pl. *stoppelen*, ohd. *stupfala* — zie V. Wijk i. v. maar cfr. vooral on. *stúpa*, *eminere* (verhouding als onder Aanm. 1).

Aanm. 4. Het laatste woord luidt ook **stòpılen**; verdere dubbelvormen met **ó** en **ò** vertoonen : **slódırèhtig**, *slodderachtig*, on. *slođra*, *zich voortslepen*, mhd. *slûdern*, *slenteren*; **smódıren**, *smodderen*, en **módır** m. *modder*, **módırrii.p**, *modderrijp*, *murw*, cfr. zw. *modd*, *vuile sneeuw*, eng. *mud*, meng. *bismudden*, *bevuilen*, nd. *smudden*, *fijn regenen*, zwits. *müderig nevelig*; **flódıren**, *flodderen*, mhd. *vlôdern*, *vlüdern*, *vlöudern* = id., **fluú.ts** vr. < **flûts*, *flodderachtige pet*; **bedóben** *bedriegen*, *verneuken*, bij ndl. *dobberen*, mnl. *dubben* = *onderdompelen*, ags. *dúfan*, id, breesch **diben** < **dubjan*, *stotteren*, *aarzelen* — grondbeteek. *stooten*, *slaan*, zie **dófen**, Aanm. 1. Sommige dezer dubbelvormen kunnen oud zijn, andere kunnen hun ontstaan te danken hebben aan een — toch ook reeds oud — gevoel van onzekerheid dat wellicht zijn oorsprong heeft in het volg verschijnsel. In het praet. der st. v. van klas III kwamen **ó** en **ò** in verwarring : het meerv. *hulpun* bijv. heeft zijn normale voortzetting in **hó.lpen**, terwijl het part. **gehò.lpen** aan *giholpan* beantwoordt. Door wederzijdsche analogie

(cfr. reeds onfr. *unbewullan*, *farwurpana*, omfr. *gebulgan*) ontstonden daarnaast ook **hò.lpen** en **gehó.lpen**, zoodat **ò** en **ó** in beide vormen (analog. ook in het enkelv.) voorkomen. Zie o. a. ook PAUL, *D. Gr.*, II, § 165, LASCH, *Mnd. Gr.*, § 183. **(12) 1° B.**

AANM. 5. Uit **hó.lpen** < *hulpun* blijkt dat de *u* haar gesloten qualiteit in het dial. behield voor volg. *u*, zooals dat met **i** het geval is voor volgende *i* (zie ook voor gerekte *i* en *u* een parallelle ontwikkeling : zij vielen resp. samen met de voortzetting van onfr. *io* en *uo*, § **11**, **1°** en § **13**, **1°**). Wellicht zijn enkele der onder den **1°** aangehaalde woorden naar dit princiep te verklaren. Zoo waarschijnlijk relatief jonge vormen als **knóren**, **snóren** (cfr. nog ndl. *snirsen*, *snars*), **kóren** en dergl. die wel voortspruiten uit praeterita als * *knurrun* enz. met een functieverandering als bij de oudere praeteritopraesentia. Verder komt het mij zeer aanneembaar voor dat bijv. de *u* van mnd. *schucke*. zw. f. (tenzij ze te wijten ware aan hernieuwde afleiding van een verbum * *schûken* — men vergelijke de vervanging van primairumlaut door secund. umlaut in het meerv. van *i*-stammen bijv.) berust op doorvoering van een in de casus obliq. klankwettigen stam * *skukk*-, terwijl het synon. os. *scoc*, pl. *scocga*, dat als st. m. in de meeste casus aan velaarumlaut blootstond, den klankwettigen stam * *skokk*- dezer casus doorvoerde. BRAUNE's bemerking (*Ahd. Gr.*, § 32, Anm. 1) « durch Analogiewerkung ist in der Nominalflexion immer der Vocal des nom. sg. durchgeführt », waarin het woordje « immer » a priori verdacht voorkomt (welke analogiewerking laat geen rest?) en die overigens voor het ohd. niet absoluut waar is (cfr. *soht*, *suht*; *cos*, *cus* en zie § **13**, 2°), mogen we niet zoo maar toepassen op nfr. of saks. dialecten waarvan we weinig of geen oudere vormen kennen. Anderzijds blijkt

(12) 1° B. uit een vergelijking van het materiaal o. a. bij GALLEE, § 69, WILMANNS, § 182, 224, 225, FRANCK, *Altfr. Gr.*, § 21, LASCH, *Mnd. Gr.*, § 149. 153, 183 en passim, MACKEL, *Die Ma. der Prignitz*, § 60, SIEVERS, *Ags. Gr.*, § 55, dat invloed van konsonanten, behalve nasalen, nergens op afdoende wijze bewezen wordt. FRANCK's toch al voorzichtige — en vage! — gevolgtrekking : « deutlich scheint nur dass umgebende Konsonanten dabei mitwirkten » is zeker niet « deutlich ». Speciaal in ons dialect kan er geen spraak van zijn en de oplossing van het ingewikkelde vraagstuk *u : o* moet wel op andere wegen gezocht worden.

2° **2°** Verkorting van onfra *uo*, ndl. *oe*

bóg'et, *boekweit*, *Bocholt* (dorp) — voor beide oostelijker **bőkent**; **dóm**, suffix *-dom*, ohd. *-tuom*; **vırdómen**, *verdoemen*, got. *dômjan*; misschien ook **genóḫ**, **genóḫt**, ohd. *ginuog*, maar ook *ginuhtsami*; **stóp**, *stoep*; **snópen**, *snoepen*; **zóḫt**, *zocht*, **suohta*. Verder de praeterita kl VI **wós** van *wassen* en van *wasschen*, **bók** van *bakken* (analog. bijv. ook **pók** van *pakken*), **stón** – naast **stőn** — **stuonde* van *staan*. Bij dit laatste hoort de, nu gelijkwaardige, conjunct. **stin**, **stüende*; naar **stón** = **stin** ontstonden dan waarschijnlijk de secund. praet. der redupl. verba **vón**, **hón**, **gón** = **vin**, **hin**, **gin** en ook bijv. **lón** van **la.nen** = *langen* d. i. *geven*. (Verder bij de Vormleer.)

3° **3°** Verkorting van wgerm. *au*

bómúu.lij. *olijfolie*, hgd. *Baumöl;* **stó.mbúut** naast **stoú.mbúut**, *stoomboot*; misschien ook **bekókılen**, *foppen*, mnl. *cokelaer*, *coukelaer* = *goochelaar*, mhd. *koukulaere*, of hoort het woord bij **kókılkúu.ren**, **kokkelkoren*, ndl. *kokkelkorrels?* Naast **bou gırd**, *boomgaard*, hoort men soms **bó.nırd**, hgd dial. *Bungert*.

4° Verkorting van wgerm. *â* voor nasaal vertoont **bró.mbii.r** (zelden **bròmbii.r**), *braambezie;* bij **óngeviir**, *ongeveer*, mhd. *ân gevaere*, kan ook substitutie in het spel zijn evenals bij eenige andere woorden met praef. **ón** (**ó.nmaḫt** naast ndl. *amechtig*, ohd. *unmaht*, maar nhd. *Ohnmacht).* (12) 4°

5° Als ontwikkeld uit silbische *m* moet **ó** waarschijnlijk gelden in de plaatsnamen **èlekóm**, *Ellicum* (dorp) en **è.rpekóm**, Erpecum *(gehucht van Groote-Brogel, naast Ellicum),* die wel op **elinkheim* (ouder **edelink-heim*, daar de stoottonige **è** op contractie wijst — cfr. sleeptonig **ā.lik**, *geheel*, os. *alung)*, **erpinkheim*, **ediling(a)-heim*, *erping(a)-heim* teruggaan. De meest gebruikelijke uitspraak vertoont overigens nog silbische *m* : **élekm**, **è.rpekm**, cfr. **stòkm** = *Stockheim* en vormen als *Hillegom*, **Hillinga-heim*. De **ó** in **ó.ndırha.wf**, *anderhalf* ontstond ook wellicht in vormen met hoofdtoon op het tweede lid waarin *an* tot silbische *n* gereduceerd werd (de hoofdtoon ligt heden soms op de eerste, soms op de laatste lettergreep). Men vergelijke ohd *und* naast *andi?* 5°

6° Op analogischen weg – overeenkomstig met **stin** = **stón** (zie hooger **2°**) – ontstond de **ó** in **wós**, nhd. *wusste*, naast **wis**, *wist* (PAUL, *Mhd. Gr.*, § 27, Anm. 3). De twee vormen zijn heden gelijkwaardig. 6°

13. **ô** is : (13)

1° Ndl. *oe* uit onfr. *uo*, wgerm. *ô* : bijv. in de woorden voor *boek*, *bloed*, *bloedig*, *bloem*, *broek* (o. *moeras* – vr. zelden naast **bóks** voor het *kleedingstuk)*, *doek*, *goed*, *hoed*, *hoeve*, *kloek*, *koek*, *moed*, *moes* (= *kool)*, *poel*, *roepen*, *snoek*, *spoel*, *stoel*, *vloeken*, *woelig*, *zwoegen*, enz. — alle met stoottoon — die geene bijzonderheden opleveren Verder **è.rmôj**, **è.rmôt** m. *armoede*, 1°

(13) mhd. *armuot*, genit. *armüete*, ohd. *aramuotî* en *arm-muotî;*
1° **blőjen**, *bloeden*; **dő.n** verb. *doen* (stoottoon in **te dőn, vandőn** als oude dat.); **dőn**, *toen*, mnl. *doen*, *doe* (de **n** naar *dan?)*, **gőnsdiḫ**, *woensdag*, mnd. westf. *godensdach* (over de verbreiding zie Lasch, *Mnd. Gr.*, § 10 *en* 12, *Anm.*; ik vermoed dat de *g* door zinphonetiek te verklaren is uit een verbinding als *tô wôdensdage* — mnd. meestal praep. *tô* tegenover os. *te* — waarin de *w* zich ontwikkelde als in mnd *blâge* < *blâwe* — dezelfde verbinding, met uitval der *w* tusschen de twee *ô*'s, kan wellicht rekenschap geven van mnl. westvl. *oensdach*; stamt het breesche woord uit het westfaalsch?); **grőv** vr. *groeve* (alleen in de beteek. *gleuf*); **grőz** vr. *grasveldje*, mnl. *groese*; **grőment** m. *nagras*, hgd. *Grummet*, mhd. *gruonmât* (voor het dial. wellicht **gruomâd*, cfr. mhd. *gruo* = *grüene*, adj. breesch **grén** — meer gebruikelijk zijn **aḫtermòt** m. eng. *aftermath* en **tuúmòt** m. **tuo-mâd* dat zich tot ohd. *uo-mad* verhoudt als ags *tôheald* : ohd. *uohald* adj. *proclivis* en mhd. *zuo kunft* tot ohd. *uo-quëmo*, *posterus* : wgerm. *tô* < *at* + *ô)*; **hőjdúus** vr. *hoededoos*; **hők** m. *hoek;* schijnbaar hierbij **den hők óm**, *den hoek om* d. i. *geslacht*, *dood*, waarschijnlijk met syntaktische breuk voor « *plaats* » geabstraheerd uit zinnen als onfra. « *hij moet then* (= *themo*) **uocumo* (*-o* voor ouder *-on*) *plaats maken* » bij ohd. *uoquëmo*, *posterus* met een ontwikkeling der tweede silbe als in **wilekóm** < *willecumo*, waarin een oorspr. subst. *quëmo*, *cumo* met het partic. *cuman* verkwikt is; **hő.r** vr. *hoer;* **hősten**, *hoesten*; **hőven**, **hő.ven**, verb. *hoeven*; **ki.lkők** m. *bangerd*, *twijfelaar*, *iemand die flauwe praatjes vertelt*, ndl. *kulkoek*; **krőnsel** vr. *kruisbes*, *klapbes*, mnl. *croeselbesie* bij mnl. *croesen* = *krassen*, dus eigenl. « *kraakbezie* », cfr. os. *krôsla*, *krôsil* (met welke *ô?)* = *kraakbeen*, mnl. *croos*, *crose*,

crosel, *croostel* = id. — voor de *n* cfr. mnl. *groense* = groensel = *groese* = mhd. *gruo* subst. en nd. *krons-beere* = *Preiselbeere* (KLUGE i. v.) = *kraakbes* (VAN GELDEREN *Ndl.-Duitsch Wdb.* waar ook *krackbeere* wordt opgegeven — de Wdb. verschillen wegens het bij dergl. benamingen zeer onvast taalgebruik — cfr. ook ndl. *kroosje*). Er schijnt verwantschap te bestaan met de synonieme familie van **knórs**, *kraakbeen* (§ **12**, **1°**, **B**, Aanm. 1) die dan, wegens got. *kriustan* = *knarsen*, wel secundair is (uitgangspunt metathese **knûrs-* < **krûsn-*?). Voor den ablaut *ô* : *û* cfr. o a. de semasiol ook te vergelijken woorden mnl. *cnoes*, *kraakbeen*, *cnoesel*, *enkel* (daarvoor Thuring. *knorren)* — ook os. *knôsal*, *geslacht?* — tegenover dial **knuúsıl** m. *enkel*, **knûsla* evenals ndl. *kroes*, mnd. *krôs* tegenover mhd. *krûse* (zie o. a. V. WIJK i. v. *knoest* en *kroes*; bij dit laatste is os. *smero-krôsil*, *crucibolum*, *fettkrause*, aan te vullen); **mismṓd** m *mistroostigheid*, mnl. *mismoed*; **mṓḷ** en **mṓl** vr. *baktrog*, mhd. *muolte* en *mulde*, mnl *moude*, *mole*; **mṓte** vr. *moeite*, ident. met hgd. *musze*, mnl. *moete*, *vrije*, *geschikte tijd*, *tijd die aan iets besteed wordt*, os. *môta*, ohd. *muoza* = *wila* : met **t is de mṓte nét wè.rd** vergelijke men *it is not worth while*; uit deze verbinding en nog bijv. **vèl mṓte kósten** ontstond de secund. beteekenis *moeite*, *arbeid* — het woord is dus niet met ndl. *moeite* identisch; **ii.vırvlṓdig**, *overvloedig*; **rṓj** vr. pl. **rṓjen**, *roede*, *tramriggel*; **rṓt** o. *roet (uit de schouw)* naast **rét** o. *roet (vet)*; **ṣṓp** vr. *schop*, mnl. *schoepe* (**ṣép** vr. = *spade*, ndl. *schuppe)*; **snṓ.r** o. *snoer* pl. **snḗ.r**; **sprṓnsıl** vr. *sproet*, trots het ontbreken van oude equival. wel een oude formatie bij **sprôwan*, ndl. *sproeien* (voor het vocalisme cfr. ook mnl. *spoeyen* = *sproeien)* cfr. *groensel* : **grôwan* en hooger **krṓnsil**; **vṓjen**, *voeden*; **vṓren** 1) *eten geven* (13) 1°

(13) 1° 2) *van binnen bekleeden;* **zómig** adj. *malsch, goed bewerkt (van akkergrond),* oorspr. wel « *geschikt om bezaaid te worden* » bij os. *sômi,* passend, on. *sôma, sama* verb. *passen,* verder bij *zacht* — het dial. veronderstelt een oorspr. *u*-stam waarbij **sômug* of jongere afleiding van een adv. **sômo;* **zótılen** verb. intr. *kaarten van grooten tel bijwerpen op een slag die aan een maat toekomt,* bij mnl. *soeten, bevredigen, zacht stemmen* — ook hier wordt over **swôtul* de oorspr. *u*-stam, got. *swôtus* gepostuleerd (adj. **zét** < *swôti).* Verder hooren hierbij de praet. van kl. VI, **gróv**, **vó.r**, **lój**, **stón** (meestal **stón**, **stin**), **dróg**, **slóg**, **zwó.r**, **mól**, van *graven, varen, laden, staan, dragen, slaan, zweren, malen;* door analogie ook de praet. van redupl. verba als **hó.t**, **vól**, **rój** evenals **vròg**, van *heeten, vallen, raden, vragen.* Voor **mójen**, *moeien* en dergl. verba zie § **11**, **5°**, Aanm. 2.

Aanm. 1. Met lat. ŏ komen voor : **ā.lmós** o. ohd. *almuosan, aalmoes;* **próv**, *proef;* en misschien **bó.ndır** o. *bunder,* mnl. *boenre,* mlat. *bonuarium* bij b*ŏnus?* Daarnaast, tegenover ohd. *scuola,* ags. *scól,* **sòl**, *school,* ouder **skola,* lat. *schŏla.* Uit **ó** kan **ó** verkort zijn in **dóm** m. *domkerk,* onfr. *duom,* lat. *dŏmus* (zooals in **vırdómen**, *verdoemen).* Met het ndl. komen overeen **kóts** vr. *koets;* **bédkóts** vr. *bedkoets* d. i. *beddekast, lit clos,* bij fr. *couche;* daarmee vergelijke men **suú.ts** vr. *geknotte boom,* fra. *souche* = picard. *chouque,* etymol. onbekend.

Aanm. 2. Sommige woorden met lat. ŏ of fra. *o* hebben jongere **ó** onder invloed der schooltaal en van het schriftbeeld : **memó.rij**, *memorie;* **móde** vr. *mode,* **tóg** m. *toga, priesterkleed.* Naast al deze woorden dubbelvormen met **úu**, die boersch klinken. Het dua-

lisme bij het laatste woord was aanstekend voor het als **túug** m. uit het westen ontleende *toog*, mnl. *togebank*, dat een dubbelvorm **tőg** vertoont (inheemsch maar weinig meer gebruikt is daarvoor **gām** m. mnl. *gademe*, *winkeltje* cfr. *winkelbank* — mhd. *gademman*, *kramer)*. Naar een schoolvorm **dőr**, *Theodore*, naast **dúur** richtte zich ook het hiermee id. gevoelde mnl. *door*, mhd. *tôre* in het pleonastische « *dat zou* **gèkken dőr** *wel zeggen!* » = « *dat zou* **de gèk** *wel zeggen!* »; cfr. ook **ja.nverdő.rij**, **pòtverdő.rij** — zelden met **úu** — < « *god verdore u* », gezegde waarin het pronomen op ontleening wijst (inheemsch **óh**) — of hebben we met een restwoord te doen in den zin van FRINGS? De eigennaam *VanDoren* heeft ook **ő** of **úu**. (13) 1°

AANM. 3. Met het ndl. komt overeen **rő.r** o. *roer (van een pijp en dergl.)* dat dus evenmin met ohd. *rôr*, got. *raus*, id. kan zijn. Het hoort wellicht bij ndl. *roeren* als « *roerkruid* », cfr. os. ags. adj. *hrôr* = *beweeglijk* en de semasiol. van mnl. *ried*, *riet* : on. *hrjođa*, *hrjota*, *to rush*, *scatter*, *start off suddenly*, *cast away*, lit. *krutus*, *roerig*, *beweeglijk* (de beteek. klinkt ook na in ndl. « *iets in 't riet sturen* » : cfr. ± *in rep en roer zetten)*, evenals die van got. *raus* : ndl. *ruischen*, eng. *to rush* on. *rausa* = *babbelen*, waarbij ook mnl. *rusch*, *ruysch*, *graszode*, eng. *rush* en breesch **rés** = *bies* (hgd. *Schilf* = *riet* wordt van lat. *scirpus* = *bies* afgeleid). Bij dergelijke benamingen die in hun oorspr. beteekenis gevoeld werden is het niet te verwonderen dat het dial. ook het synonieme equival. van ohd. *rôr* bezit in den plaatsnaam **t rúu.ren**, *Het Rooren*, ohd. *rôrahi*, mhd. *rôrach*, nhd. *Röhricht*.

AANM. 4. Voor germ. *ô* in Auslaut zie § **23**, **4°**; andere afwijkingen § **16** en **23**.

(13) **2°** Rekking van wgerm. *u* voor volgende *u* :

De eenige klare categorie die hier overblijft is die van de praet. der st. v. II (cfr. § **12, 1°, B**, Aanm. 4 en 5). De regelmatige voortzetting van 1 pl. *flugun*, *budun*, *slutun*, enz. is **vló.gen**, **bó.jen**, **sló.ten**, enz. Daarnaast staan nu ook, met de **úu** < *o* van het partic., **vlúu gen**, enz. Afwijkend van de wederzijdsche analogie bij kl. III heeft hier het part. nooit **ó** < *u*. Met rekking voor *rd* behoort hierbij ook, als unicum uit kl. III, **wó.ren** < * *wurdun*, dat echter nooit de **úu** van het part. vertoont, wel wegens de mogelijke verwarring met **wúu.ren** < *wârun*.

Over de analogische **ó** in praet. van kl. IV en V, bijv **stó.len**, **gó.ven**, die waarschijnlijk als oudste uitgangspunt hebben de dubbelvormen met en zonder *h* van *bifëlhan*, (**bifalh*, **bifulhun* - later **bifal*, **bifâlun*) zie verder de Vormleer.

Van de oude *u*- en cons. st. die hier te toetsen zijn vertoont geen enkele **ó** omdat vroege apocope deze ontwikkeling verhinderd heeft : **zúu.n**, *zoon* en **zúu.g** vr. *zeug* bewijzen door hun sleeptoon ouder **sun*, **sug* — ohd. os. *sun* naast *sunu*, ndl. *zog* naast *zeug*, ags *sugu*. Hetzelfde moet hebben plaats gehad voor **núu.t** vr. *noot*, ohd. *hnuz*, on. *hnot*, ags. *hnutu*, waar de sleeptoon alleen geen argument is, maar dat ook bijv. door **lúu.t** o. *lot*, **ṣúu.t**, *schot* en dergl. gesteund wordt. Totaal verloopen zijn * *hugu*, * *duru*, *heug*, *deur* : **hèg**, ohd. *hugi*, **dìì.r** os. pl. *duri*, evenals natuurlijk de langstammigen als **lòḫt**, *lucht*, got. *luftus*, **kòst** m. got. *kustus*, waarbij overigens geen rekking kon plaats hebben. Er is echter een unicum uit een andere categorie dat hier moet worden besproken, namelijk **klóv**, vr. *kloof*, dat evenmin * *kloba* fem. als ohd. os. *klobo* m. kan voortzetten, maar * *klubu* postuleert. Dit is os. ohd.

instr. sg. zoowel van een fem. der *â*-kl. als van een (13)
neutrum der *a*-kl. en bovendien ags. — klankwettig ook 2°
os. ohd. maar analogisch vervangen – nom. sg. fem. der *â*-kl. zoowel als os. ags. – klankwettig ook ohd. — nom. pl. neutr. der *a*-kl. Bij dergel. verhoudingen is het te verwachten dat 1° overgangen plaats hadden van n. pl naar fem. sg. bij subst. die als collectieven konden worden opgevat, 2° de stam-*u* van den instr. in den nom. sg. drong bij namen van instrumenten. Het eerste gebeurde o. a. in breesch **kāv** fem. sg. < n. pl. **kafu*, ags. *ceafu*, ndl. *kaf* (men vergelijke ook de bekende rom. gevallen als *feuille*, *voile* fem sg. < *folia*, *vela*, n. pl. en hetgeen Joh Schmidt *Pluralbildungen* over de collect. beteekenis van n. pl. uiteenzet), het tweede geeft o. a. rekenschap van de onverklaarde ndl. woorden *juk* en *kut* (zie verder). Zoo vat ik breesch **klṓv** evenals ags. *clufu* f. sg. = *knoflookbolletje*, naast mnl *cloflooc*, *cluflooc*, *cluuflooc*, op als een verloopen n. pl. bij on. mnl. *clof* = *kloof*, en het zw. fem ags. *clufe*, *spica* (voor de semasiol. zie Zimmer, *Suffixe a und â*, bl. 68, 71, 297) is hetzelfde woord dat den normalen weg van de *â* kl. tot de *-n* kl. verder ging. Het breesch meerv. **klṓv**, naast **klṓven**, is een zekere getuige voor n. pl. **klubu*. Het dial. biedt geen tweede voorbeeld van het klankverschijnsel, maar neutra als ohd. *juh*, ndl. *juk* naast ohd. *joh*; on. *ruk*, *de rookende*, *schuimende zee;* on. *flug* naast *flog* (verloopen mnl. *vloge* m. en vr.). on. *guð* naast *goð* ndl. *god* die hunne *u*-vormen aan instr. sg. of nom. pl. **juku*, enz. te danken hebben, evenals feminina gelijk ohd. *luba*, got. *lubō* (bij *lof* n.), ohd. *stuba* (bij *stof* n.), *stulla*, *bulga*, enz. wier *u* alleen verstaanbaar is uit klankwettige nomin. **lubu*, ags. *lufu* of instr. os. ohd. **lubu*, enz stellen de ontwikkeling buiten twijfel. De invloed der labialen die — hoofdza-

(13) kelijk door anglisten — wordt geldig gemaakt voor het behoud van *u* (zie o. a. SIEVERS, § 55 KLUGE, *Urgerm* , § 123) speelt bij bovenstaande woorden hoegenaamd geen rol. Op verdere begronding en gevolgtrekkingen kan hier niet worden ingegaan. Ik wil echter de aandacht trekken op een mogelijke bevestiging in naburige dialecten, waar vooral de lotgevallen zouden moeten worden nagegaan van oorspr neutra als de hierboven geciteerde, verder o. a. nog van *lok* (hgd. *Loch*). *kol* (ndl. *kool*), *spor* (ndl. *spoor* — mhd. n. en fem. zonder umlaut *spur* wijst zeker op **spuru*), *lot*, *bod* *kot* (mnl. *cot* o., *cote* o. en vr. — ndl. *kut*, te vergelijken met *juk*), *schot*, *slok*. *bedrog*, *brok*, *slot* (hgd. veelal naar de *i*-kl. verloopeu zooals de oude *u*-stammen) en veel andere. Een voorname factor was zeker bij de bedoelde overgangen het demonstr. art. dat als *diu*, *de*, tevens nom f. sg., nom. n. pl. en instr. n. sg zijn kan.

2°

3° **3°** Uit wgerm. *û* voor *r* (de *û* viel hier met *uo* samen zooals de *î* voor *r* met *io*) :

bő.r m. *boer*, os. *bûr;* **dő.r** m. *duur* subst.; **dőren** verb. *duren*, lat. *dûrare*; **lő.r** m. *loer;* **lőren** verb. *loeren*, mhd. *lûren*, on. *lûra;* **mő.r** m. en vr. lat. *mûrus*; **őr** vr. mnl. *ûre*, lat. *hôra;* **ṣőr** vr. *regenbui*, hgd. *Schauer*, got. *skûra*, os. *skûr*; **ṣőren** verb. *schuren*, lat. **excûrare;* **ző.r** adj. *zuur*, ohd. ags. *sûr* (ook gezegd van slechte moerassige beemden — cfr. den dorpsnaam *Suerbempden* in de prov. Brabant — bij on ablaut, *saurr*, *slijk*, *vuil*, ohd. *sôrên*, *verwelken*, nd. *sôr*, ags. *sear*, *dor* — V. WIJK i. v. is aan te vullen met de semasiol. bij ZIMMER, *Suffixe a und â*, bl. 295). Hier moet ook vermeld het possess. **őr**, *uw*, ohd. *iuwar*, waarschijnlijk met verlies der *j* door zinphonetiek < **jûr* < **juw(a)r*- in verbogen vormen (ags; *iures* naast *îweres*).

14. **ò** is : **(14)**

1° Ndl. korte *o* (soms *u*) uit onfr. *o* (soms *u*). Invloed van consonanten, behalve nasalen, bestaat niet (zie § **12, 1°, B**). Bijv. in de woorden voor *blok* (m.), *bod* (m.), *borst* hgd. *Brust*, *bot* adj., *bosch* (m.), *brok* (m.), *borstel*, *dochter*, *dog (g²)*, *dor*, *verdorren*, *dorst*, *dop* = *tol*, *god*, *hok*, *koddig*, *kop*, *kort*, *korst*, *kot*, *kloppen*, *klok*, *lokken*, *lof*, *los* adj , *lossen*, *mollig*, *mortel*, *mos*, *mossel*, *mosterd*, *mot* (insect), *nog*, *noch* *offeren*, *op*, *os*, *otter*, *pot*, *rochelen*, *rogge* **rog²en**, *rok*, *rot* adj. *rots*, *soppen*, *stollen*, *stoppen*, *stotteren*, *tobbe* **tòb** (m.), *tobben* verb., *tortelduif*, *tros* = fr. *grappe*, *volgen*, *vos*, *wol*, *worst*, *wortel*, enz. — alle met stoottoon. Verder : **bòdin** m. *podding*, wegens fr. *boudin* wellicht oorspr. *b*, cfr. dan os *beddian*, *persen*, *drukken*, oorspr. iets als *geperste kop?* (voor den ablaut zie verder bij **tòd**); **bò.l** m. *bol*, *hoofd*, os. *bolla*, ags. *heafodbolla*, ohd. *hirnbolla*, *hersenschaal*; **dòpen**, **dòken**, beide ook met praef. **āv-**, *afdokken*, *neerkomen met geld*, id. met **(i.n)dòpen**, *indoppen* — bij ags. *doppa*, *duikvogel*, ndl. *diep*, *doopen* — en met **ziḫ dóken**, hgd. *sich ducken*, bij eng. *duck*, eend, os. *docca*, *schommel*, *pop*, ndl. *duiken (dokk-* naast *dukk-* als bij mnl. *boc*, *buc* on. *bukkr*, *bokkr*, waarschijnlijk wegens uiteenloopende uniformeering in een paradigma met beide voc.) cfr. **dóf**, bl. 116 en voor het consonantisme o. a. ibid. **króf**, **rófen**; **dòbıl**, *dubbel*; **dròsırt** m. *drossaard*, mnl. *drossâte*, ohd. *truhsâzzo*; **hòt èn hār**, *hot en haar*; **hòrtig** adj. *vlug*, *levendig*. Kil. *hortigh*, hgd. *hurtig*, ook mhd. *hurren*, *zich snel bewegen?*; **kehòt** vr. *opgemaakt rolletje koper of nickel-muntstukken* : daar aan het gelijkbet fr. *carotte* bezwaarlijk mag gedacht worden omdat **h** < *r* nooit voorkomt, vermoed ik een oorspr. uitdrukk. **te-gehod* — zie o. a. *kriezel*, **trīi.zılen** bl. 82 — *rolletje opgemaakt*

(14) « *ter herinnering* » bij os. mnd. *gehugd*, os. verb. *gihuddigon* adj. *-hudig* (d. i. *-huddig?)* naast *-hugdig*; **klòs**
1° vr. *bobijn*, mnl. *closse*, *bal*; **klòt** m. *kluit*. *klont*, mnl. *clot* ags. *clott*, hgd. *klotz*; *den* **kòldır** *in den kop hebben*, *wild zijn*, ndl. *kolder*, mhd. *kolre*, ohd. *cholero*, gr-lat. *cholera;* **kòrs** pl. **kòrsen**, *koorts*, zie § **16**, **2°**, *d*, Aanm. 2, **kòrswiil** vr. alleen in « *de k. moe zijn* », *het spelletje moe zijn*, ndl. *kortswijl*, — het woord wordt vandaag bij het vorige gebracht; **kròd(de)**, **kròdıl** vr. *mismaakte*, *verwrongen persoon*, ook van *mislukte dieren*, *vruchten*, *voorwerpen* — oorspr. wellicht *ineengedrongen verschrompeld*, bij ags. *gecrod* n. *croda* m. *gedrang*, st. v. *crûdan*, mnl. *cruden*, *duwen*, *persen*, ndl. *kruien*, mnl. *crod*, *crot* o. en m., *croot* o., *crode* vr. *belemmering*, *moeite*, noorw. *krodda*, *kaas van verkookte melk* (1) (semasiol. **hòtsılen**, bl. 114) — cfr. echter ook mnl. *crode*, ohd. *krota* naast os. *kreda*, ohd. *krëta* en, met *t*, os. *krota*, *padde*. mnl. *crote*, *dwerg*, bovendien hgd. dial. *krat*, *padde*, noorw. *kart*, ofries. *kret*, breesch **krā.tsıl** vr. *verschrompelde vrucht* (zie ook V. Wijk i. v. *krot*; brusselsch *krotje*, *lief* o. = waalsch *crapaude*, id.?) : beide groepen zijn waarschijnlijk vereenigbaar, de bewijsvoering hoop ik elders te geven; **kròp** m. *voormaag*, *sla-* of *koolplant*, on. *kroppa*, *bult*, *kroppr*, *krop* (zie **króf**, bl. 116): **kròl** vr. **krò.l** m *krul*, **kròlen** verb.; **kròlemò.l** m. *appel in deeg gebakken*, lothr *troll-moll* id., **kròl-** syn. van *troll? (Leuv. Bijdr.*, XV, bl. 56 vlg.); **kwakvòrs** m. *kikvorsch* bij **kwakırt** id. Teuth. *quacken als die vorsche*, ndl. *kwaken;* **lòr** m. alleen in **gei.nen lòr**, *geen lor*, syn. **gein vèdz** vr. hgd. *Fetzen;* **lòsen**, *los gaan*, *lossen* on. *losna*, *los gaan*, got. *fralusnan*, *verloren gaan;* **mò.l** m. *mol (dier);* **mòldır**, meestal **méldır**, *molenaar*, mnl. *molre* (uitsluitel. **é** in **véldersbii.k**, *Vuldersbeek*, mnl. *voller*, *volre* — uit

(1) Meng. *crudde*, eng. *curds*, *geronnen melk*.

welken naam blijkt dat BREE lakennijverheid gekend heeft — in registers der 17e-18e eeuw is er nog herhaaldelijk spraak van een gebouw genaamd *ghewanthuys*, mnl. *gewanthuus = lakenhalle)*; **in e mòt hèben**, *in de mot hebben*; **en mòt zéten**, *een oorveeg geven*, met semas. als *lap* m. = *oorvijg* bij een uit **mètırd** m. *mutsaard* te construeeren * *mot* = *spaander* (zie ook V. WIJK i. v. *motregen*), waarschijnlijk id. met mnl. *mot*, *molm*, *gruis*, on. *moð* n. *schaafsel* en ndl. *mot*, ags. moþþe, *insect*; **òf**, **òþ**, ndl. *of* (hgd. *oder)*; **òf**, *of* (hgd. *ob)*; **òkstè.l** o. *soort bijltje*; **ò.lm** m. *molm in hout*, verb. **verölmen**. TEUTH. en KIL. *olm*, *verrotting van hout*, ohd. *olmoht*, *rottig*, noorw. *ulma*, nd. *ulmen*, *rotten*; **pòldır** m. *hoenderhok*, speciaal de *staken waarop de hoenders slapen*, fig. ook *zolder*, *bovenkamertje*, *bodem of « zolder » van een broek*, KIL. *polder*, lat. *pullarium* (cfr. **pél** vr. *leghoen*, *meisje*, fra. *poule*, lat. *puella* en *pulla)*; **pòlfır** m *pulver*, mnl. *polver*, beïnvloed door **sòlfır**, *sulfer*, vulg lat. *pulvere*, *sulfur*; **pòl** m. *kinderhandje*, oostfri. adj. *pol*, *vleezig* bij lat. *pullus*, *jong van dieren* met een semas. als *knaap*, *kalf*, eng. *cub*, *colt* die alle oorspr. *iets vleezigs*, *klompachtigs* beteekenen? of **puzl-* bij ndl. *poezel* (zie echter V. WIJK i. v.); **pòrt** vr. — geen rekking! — *poort*, as. onfr. lat. *porta*; **pòtlíi.pıl** m. ndl. *potlepel*, *pollepel*, te Parijs *cuiller à pot*; **pòtsókır** m. *kandijsuiker*, mnl. *potsukere*, *meelsuiker*; **pròl** vr. *achterste* (kinderwoord), bij mnl. *prollen*, *brommen*, ndl. dial. *prullen* = *pruilen*, ndl. *prol*, *appelbrij* cfr. ndl. *prut*, *koffiedik* : *pruttelen*, breesch **prā.tıl** m. *afgang met diarrhee* : ndl. *praten* — oorspr. *ratelen*, *brommen*, *borrelen* (zie § **rótsen**, bl 116) zooals mnl. *borbelen*, breesch **bróbılen**, *bobbelen*, *borrelen* : brusselsch *broebelen*, *babbelen*, *praten*; **ròlen**, *rollen* — in de beteek. *vallen* wellicht * *hruzlôn* zie **trilen**, bl. 97; **ròst** m. *roest*, os. *rost*; **sò.rık** m. *schurk*, *slimmerd* (14) 1°

(14) (nooit in slechten zin), waarschijnlijk met V. WIJK bij
1° ohd. *firscurgo*, id. — **scork* < **scurg*, (*a*-st. naast den ohd. *n*-st), zooals **blòsba.wk**, *blaasbalg* — semas. **ṣérgen**, *kruien*, *tobben* (hooger i. v. **kròd**), ohd. *scurgen*, *propellere*, **scurg*, *propulsus*, *expulsus* als mnl. *wrage*, *deugniet*, *rekel* : on. *vargr*, *banneling*, *wolf* (ags. *wulvesheved* = *outlaw*) bij got. *gawargjan*, *veroordeelen* (de etym. § **7**, **D**, II, β, Aanm.) is minder waarschijnlijk); **ṣò.lık**, m. *voorschoot*, mnl. *schorteldoek*; **ṣòp** m. *afdak*, *open schuur*, hgd. *Schuppen*, ohd. *scopf*; **ṣòp** m. *schoof*, *bundel (stroo)* id. met hgd. *scopf*, *kuif*, bij on. *skauf* o. *harige staart*, eng. *sheaf*, ndl. *schoof*, KIL. *schof*, hgd. *Schober* (**skauf* o. waarschijnlijk in **òp t ṣou.f lig²en**, « *boven aarde* » *liggen* d. i. *gestorven maar nog niet begraven zijn* — of is dit **skolf* bij os. *biskilban*, *op een stelling leggen*, **ṣé.left** ò. *hooizolder*, mnl. *schelferinge*, KIL. *schelf?*); **sòp** vr. *soep*, ags. mnl. *soppe*; **spròk** adj. *broos*, bij mnl. *sprok*, *dun twijgje*, ofwel ouder **us-bruk*- cfr. mnd. *brokel*, ags. *bryce*, en *â-brucol*, *broos* (praef. *â* dikwijls syn. van *us- ur-*); **stòk** m. pl. **sték**, *boomstronk*, on. *stokkr*, ags. *stock*, mnl. mnd. *stoc*, id. (ndl. *stok* = **stèk**, pl. **stèkır**, hgd. *Stecken*); **stòlen** verb. *stollen*, bij ohd. *stollo*, *deurpost*, *stut* < **stuđ-lo*, bij ags. *stuđ*, id., grondbeteek. *stijfstaan* (semas als **stiı.p** vr. *stut onder fruitboomen*, < lat. *stipes* : ndl. *stijf*, lat. *stipare* = *stijf maken)*, — anders V. WIJK en KLUGE; **stòrten**, *storten* os. *bisturtian*, praet. *bisturta*; **stròp** m. *rakker*, *deugniet* (nooit in slechten zin) bij ndl. *strubbelen*, hgd. *sich sträuben*, mhd *zerstrobelt* = *struppig*, — germ. **strup* , **strub*- zie V. WIJK i. v. *stroef* en *strot* (ndl. *strop* is **strép** vr. hgd. *Strüpfe)*; **tòd(de)** m. *pleizier* (oorspr. *verstrooiing*, fra. *distraction*, bij ohd. *zettan*, *strooien* — *uiteen trekken*, *plukken?* —, on. *tedja*, eng. *to ted*, *mest*, *hooi breiden*, on. *tađ*, n. *mest* — eigenl. *het uit-*

gespreide —, ohd. *ȥata, bussel haar, wol* (2) waarbij trots **(14)**
FALK-THORP bij FICK[4], bl. 150 en 167 — de eigenl. aan **1°**
het breesche woord beantwoordende ijsl. *todda* f. *bussel wol, toddi* m. id. en *stuk*, ndl. *todde* = *vodde*, hgd. *ȥotte*, oostfriesch *todden, trekken, sleepen* (eigenl. *plukken, uiteentrekken?)* — semas. cfr. ook ndl. *trek in iets hebben* : **tòd érgens i.n hében** (voor den miskenden ablaut germ. *a* of *ë* : *u* als in *stag : stug, stab : stub, dab : dub, lab : lub, staþ : stuþ, stek : stuk, fed : fud*, e. a. waarop ik uitvoeriger elders hoop in te gaan, zie HIRT, *Idg. Voc.*, § 107); **vlòk** m. *(sneeuw)vlok*, in « **gei.nen vlòk** » = « **gei.nen pil.l** », *geen lor*, kan de beteekenis steken van ohd. *flukhe, pijl*, abl. os. *fliuca*, mnl. *vlieke*, id. — *wollevlokken* is **flóken** (**flokk-*. **flukk-*, zie hooger bij **dòken**); **vòd(de)** vr. *vodde*. daarnaast « **gein vèdz**(e) » vr. *geen lor*, hgd. *Fetȥen*, mhd. *vëtȥe*, bij germ. **faþ-, om-, uit-, trekken, strekken, spreiden*, in ndl. *vadem*, mnd. *vede, penis*, met de semas. van **tòdde** - ook ndl. *vadsig*, mnl. *vaddig*, hierbij, cfr. *teuten*, bl. 67, (hgd. *tȥ* te beoordeelen als bij **vòt** hieronder, mnl. *motte* : ags. *moþþe*, hgd. *ratȥ* naast hgd *ratte* bij germ. **raþ* = **hraþ*, ndl. *rad*, mnl. *vatting* naast *vadding* (1), *halsketen*, en zie het volg. woord; — anders voor *vodde, rat, vadsig* V. WIJK, voor *Fetȥen, Ratte* KLUGE); **vòt** vr. pl. **vòten**, *achterste*, ndl. in *hondsvot*, mnd. *fut, futte*, mhd. *fotȥe, futȥe*, on. *fytta* naast on. *fud*, mhd. *vut*, genit. *vüde, vulva*, hgd. *Hundsfott*, waarschijnlijk een oergerm. schertsende woordspeling met de equival. van lat. *pūta, meisje* en *pŭter, rot, stinkend*, cfr. ook fra. *pute, putain*, lat. *pūteo, stinken*, hierbij ook wel KIL. *vodde, meretrix*, (eng. dial. *vuddicks, a coarse, fat woman)*, dat hij wegens *vodde, paniculus* ook met *mulier pannosa* omschrijft?; verder mnl. *vudich* = *vadsig* met een semasiol. als het

(1) Mnl. *snotte : snodder*; en variat. als **slaut : slauþ*, § **16**, 3°, Aanm. 1. — (2) Zie ook § **17**, 2°, *b*.

(14) oerverwante ndl. *vuil* : hgd. *faul*, breesch **hê is te**
1° **vuú.l** *(vuil)* **dèt er wé.rıkt, hê sti.ŋkt van lei.ighei.d,** *hij stinkt van luiheid;* — als scheldwoord nog on. *fuđhundr*, vl. *voddevent*, breesch **vòtvi.nır,** pl. *je vuile vingers, je smerige pooten* (1); **vò.l** adj. *vol*; **vò.rık** vr. alleen schertsend voor **vırkét, vırsét,** uit 't waalsch en fra. *fourchette*; **zòk** m. en vr. *sok*; in **ne zòk van ne mins,** *een goedzakkig mensch zonder gezag*, is het woord wel oorspr. verwant met *zwak*, *ziek*, on. *sokna*, mhd. *sochen*, *ziek worden;* **zòldır,** *zolder*, mnl. *solre*, lat. *solarium*.

Voor **ò** in het praet. der st. v. III zie § **12, 1° B,** Aanm. 4; voor vormen als **tròk, getròken, plòk, geplòken** en dergl. evenals **mòȝ, dòȝ, kòs, begòs, dòrs,** praet. van *mogen, deugen, kunnen, beginnen*, mnl. *dorren (durven)*, zie de Vormleer.

Aanm. 1. Afzonderlijke vermelding verdienen eenige oorspr. *i, u* en cons. stammen die gedeeltelijk anders verliepen dan in het ndl. : **dòrst,** *dorst*, mnl. *dorst, durst, derst, darst*, ags. *đyrst*; **klòȝt** vr. *klucht (vogels, menschen)*, mnl. *cluft, cloft*, ohd *cluft;* **kòst** m., datief soms **i.n de keste,** *in de kost (zijn)*, mnl. *cost, cust*, (germ. *kustus* en mlat. *costa* samengevallen?); **lòȝt** vr. *lucht*, ags *lyft*, mnl. *locht, lucht;* **tòȝt** vr. *huur, inkomen, interest*, mnl. *lijftocht, usufructus, tocht, tucht*, os. *lîftuht*, got. *ustaúhts* f.; wellicht ook het hooger behandelde **kehòt,** os. *gihugd;* verder **bò.rıg** (zie § **7, D,** II, β) *burg*, en — met rekking — **vòr,** *voor*, verloopen uit **forh*, ags. ohd. *furh*, on. *for*, waarnaast **té.ref** vr. *turf*, os. ags. *turf*, on. *torf*.

Voor **lòȝt** adj. zie verder **3°,** *b)*.

(1) Andere hyp. : germ. *fuþ-* oorspr. *stooten, stinken*, uit rom. vormen van lat. *confúto, futuo* — semas got. *stigqan* en on. *hnykr*, *stank* : ndl. *neuken*.

AANM. 2. Een aantal kortstammige woorden met **ó** of **ò** naast gerekte **úu**. vindt men § **16, 2°**, *c)*. Voor **ou** uit *ol*, *om*, *on*, zie § **22**. — Dat de zoogenaamde *r*-umlaut in **wé.rem**, *worm* en dergl. niets anders is dan een analogische *i*-umlaut, zal de Vormleer uitwijzen. (14) 1°

2° Uit vroegere dial. gesloten *e* voor *r* + dent. (zie § **4, 3°, a** uit open *e* voor *r* + dent). Deze *e* kon ontstaan : 2°

a) uit *a* door prim. *i*-umlaut : **hòrsten**, *roosteren*; *braden*, os. *giherstian* bij **harst** m. *spekbrade*, os. *harst*, germ. * *harst* < * *hrast*, *het gekroezelde* (fra. *crêpe*, *koekebak* < lat. *crispus)* bij got. *hrisjan*, *schudden (: schaudern*; uit germ * *hris-*, fra. *friser*, *frisson)* anders V. WIJK; **wòrstılen**, mnl. *worst-*, *werst-*, *wrastelen*, ags. *wraestlian* (zie Aanm. 1); **bòrsten** verb. zwak behalve het part. **gebòrsten**, uit * *bersten* < * *brastjan* factit. bij os ohd, onfr. *brëstan* of uit * *burstôn* denom. van **bòrst** subst. *barst*, os. *brust*, waarbij os. *burstian;* **bòren** zw. v. *branden* < * *bernen* < * *brannjan*, os. *brennian* fact. bij *brinnan* — wegens ags. *bryne*, on. *bruni* (en mnl. *borne*, *borre*, ags. *burna*, os. ohd. onfr. *brunno* met de bet. *bron)* is een denom. * *burnôn* < **brunôn*, cfr. mnd. *burnen* = *bernen*, ook mogelijk (naast **bòren** staat het meer gewone **biren**, naar 3 sg. * *birnid* — beide met de beperkte beteekenis « *brullen* », *goed branden)*; **smòren**, *smarten* alleen in 1) **t smòrt miḫ**, *ik heb den blikaars*, mnl. *smarte*, *wonde plek*, 2) **dat za.l em smòren**, *dat zal hij bezuren*, *bekoopen*, cfr. mnl. *smarten*, zw. ww. *smartebrief*, hgd. *Schmerzensgeld*, ouder *smerten*, factit. * *smartjan* (het verlies der *t* wegens verandering van accent in 3 sg. **smòrt**, dat betoond werd als 3 sg. **dòrt** van **dòren**, *verdorren* — zie het Hoofdst. over het Accent); **dòrsen**, zw. behalve het part., *dorschen*, ofwel factit. **thraskjan*, cfr. got. *gaþrask*, ofwel denom. cfr. os. *githrusk*, ozw.

(14) 2° verb. *þruska;* **stòrten** zw. v *storten*, **startjan* of **sturtón* naast ohd. *sturzon*, os. *sturtian*. Somtijds hoort men ook den o. a. te Hasselt gebruikelijken betoonden uitg. **òs** < *ersse* < *arissa*, bijv. **nèjòs**, inheemsch met hoofdtoon op den stam : **nèjerse**, mnl. *naeyerse*, *naaister* (cfr. ook ohd. *spilurra*, *meretrix*, *theatrica*, naast *spilari*, *muzikant?)*.

Aanm. 1. Zooals uit het materiaal blijkt, is het niet altijd mogelijk te scheiden tusschen overgang van *e* in **ò** en ouden *u*-trap. Het vermoeden ligt na dat we met geen eigenlijken klankovergang te doen hebben, maar met een analogische vervorming naar eenige dubbelvormen men *e*-trap en *u*-trap in gelijke of nauwverwante beteekenis Het verschijnsel moet m. i gegroepeerd worden met een serie mnl. dubbelvormen met *e* en *o*, waarin *e* (uit *ö* ontrond) *i*-umlaut van *o* (of *u*) is : zoo *derst*, ags. *dyrst*. naast *dorst*, os. onfr. *durst; wertele*, onfr. *wirte* (ontronding!), *wurti*, ags. *wyrt*, naast *wortele*, os. *wurt;* verder speciaal met groepen als *werp*, *warp*, *worp*, verb. *werpen*, *warpen*, *worpen; bernen*, *barnen*, *bornen; bersten*, *barsten*, *borsten*, waarin ook verschillende ablautvoc. dooreengehaspeld zijn. Over het verdringen van st. v. door factit. zie o. a. § **6**, **B**, Aanm. 2. — de voor **dòrsen** en **bòrsten** § **7**, **C** en voor **smòren** § **6**, **B**, Aanm. 4, voorgedragen hypothesen kan ik vandaag voor deze woorden niet meer waarschijnlijk achten.

Aanm. 2 Met **ó** — in plaats van **ò** — voor nas. moeten bij hetzelfde verschijnsel wellicht gerekend worden woorden als **grómen**, *grommen*, os. *gremmian*, got. *gramjan*, mnd. *gremmen*, subst. os. *gremi*, *toorn*, naast os. ags. *grimman*, mnl. *grimmen;* **brómen**, mnl. *bremmen* bij ohd. *brëman*, maar ook meng. mnl. *brimmen*, fr. *bramer* (cfr. ook **kóren**, ndl. *kirren* bij ohd. *quëran*, bl. 114).

Ook hierbij? **ó.ndırhalf** < **endriu halba*, bij mnl. *halve*, ohd. *halba*, got. *halba* f. *zijde*, oberd *halb* = *hälfte* naast

een, met **halbida* normaal synon. **halbî* in os. *halbi* n., mnd. *helve* n., mnl. *helve*, *helf*. n., *handvat* (verloop van de fem. *-ein* of *eini* naar de neutr. *i* of *-ja* kl. als got. *marei* f. : ohd. *meri* n.); men vergelijke den invloed der *r* op afstand in **kaldır**, *kelder* (§ **4**, **3**, Aanm. 3). Andere verklaring – zooals praef. **ó.nt-** ndl. *ont-* en misschien hgd. *und* — zie bl. 121, **5°**. (14) 2°

b) Uit (rom.) *ë* met *i*-umlaut (zie § **7**, **C**) :
pòrsen, *persen* bij een door Meyer-Lübke, n° 6743 aangezet vulg. lat. **pressia* naast *pressare;* ohd. *prësson* wordt wellicht ten onrechte met *ë* aangezet.

c) Uit secund. velaar-umlaut van *i* :
dòrde, *derde*, ohd. *dritto*, got. *þridja;* **vòrs**, *versch*, ohd. *frisk;* **vòrst** m. *vorst (nok)*, mnl. *vorst*, *verste*, ofra. *freste*, hgd. *First* (abl. waarschijnlijk, zie echter hooger *a)*, Aanm. 1); **kòrsemes**, *Kerstmis*, bij *Christus;* **bòrd**, *bord*, 1) *schoolwoord*, 2) alleen in **vii.r de bòrde kómen**, mnl, *te borde comen*, *voor den dag komen* : de normaalvorm (nom. acc.) is **brii.d** < **brid* (§ **9**, **6°**, **C**); de vorm **bòrde** beantwoordt aan den dat. **berde* < **brida*, of — wegens het behoud van den uitg. — aan dat pl. **bridun*. Daarnaast houde men het feit dat Maeseyck bijv. voor **vòrs**, **vòrst** de vormen **vii·rs**, **vii.rst** kent, en de conclusie wordt dan waarschijnlijk dat een oorspr. paradigma nom. **vii.rs** obliq. **vòrse(n)** uiteenloopend geuniformeerd werd. Een gevolg is dat de nom. **bòrd** geen oud **bord* (got. *baurd)* kan zijn, dat overigens gerekte **úu**. moest vertoonen zooals **wúu.rd**, *woord;* got. *baurd*, os. *bord* is **búu.rd**, *boord*. Hoe verklaart zich **hérsen**, *hersenen*, oorspr. *ir*, in andere dial. met *er*, *eer*, *ar*, *or*? Vergelijk ook **kii.rs**. *kers*, § **9**. **6°**. **B**, *d*) en zie o. a. Grootaers *Dial. van Tongeren*, § 10.

(14) 3° Verkorting van :

3° *a)* wgerm. *ó* in **tòt**, onfr. *tote*, ohd. *zuoze*;

b) wgerm. *ú* in : **vòĥt, vòĥtig**, ohd. *fûht*; **tòĥ**, praet. van **ti.nken**, *dunken (t* door zinphon. bijv. in **wā t ti.nkt óĥ**. *wat dunkt u)* ohd. *dûhta*; misschien ook in **lòĥt** adj. *zacht gekookt* (van eieren), *goed opgestegen* (van deeg); *licht verteerbaar*, adv. *rap*, KIL. *locht, levis, celer*, etc., < **lúht* < **lunht*, bij ohd. *lungar*, *vlug*, mhd. *lingen*, *vooruitkomen*, abl. ndl. *licht*, ohd. *liht*, < *linht*, cfr. ook breesch **liĥt** vr. eng. *lights* : ndl. *long*. Er kan echter ook gedacht worden aan mnl. *luft*, *lucht*, *linksch*, ags. *lyft*, *zwak*, eng. *left*, *linksch* bij ofriesch *luf*, *slap*, breesch **lóf** m. = ndl. *lobbes*, ndl. *lobbig* — grondbet. *zwak*, *slap* waaruit eenerzijds *onhandig*, *linksch*, anderzijds *handig*, *vlug* (cfr. brab. *zwak* = *handig*, *vlug)*.

c) wgerm. *au* in : **bruú.lòft** naast **brileft**, *bruiloft*; **kòĥ**, *kocht*; **gelòf**, praet. met rückuml. van **gelei.ven**, *gelooven*. Niet hierbij, trots mhd. *tougte* en 2 pl. **dougt** — naar 1. 2 en 3 sg. **dou g(s)** — (1, 3 pl. **dúu,gen** uit **dugan* voor *dugun)*, het praet **dòĥ**, *deugde*, dat aan ohd. *tohta* beantwoordt zooals **mòĥ** aan ohd. *mohta*.

d) wgerm. *â* met bijtoon in : **ei.mòl**, *eenmaal* (daaruit geabstraheerd ook betoond **mò.l**); **ii.zırmòl, -mò.l** o. en m. *ijzermaal* d. i. *roestvlek* (ook collect.), cfr. mnl. *moedermael*, *maelteken*; onder invloed van dubbelvormen **mò.l**, **mòl** ook betoond **mò.l-** of **mò.l-bii.ren**, **maalberen* d. i. *boschbeziën*, fra. *myrtilles noires*, eigenl. = *vlekbeziën*; hetzelfde germ. **mél*, *vlek*. *punt*, *plaats*, ook wel in **wii.ĥmò l**, dorp *Wychmael* = mnl. *wychstat*, *kampplaats* (dus wel niet het **mahl* van mnl. *maelstat*, *vergaderplaats)*; bijtonig is ook meestal de uitdrukk. **wòr**, **wòrt**, **wòr**, **wòrt**, oostlimb. **wòr nét** = ndl. *niet waar*. Naar het voorbeeld van imper. als 2 sg. **gè.f** tegenover 2 pl. **gèft**, geldt **wòrt** als beleefder dan **wòr**

(**wòrt vrow,** *niet waar vrouw?* **wòr jón,** *niet waar,* (14)
jongen?). Een oude boom waaraan tot voor enkele jaren 3°
een vr. heiligenbeeld hing, heet (met hoofdtoon op het laatste lid) **tòlke(r)sbou.m**, wel naar *Sinte Adalheidis*, mnd. *Tâleke* < *(sin)t adelheideken.* In een zin als **hè. ki.mt jò nét** = *er kommt ja nicht*, kan **jò** ook als **jò** gesproken worden. Geen verkorting vertoonen **jòmır,** *jammer* en **zòḫt,** *zacht,* os. *sâfto* (brab. *zocht);* **braḫ** en **daḫ** hebben een verkorting die dagteekent uit de periode toen *á* nog niet naar **ò** overhelde.

15. **ò** is : (15)

1° Ndl. *á* uit wgerm. *á* (soms *aha*, Aanm. 1) : in 1°
de woorden voor *daad, draad, graaf* (ohd. *grâvo* naast *grâfio,* mnl. *grâve, grêve), gravin* (geen uml.), *(visch)-graat* (pl. met **t**), *haar, huisraad, laten, maat* en *matig, maan, na, naast, raad, slapen, zaad, waar* adj., alle met stoottoon. Verder o a. **ò.mzei.ksıl** vr. *mier,* bij ohd. *âmeize,* ags. *aemette,* vervormd naar **zei.ken** — meer gebruikelijk is **zei.kwé.rem,** = * *zeikworm,* zwits. *wurmeisle,* (KLUGE ziet in *wurm-, urm-* een vorm van *âm-* : het is veeleer substitutie van *worm),* md. *seechemse;* **húu.ningròt** m. *honigraat,* onfr. *râto* (verkeerde scheiding in * *honingrate;* br. **·in** is oud blijkens on. *hunang*); **jòmır,** *jammer;* **jòr,** pl. **jòr, jò.ren,** *jaar;* **kòd,** *kwaad,* (zie Aanm. 3); **kòm** f., pl. **kò.men,** 1) *schimmel op vloeistoffen,* 2) *onbruikbare, bovendrijvende stukjes uitgesmolten koevet* (niet te verwisselen met **krèpelkes**, *uitgebraden en smakelijke stukjes spek of varkensvet),* ndl. *kaam* en *kaan* — mhd. *kâm, kân,* gediffer. uit verschillende casus van een zelfde woord, blijkens fra. dial. (MAYENNE) *camines, moisissures sur les liquides,* oorspr. wgerm. — vulg. lat. * *kàmô* m. of f., obliq. * *kàmin-* (naar lat. *homo* of *virgo* — zie o. a. BRÜCH, *Der Einfluss der germ. Spr. auf das Vulg. lat.*, § 37-38 en hieronder **mònkòp**); ndl.

(15) *kaan,* mhd. *kân,* < * *kâmn-* met nultrap als got. *auhsnē*
1° (cfr. o. a. on. *orn, hjorn* : ohd. *aro, bëro)* — afwijkende, alhoewel misschien vereenigbare, verklaring van *camines* bij SAINÉAN, *La Création Métaphorique,* I. p. 48, gedeelt. afwijkend V. WIJK i. v. *kaam;* **kròm** m. *kermiskraam, kraambed,* ohd. *chrâm* (zie **kriimır**, § **9**, **2°** : de beteek. *tent,* alhoewel zeer oud, is secund. — anders V. WIJK en KLUGE); **t lòr,** plaatsnaam *Het Laar,* en **la.nklòr,** dorp *Lancklaer,* mnl. *laer* m. *onbehouwd open veld, broekland;* **mònka.lef** o *onbeʒonnen jongeling,* cfr. ndl. *maankalf, misgeboorte, maanʒiekte,* os. *mânoth-duldo, lunaticus;* **mònkóp** m. *papaver,* verbogen vorm van os. *mâho,* m. zooals picard. *mahon* (cfr. ook hgd *Mohn,* zooals *Ton* obliq. van got. *þâhô;* mnl. *mêkop* naar verbogen * *mâhin-,* zoo, twijfelend, V. WIJK, wordt o. a. gesteund door fra. dial. *camines,* hooger bij **kòm**); **nòbır** m. *gebuur, buurt;* **nòḷ**, pl **nò.ḷen**, *naald;* **ròjen,** *raden* verb ; **ròtsel,** *raadsel* — geen umlaut — ohd. *râtisli;* **rò.men` dó.n,** * *ramen doen* d. i. *vooruitstreven in den handel, verbaʒende uitslagen bekomen; groote uitgaven doen,* mhd. *râm* m. *doel, streven,* ndl. *beramen;* **spòn** m. *geld* (schertsend) id. met ndl. *spaan, spaander,* cfr. o. a. **knab** m. 1) *stuk kleingeʒaagd brandhout,* 2) *stuiver* pl. *knabben, oorden, geld,* **ṣii.ven.** *schijven = oorden, geld,* mnl. *ort* 1) *hoekje land,* 2) *muntje,* en dus **dei.t,** *duit,* < * *þwait-* bij ags *dwitan, afsnijden,* id. — trots V. WIJK — met on. *þveit,* 1) *hoekje land,* 2) *muntje* zie ook KLUGE, *Studentensprache* i. v. *Span)*(1); in **ṣiimspòn** vr. *schuimspaan, schuimlepel* hebben we de bet. *lepel* zooals in on. *spânn,* eng. *spoon;* **tuúmòt,** *nagras,* zie **grṓmeṇḍ**, bl. 122; **vòren,** *vreemd aandoen,* os. *fârôn, leed veroorʒaken,* naast *farfêrian,* ohd. *fârên,* hierbij **gevòr, gevòrlik; wòg** vr. *weegschaal,* ohd. *wâga,*

(1) Nog oostlimb. *schreum = geld,* bij mnl. *scroden.*

denomin. **wògen** 1) *wegen*, 2) *op het spel* (eig. *in de weegschaal) zetten (tegen)*; **wòpen** o. *bijltje om brandhout te kappen*, ndl. *wapen;* **zòḫt**, *zacht*, os. *sâfto*, ohd. *samfto*, adv.; **zwòr**. *zwaar*, ohd. *swâr*, *swâri*, adv. *swâro* (naast **zwiirde**, * *swârïda)*. (15) 1°

Hierbij hooren ook de 2 p. sg. en 2 p. pl van het praet. der st. v. IV en V (voor 1, 3 p. pl. die *â* verder onder sleeptoon tot **úu**. ontwikkelden, zie § **16**) : **bròks**, **bròkt**, van *breken*, id. van *spreken*, *nemen* en *komen* (daarnaast ook **ā** naar 1, 3 sg. en — behalve bij *komen* — **ő** door analogie met kl. II; 2 pl van *komen* luidt nooit * **kòmt**, daar dit id. zou zijn met 2 pl. praes.); ook **ò**, **ā** of **ő** in **gòfs**, **gòft** van *geven*, id. voor *meten*, *treden*, *vergeten*, *lezen*, *genezen*, *eten*. *vreten*; uitsluitelijk klankwettige **ò** in **wòrs**, **wòrt**, **lògs**, **lògt**, **zògs**, **zògt**, **zòts**, **zòt** van *wezen*. *liggen*, *zien*, *zitten*.

Aanm. 1. Met **ò** < *aha* (ook *ah?)* komen voor : **ò**, ohd. *aha*, *water*, *beek*, in den plaatsnaam **òp gen ò**, in registers der 17e-18e eeuw *op ghen Ae* (zie ook bl. 104; — de beek heet vandaag **mii.lebii.k**, *molenbeek);* **òr** vr. pl. **òren**, ouder * *ahar-*, naast ohd. *ahir*, uit casus obliq. of pl. van het neutr. ohd. *ah*, lat. *acus*, *aceris* (zie ook § **9**. **6°**, **C**, en **klőv**, bl. 127); **slòns gerei.d**, *op het punt te slaan*, genit. van het gerund. van **slúu.n**, *slaan*, os. ohd. *slahan* — **slòn** 1 p. sg. **slòt**, 2 p. pl. praes.; **stòl** o. *staal (metaal)*, ohd. *stahal*, *stâl;* **tròn** m. *vischtraan*, f. of m. *lacrima*, ohd. *trahan* m.

Eenigszins twijfelachtig zijn : **brò.sem** (ook met stoottoon?) m. waarnaast **brii.sem**, *brasem*, mhd. *brahsem* m. ohd. *brahsia*, *brahsina* f. os. *bresmia* f. *bressemo* m. Men vergelijke os. pl. *trahni* van * *trahan*, os. *stehli* = *stahal* (1) : de sleeptoon van **brò.sem** kan secund. zijn en

(1) Voor **hiisen** dat in § **9**, **2°**, Aanm. 2 geciteerd werd, zie § **17**, **1°**, Aanm. 1. Het woord heeft *-âh-*.

(15) misschien te wijten aan **brii.sem** dat aan os *bresmia*
1° met *e* < *a* beantwoordt — maar waarom heeft dit rekking naast **bèsem,** *bezem* bijv., en geen **z** als bijv. **wā.zem** — hebben we wellicht een soort compromis als in ndl. *wasem* : *wăsm- en *wāzem? Moeilijkheden zijn er ook in de verklaring van **snòr** vr. pl. **snòren,** *snaar* : wegens noorw. *snaar* naast *snar* mogen we toch wel niet twijfelen aan ouder *snâr : is dit misschien *snahar- < *snahr* < *snarh (voor de metath. cfr. eenigermate de varianten van *traan* — trots V. Wijk, hebben ohd. *snaraha*, ohd. mhd. st v. *snërhan*, *binden* wel niet germ. *k*, cfr. ohd. *farh*, *farah* : mhd. *verchel*, *verkel*; ohd. *marah* n. : mhd. *marh* en *marc* n. en zoo *snarh : *Schnörkel?*) of is *snahar- het oorspronkelijke, cfr. ναχος, -εος, *huid* — cfr. dan wellicht ndl. *snees* < *snahisjô *snahisî (ohd. *britisa*, *britissa* : *brët*, oude *es*-stam)? Dan heeft het woord oorspr. niets te maken met *snoer* en on. *snara*.

Aanm. 2. Samentrekking van *âde* hebben **òr** vr. *ader* en **blòr** vr. *blaar* waarbij het pleonastische **anstblòr** vr. *soort gezwel*, bij os ags. *angseta, blaar, puist*, on. *angr*, *smart*, — nu opgevat als = **anst,** *angst,* onfr. *angust*. Men mag zich afvragen of de d niet eerder uitgevallen is in vormen zonder tusschenvocaal, *âdre, blâdre* (cfr. dan ook **kròm, vli.men, srìimen,** § **9, 2°, 4°, 6°, A.** *b*)). Daarnaast staan **òjem, òsem,** *adem;* **bròj** vr. *kuit*. mnl. *brade*, os. *bēnbràd* f. en het verb. os. *ginâdon, vergeven* in de uitdrukking **òh gòd genòje!** = *och god!* oorspr. *och, dat god genade*. Met behouden *d* : **genòde, genòdig,** subst. en adj.

Aanm. 3. Sommige woorden met **ò** hebben in de oude dial. vormen met ā; in eenige gevallen staan *â* en ā naast elkaar : in andere gevallen bestaat twijfel. Ik acht het nuttig hier te groepeeren wat het dialect kan bijdragen tot opheldering van betwiste vormen. Naast

ròzen, *lawaai maken*, **ròzeṇḍ** *dol*, ndl *razen*, on. *râsa*, staat **rā.zelen**, *geweldig babbelen*, *onzin vertellen*, mnl. *raselen* = *raaskallen* en mnl. *rallen*, < * *razl-*, *babbelen*, on. *ras* n., *haast;* syn. van **rā.zelen** is **prā.zelen** < * *up-rasalôn* (zie **prā.telen**, bl. 116, waarbij semas. nog on. *spraka* = *prasseln* : ndl *spreken)*. Den klanktrap van os. *gibrâkôn* heeft **bròk** adj. *braak :* daarnaast staat **brā.ken** *oprispingen hebben*, hgd. *erbrechen* bij os. *brakôn*, *kraken*, on. mnd. *brak* n *gekraak*. In **ròkelen**, *in een stoof rakelen* — door V. Wijk alleen met ă aangezet — hebben we den *â*-trap van noorw. dial. *raak* f. *voor*, *streep*, *spoor* en van got. * *rêk*, praet. van *rikan :* daarnaast staan mnd. *raken*, os. *raka*, *rëka* subst. (breesch **rè.k** vr.) en het in beteekenis gediffer. **rā.ken**, *aanraken*, (ags. *racu*, *spoor*, semas. als voor *spoor*, *calcar* en *spoor*, *chemin battu*, mnl. *slag*, *wagenslag*, mhd. *slâ)*. Overigens laat ons de semasiol. van os. *rëka* = ndl. *hark* ook toe over noorw. *harke*, *sich räuspern*, on. *harka*, *scharrend sleepen*, ofriesch. *hreka*, *rijten*, verdere *â*'s te vinden in ohd. *râhhisôn*, *sich laut räuspern*, ags. *hrâca*, *speeksel* tegenover ags. *hraca*, ndl. *raak* (* *hrik* : * *rik* zooals got *hwôpan* : *wôpjan* — *h-* waarschijnlijk praeformans). Bij **wòfel** vr. *wafel*, ags. adj. *wâfol*, *waefre*, *fluctuans*, ags. *-waefre*, on. *-vâfa*, *spin*, hooren Teuth., nd, en hgd. *waffel*, on *vafra*, mhd. *wabern*, westvl. *wabberen*, ndl. *wapperen*, eng. *to waver*, *to wabble*, *to waft* (mhd. *wift* = *wabe*) — alle bij *weven* (voor de semas. zie bijv. V. Wijk i. v. *raat* en *hor* — verschillende der gecit. woorden worden anders verklaard). **Kòd**, *kwaad*, houd ik voor id. met got. *unqêþs* en * *qêþs*, *(on)uitsprekelijk* bij *qiþan*; een dergelijk verbaaladj. kan ook beteekenen : *niet uit te spreken*, en actief, *niet sprekend*, *niet met spraak begaafd* — semas. voor * *qêþs* = *unqêþs*, lat. *fama*, *famosus*, *fatalis* = *infamia*, *infamis*, *nefastus;*

(15)
1°

(15) echter kan toonloos *un-* ook door haplologie verdwenen
1° zijn in verbindingen als os. dat. ***ênun unquâđun kinde*** = **e kòd ké.ṇḍ**, ***een kwaad kind*** d. i lat. ***infans***, ***kind dat nog niet met de spraak begaafd is***, **kòjón**, ***kwajongen*** — met pejoratieve beteekenis waarschijnlijk oorspr. ****qêþs*** in mdl. ***een quaede herberge***, ***slecht befaamde herberg***, — ***famosus*** = ***infamis*** — overigens liepen pejoratief **qêþs* ən ****unqêþs*** ook wel dooreen : ***die quaede***, **de kòje**, ***de duivel***, cfr. ***fatalis*** en ***infandus***, ***infamis***; bij **kòlik**, mnl. ***quaelijc***, ***bewusteloos***, meest verbonden met ***vallen***, loopen waarschijnlijk dooreen de beteekenissen ***fatalis*** en ***sprakeloos***; id. **in nét wil.d van kòlik**. ***niet ver van kwalijk*** d. i. ***in een hachelijken toestand;*** regelrechte voortzetting van een verbaalsubst. **qêþ-* in **t is mār vır kòd**, ***'t is niet gemeend***, ***niet voor goed***, oorspr. id. met de nu nog soms synonieme uitdrukk. **'t is mār zúuvèl zég'es**. ***'t is maar zooveel zeggens***, fra. ***ce n'est qu'en manière de parler*** (1). Naast **qêþ-* staat **qaþ-* in ags. ***cwead*** o. (dat wel niet volgens V. WIJK e. a. germ. ***au*** heeft — cfr. merc. ***geat***, pl. ***gatu***, ***geatu*** — we moeten met analogievormen rekenen), mnl. ***quad***, ***quat*** m. ***kwak***, ***klodder***, ***te quatte***, ***te loor***, eigenl. « ***bij den afval*** », cfr. breesch **het kòd**, ***hetgeen men wegsnijdt aan groenten en fruit***, brab. ***kweddelen***, breesch **kèdelen** ***afval***, ***vodden;*** ook, in associatie met ***kat***, hierbij : **kat** in de beteekenissen ***heks***, ***duivel*** (2) — verder met ă : nd. ***quasen***, ***babbelen***. br. **kā.zılen**, ***babbelen***, ***verklikken*** bij ****kwađusl-***, zooals **kwé.zelen** < **kwidisl-*, - nd ***quasen*** en reeds on. ***qvisa*** zijn secund. rückbildungen, nog jonger on. ***kalla***, br. **kallen** < **kazl* (anders, maar hiermee te vereenigen, FALK-THORP). Bij **dwòs**, ***dwaas***, mhd. *daesic*, on. ***dâsi***, hooren mnl. *dwas* o., br. **dā.zıl** vr. ***leuterachtige vrouw***, westf ***dāske***

(1) Echter ook got. *fraqiþan*, *ongeldig verklaren*.

(2) KILIAEN : *quaed*, *quat*, *kat*; *kaet*, *keet*.

en **dā.zılen**, *flauw praten*, *niets uitvoeren*, ozw. *dasa*, (15)
luieren (zie o. a. V. Wijk i. v. *bedeesd)*. Men vergelijke 1°
verder nog bijv. **ṣròl**, *schraal* : on. *skral;* **vlòg** f. *vlaag* :
on. *flaga*, ndl. *vlag;* **kwòl** f *kwaal* : ags. *cwalu*; **mîi.zen**,
mâsian*, ndl. *mazen* verb. bij ohd. *mâsa*, *mâsca* tegenover **mā zıren, *mazelen*, ohd. *masar*, *masca;* **aḫtırmòt** m. *nagras*. os. *mâtha* : ohd. *uo-mad*, eng. *aftermath*, hgd. *matte*. Uit on. *lâkr*, waarschijnlijk < **lahak-* bij os, *lahan*, naast on. *lakr*, ndl *lak*, br. **lak** o, *fout*. *gebrek*, blijkt dat **lak* waarschijnlijk secund. uit **lâk* ontstond — is ndl. *laken* verb. ouder **lahak-* of denomin. bij jonger *lak?* Eenigszins verwant zijn de verhoudingen bij **blòk** m. *walmende rook*, **blòken**, *walmend rooken*, *slecht branden (van een lamp*, *of kachel)*, waarvoor V. Wijk, steunend o. a. op on. *blakra*, *flikkeren*, alleen ă aanzet. Maar deze woorden evenals ohd. *blah*, eng *black* zijn niet te scheiden van on. *blaka*, *schokken*. *fladderen* — mnl. *blaken*, *waaien*, *wapperen* naast *uteblaken*, *uitslaan van vlam of rook*, *blake*, *gloed*, *vlam* (in « *blaec no brant* » kan het woord evengoed *rook* beteekenen), *blaexeme*, *vlam*, *gloed* — en ags. *blâecđa*, *huiduitslag*, benevens de semas. van ohd, *blâsan*, ags. *blâes*, *blâest*, = *blowing*, *blast*, *flame*. en eng. *ablaze*, wijzen er duidelijk op dat we hier overal met de familie van ags. *blâwan*, ohd. *blâjan*, mnl. *blaeyen* = *waaien*, *wapperen*, te doen hebben. Germ. **blak-* en **blâk-* zijn synon. en hoogstwaarschijnlijk is **blak-* secundair. Men vergelijke nog **krā.ken**, ohd. *krahhôn* met ags. *crâcettan* = *crâwan*, on. *krâka* = os. *krâia*, ndl. *kraai;* eng. *to shake*, ags. *scacan*, *zich snel bewegen*, *schudden* met ndl. *schaken*, mnl. *schâken*, *zich wegpakken* en trans. *rooven*, die ongetwijfeld hooren bij got. *skêwjan*, mnl. *schooyen* = *zich wegpakken*, *haasten*, als **skâwak-;* naast onfr. *genâcon*, wijst **geníiken** wel op **nâhik-*, cfr, os. *nâhian*, zooals mnl. *scheecken* op **skâhik-* of

(15) 1° **skâwik*-; van mnl. *graken*, *grieken*, ndl. *krieken* (1), bestaan wel geen vormen met ă evenmin als van *genaken* omdat het ontstaan dezer woorden jonger is. Tegenover mnl. ohd. *ast*, mnl. *oest*, *noest*, ags. *ôst*, mnd. *ôst*, *knook aan een boom*, staat (met dezelfde secund. *h*. als **húu.ven** *oven*, **hòst** *aas*, **hèrtje**, *oordje*), **hòst** m. *knook in hout* : een ablautend **âst* ware denkbaar (cfr. bijv. de synon. on. *spânn*, *spônn*, ohd. *spân*, mnd. *spôn*) : ik vermoed echter dat we veeleer te doen hebben met **â-wahst* waarvoor we (o. a. wegens ohd. *â-mad* = *uo-mad*, hgd. *öhmd*) naast de beteek. van ohd. *â-wahst*, *onkruid*, die van ohd. *uo-wahst*, ags. *ô-waestm*, *twijg* (eigenl. *aanwas*, *opwas* cfr. ohd. *uo-sezzal*, *aufsatz*, *flicken*) mogen vermoeden. Voor **bòl**, **stòl**, **mòt**, zie Aanm. 4 en 5.

Aanm. 4 In woorden uit het lat. of fra. is **ò** de normale weergave van *â* : **hòst**, m. *aas*, lat. *âs*, **altòr**, **klòr**, **gròn**, **pòl**, ohd. *pfâl* (ook **pòlin**, *paling* — met duistere nevenvormen in 't mnl. — hierbij?; semas. als Shetl. *geddek* = *sandeel*, bij on *gedda*, *snoek* : eng. *gad*, on. *gaddr*, got. *gazds*, *stekel*, *prikkel* — cfr. ndl. *staak* : *steken*, fra. *palot* = *piquet* (2); andere semas. misschien over fra. *palis*, *filet de pêche tendu sur des pieux*, of ndl. *palingsteker*, *aalgeer*, *vork om aal te steken?*), **pòsen**, *paschen*, **plòg**, ohd. *plâga*, **zih plògen**, *streven*; **plòster** vr. os. *plâstar*; **zòtırdeg**, *zaterdag*. Verder de uitgangen *-âtus*, *-ânus* : **seldòt**, **avekòt**, **besòt**, *muskaat*, **òpstenòt**, *koppig*, *obstinatus*; **kameròt**, pl. met **d** of **t**; **jòn**, *Adrianus*; **keplòn**, *kaplaan*; **sefròn**, *safraan*. Bij woorden die vroeg ontleend werden kan ook lat. ă als *â* in het dial. gekomen zijn, bijv. **òm**, vr. *aam*. *biervat*, mhd. *âme*, *ôme*, mlat. *ama*, gr. *ἄμη* = *emmer* (is br. **iimır** — zie § 9, 1°, Aanm. 1 —, dat **âmâri* zijn kan, hierbij

(1) Cfr. **grii.mıl** § 9, 6°, *D*, *a*, en § 17, 1°, Aanm. 1.
(2) Cfr. nog on. *hâr*, *haai*, naast *haell*, *paal* : **hanha*, **hanhila*.

te brengen?); **tòfel**, ohd. *tavala*, *zabal*, lat. *tabula*; **òken**, stad *Aken*, germ. dat pl. naar lat. *Aquis*; **gròd** *graad*, lat. *grădus* (is br. **grèj**, *groote stap*, m. sg. en pl. oorspronk. alleen plur. **grâdi* — cfr. **nòd** pl. **nèj** — en ontstond het sg. **grèj** naar de verhouding **ṣrèj** m. sg. en pl. *schrede?* zie echter § **8**, **5°**, **B**). (15) 1°

Zijn hierbij ook te rekenen : **stòt**, *staat* en, uit het fra.?, **bòl** vr. *baal (koffie)* waarnaast **balketúu.n**, *bal·katoen* d. i. *goedkoope grove katoenen stof* (cfr. ndl. *baalgaren)*, bij mnl. *bale* f., *ballen*, tot een *baal maken (gezegd van wol)*; en **stòl** o. *staal*, *échantillon*, dat op fr. *estale* wordt teruggebracht? Hier moet bemerkt dat **bòl** evengoed inheemsch **bâla* zijn kan, cfr. on. *bâl*, *vlam* (semas. *zwellen*, *uitslaan*, zie **blòken**, Aanm. 3), en dat os. *rêdi-stal* reeds de beteekenis « *monster van doek* » vertoont. Hoort br. **geinen stāl** m., *geen zier*, met ă ook hierbij? Het oordeel over sommige woorden wordt nog ingewikkelder wanneer men bedenkt dat ook wel woorden met lat. *â*, als moderne ontleeningen?. **ā** vertoonen; zoo bijv. lat. *frâter*, *pastinâca*, *vâs* (over fra. *vase)* en ook het zeker oudere **pā.pekıl** vr. *vrucht van den eglantier*, mnl. *papencullen*, *onbepaalde plantnaam*, blijkens rijnsch *pāfemötsche* wel oorspr. **papencuculle*, mnl. *cuculle* = *covele* = *cogele* (1), dit laatste in br. **kap en kúu.gıl** : ndl. *kap en keuvel* — lat. *pâpa* (zie echter Kluge i. v. *Pfaffe)*. Niet rechtstreeksch met lat. *tâlea* te vergelijken is wellicht **tālıj** vr. *onderverdeeling van de el*. bij fra. *taille de boulanger*, *kerfstok*, cfr. lat. *tăliare*.

Aanm. 5. Tegenover de gevallen met **ā** uit germ. *â* besproken § **5**, **2°**, *b*, en die uit de schooltaal komen, staan misschien een paar gevallen met **ò** uit germ. ă, als ontleeningen uit dial. die ă zoowel als *â* tot **ò** ont-

(1) De vrucht is kogelvormig, cfr. *kogel*, § **16**, **2°**.

(15) wikkelden : **mòt** m. ***maat, medespeler***, is ouder ****mâto***
1° indien het woord terecht bij ohd. ***gimaʒʒo*** hoort — maar ***gimaʒʒo*** is verwant met got. ***mats, spijs***, en dit wordt o. a. heel aannemelijk bij ***mitan*** gebracht (zie FEIST i. v.) : dan is een oude nevenvorm met ***â*** wel mogelijk (zie Aanm. 3) en verder identisch met het tweede lid van mnd. mnl. *lidmâte*, pl. **litmòten** = ndl. ***ledematen.*** Twijfel bestaat voor **bòl**. **stòl,** zie vorige Aanm.

In **hòr op e tan hében**, ***haar op de tanden hebben***, moeten we wel een schertsende vervorming zien van mnl. ***haertant*** m. ***scherpe tand*** (cfr. ***avoir bec et ongles)*** bij mnl. ***haren, scherp zijn, scherp maken***, br **hā.ren.** Indien hier geen abl ă, ***â*** in het spel is, moet de uitdrukking uit een ander dialect stammen, tenzij ze dagteekent uit een periode toen ***â*** nog niet naar **ò** zweemde en de afstand tusschen ă en ***â*** niet groot genoeg was om het woordspel te beletten.

AANM. 6. Duister is **òmeren, òmerten,** pl. ***houtskool***, ohd. ***eimuria***, on. ***eimyrja***, mnl. ***amerdijn***, hgd. ***Ammern, Ahmer***. Ontleening uit het anglo friesch komt mij onwaarschijnlijk voor : een andere verklaring zou hier te ver voeren. Germ. ***ai*** wordt ook aangenomen voor **hòst,** *haast*, dat over fra. ***haste*** op ****haifsts*** zou teruggaan.

2° **2°** Stoottonige rekking van onfr. ***o*** (***u***?) niet gevolgd door ***u, i, j***. Onder sleeptoon ontstaat hier **úu.** Zie § **16.**

a) in open lettergreep : **bòj** m. ***veldwachter***, mnl. ***der stad bode***, pl. **búu jen,** ***dienstboden***, **bòtsap vr.** alleen in « ***met iets geen boodschap hebben*** » d. i. ***er zich niet mee te bemoeien hebben***; **bòg** m. ***boog***, part. **gebúu.gen; dòlen,** ***dolen*** **(virdwāld** is enkel = fra. ***ahuri); bòl*** adj. meestal in « **enen bòlen kòp hében** » ***vergeetachtig zijn***, ndl. ***bol***, verbogen oorspr. ***bole*** — onverbogen **búu.l** is nagenoeg uitgestorven; **belòven**, ***beloven; gòds*** genit.

van **gòt** (ongerekt) in **óm gòds wil**, *gratis*, **óm de léfde** (15)
gòds, *er uitzien als een* **èrmegòdsròk** (1) — anders steeds 2°
gòds; **hòven** verb. *hovenieren; voor de* **hòv(e)rèhten** *staan*, d. i. *verantwoordelijk zijn voor de onkosten (op het gerechtshof)* : **húu.f** m. *hof(tuin)*, **hòf** o. bijtonig in sommige namen van pachthoeven — *pachthof* — en *koninklijk hof;* **húu.l** adj. *hol*, verbogen **hòle**. — subst. **húu.l** o. pl. **húu.len**, *ketel*, *pot en alle dergl. keukengerief* (cfr. fra. *le creux et la platerie)* — ongerekt **hò.l** o. ndl. *hol* — verb. **uú.thòlen**, *uithollen*, got. *ushulôn*. Met verbogen **hòl** is wel id. **hòl** adj. en adv. (als adj. nooit attributief, dus secund. uit het adv.) in **hòl wā.tır (dré.ŋken)** en dergl. *water zonder bijmengsel*, *niets anders dan water*, oorspr. *ledig*, *bloot*, — semasiol. als hgd. *lediglich*, *blosz*, mnl. *bloot*, hgd. *bares wasser*. **bār wā.tır**, eng. *to clear the table*, mnl. *claer* = *louter*, *bloot*, **klòr lìi.gens**, **klòr wā.tır**, *louter leugens*, *louter water*, — fra. *de la plus belle eau* — mnl. *die claere waerheit*, *purement la vérité*, *la pure vérité* — hgd. *das nackte Leben retten* — *la vérité toute nue*, enz. (de verklar. van § **9**, **2°**, alhoewel ook bij germ. *hel-*, is semasiol. te verwerpen); **hòz(e)** vr. *kous*, *sok* pl. **húu.zen**, mnl. *hose*, *hosele*, *beenbekleeding*, *kous*, *laars*, hgd. *hose*, *broek* (fra. *haut-de-chausses*. *bas-de-chausses*, *bas*, *chaussettes*); **kòl** m. pl. **kúu.len** ndl. *kolen*, ohd. *cholo* m., on. *kol* n.; **iŋ kòm**, **gè kòmt**, 1 sg. 2 pl praes. van **kúu.men**, *komen* (meestal **kó.men**, bl. 163), **gè**. **mòŋt**, *gij moogt*, **vè múu.gen**, *wij mogen* (* *mugan* naar den inf., voor *mugun);* **mòn** vr. *soort riviervisch*, kan ouder * *mân* zijn, alhoewel het met ndl. *maanvisch* wel niets te maken heeft, cfr. echter ook ohd. *muniwa*, ags. *myne*. eng. *minnow* — grondvorm * *muno* < * *munwa* zooals

(1) d. i. *armzalig;* oorspr. : *als een rok gedragen door de armen gods*. d. i. *van het godshuis*. — Zie ook **jimiŋ gòds**, § **16**, **1°**.

(15) **ṣāj** < * *skado*, eng. *shade*, naast *schaduw*, *shadow*; **òft**
2° o. *ooft*, ohd. *obaz*; **pòlen** verb. *erwten*, *boonen peulen*, mnl. *polen*; **ròj**, dorp *Gruitrode*, os. mnl. *rodeland*; **ṣòr** vr. *schoor*, *stut*, mnl. *schore*, **ṣòren** verb. os. *scorstên*; **slòvır** m. *wasem*, *beslag op een spiegel*, *nevel*, *velletje voor de oogen*, bij mnl. *slove* = *sloop*, *overtrek*, *voorhuid*; **smòren**. *versmoren*; **stòv(e)** f. *stoof*, verb. **stòven**; **vòr** f. *voor*, pl. **vòren**, **vò.ren**, verloopen uit ouder *furh*, *u*-st. of cons.-st.; **zòj** m. *zoute oprisping*. mnl. *sode* bij *zieden*, ags. *gesod* n. *het koken*, abl. ags. *seaþ*, hgd. *Sodbrennen* (cfr. « *zoo zout als* **bré.m** », * *brim*, ags. *brim* n. *zee*, eigenl. *branding*, en ags. *beorma*, *gist* : *soapsuds* bij *zieden*, mnl. *sudde*, *moeras* — *brim*- bij got. *brinnan*).

Uit het lat. of rom. hierbij o a. **kamezòl**, fra. *camisole*; **tırjòl** f. *riool*; **ṣòl**, *school*; **zòl** m. *zool*.

Aanm. 1. Analogische **ò** met sleeptoon hebben enkele meervoudsvormen : **zò.len**, **ṣò.len**, **vò.ren** (ook **vòren**), **stò.ven** (ook **stòven**) en het onverbogen adj. **grò.f**, *grof* — verbogen normaal **gròv(e)**. Te Maeseyck daarentegen **grúu.f** — en ook **ṣúul** pl. **ṣúu.len** van *school*, met omgekeerde analogie.

Aanm. 2. In **hòrzak** m. 1) *slimmerd*, *bedrieger bij het spel*, 2) *vechtersbaas*, *iemand die gewoon is vechtpartijtjes aan den gang te zetten*, *verklikker*, zijn waarschijnlijk twee verschillende woorden samengevallen : 1) is synon. met **ròtsak** en wijst zoo op de synon. os. *horo*, ags. *horu*, *horwes*, mnd. *hor*, *snot*, *vuil*, mnl. *hore*, *slijk*, *drek*, *vuil* en os. *hrot*, hgd. *Rotz*, *snot*; het woord is ident. met mhd. *horsack*, = *kotsack*, *der verwesliche menschliche Leib* (cfr. ook **stró.ntsak** = **hòrzak** en mnl. *sac*, minachtend voor *lichaam)*. De beteekenis *slimmerd* is te wijten aan de synonymie van *horo*, *hrot*

met *snot*, dat mnl. als *snot*, *snotte*, *snotter* en *snoter* verschijnt, waarnaast men houde **snúu.tır** m. = *snot*, **snúu.tırkòp**, = *snotaap*, vla. *snotneus*, d. i. *wijsneus*, *iets in 't snotje*, *in den snotter hebben* en got *snutrs*, on. *snotr*, ags. *snotor*, *snottor*, ohd. *snottar*, adj. *wijs*, *verstandig;* 2) is te brengen bij mhd. *ursacher* m., *sache* m. = *urheber*. mnl. *sake* m. id. en verb. *saken*, *de oorzaak zijn van*, mhd. *ursuoch*, m. *eerste spel*, *proefspel*, *voorspel*, *ursuoche* f. *verzoeking*, *aanleiding*, *uitvlucht*, en (wegens de synon. *â* = *uz*, bijv. in mhd. *ursaeze* = *âsetze)* ook bij on. *âsakare*, *aanklager :* als grondvorm mag men aanzetten mnl * *oresake* m. (naar *orewoet;* — is *ore-* wellicht *uz* + *â*, cfr. got. os. ofriesch *ûta* = *ût*) waarin *-sake* onder bijtoon ongerekt bleef en de eind-*e* verloor als *hertog*, *oorlog*, *bruidegom* en dergl. (15) 2°

Aanm. 3. Tusschen *â* en *o* kan twijfel bestaan voor **ṣòr** vr. *het wollige op zekere stoffen*, *het te maaien of gemaaide gras :* mnl. *schâre* f. *de oogst*, *het te velde staande graan*, en het denom. *schâren* = *scheren* (ndl. *schaar*, werktuig is **ṣíir** < * *scâri*, eigenl. nom. plur., ohd. *scâr* pl. *scâri) :* daartegenover os. *âscorunga*, *lanugo*, *das wollige abgeschabte*, on. verbum *skora* = *skera*. Voor **tròḫelen**, *hechten*, *rijgen*, hgd. *verloren heften*, fra. *faufiler*, kan men geneigd zijn te denken aan mnl. *tragelen*. *treilen*, *voorttrekken*, dat bij os. *trâgal*, lat. *trâgulum*, *treknet*, gebracht wordt; dezelfde semas is toepasselijk op het synon. mnl. ndl. *driegen*, got. *driugan*, *krijgsdienst verrichten* (eigenl. *optrekken*, id. met ndl. *be-driegen*, = *iemand leelijk betrekken ;* uitvoerige begronding dezer identiteit heb ik geleverd in eene ongedrukte voordracht), — waarbij ook Kil. *trugghelen*, *loten* (d. i. *een lot*, *een spiertje trekken)*, mnl. *trogelen*, *bedelen*, ndl., mnl. *troggelen*, *truggelen* (semasiol. als *schooien*, met de bijgedachte van *bedriegen)* die op **te-*

(15) *drogelen* teruggaan (zie o. a. **trîl.zılen**, § **9**, **6°**, **D**,
2° **trit**, **trillen**, bl. 97), cfr. mhd. *zertrögelen*, *zerstreuen*, *zerreiszen* : overigens gaan de hooger gecit. *treilen* enz. ook eerder op **te-dragelen*, **te-dregelen* terug bij eng. *to drag*, ndl. *dragen*, cfr. mhd. *zertragen*, *zertregelen* = *zertrögelen*.

Aanm. 4. Oude verkorting van bijtonige *ô* tot *ŏ* die, wegens veranderlijke accentuatie, toch gerekt werd in open silbe, heeft **Tó.nırlò**. dorp *Tongerloo*, naast **t lúu**, *Het Loo*, **lúun**, *Borgloon* (dat. pl), **t lîikenèn**, *Het Leukeneinde*, bij ohd. *lô*, *lôh*, *houtgewas*, ags. *léah*, *weide*, mnl. *loo*, oorspr. *lichting*, – of hebben we den vocaaltrap van mhd. *lohe*, *vlam?* Nevenvormen zijn **tó.nelır** en **tó.nelòr**, met metathese van *r-l*. Geen rekking hebben we onder bijtoon in **hértòg**, **úu.rlòg**, mnl. *hertoghe*, *oorloge* en dergl. — cfr. **wilekóm**, **brîigóm**, ouder *-come*, *-gome;* evenmin in **zòldır**, *solarium* en dergl.

b) en *c)* Van samentrekking uit *-ode-* is mij geen voorbeeld bekend. Rekking in gesloten silbe kon alleen sleeptonige **úu**. opleveren : **grò.f** is analogie naar verb. vormen, zie bij *a)*, Aanm. 1.

d) Rekking voor *r* + stemhebbende dentaal : **bòrzig vò.l**, *boordevol*, met secund. *-ig* uit **bòrsvó.l**, **boordes vol*, tegenover **búu rd**, *boord* (cfr. **den grónzigen dā.g** — bij versterkenden genit. **grondes*, mnl. *grontrike*, *uten gronde*, tegenover vla. *den grondigen dag)*; **vırmòren**, *vermoorden*, **e mòrs wîi.f**, *een helleveeg*, hgd. *ein Mords-Weib*, *Mords-Spasz* en dergl. waarin *Mords-* enkel versterkend gevoelswoord is (cfr. de semas. van ndl. *zeer* en dergl.) zooals reeds in mnl. *mortplage*, *mortbrant*, waarmee cfr. os. *morth-dôth*, *doodslag*. Met verdere vervluchtiging der beteekenis hoort hierbij waarschijnlijk **mòren**, *den boel dooreen werpen*, *ergens in frutselen*,

mnd. *mordelen*, *stooten*, *stampen*, *verbrijzelen*, ndl. *mor-* (15)
relen. Twijfelachtig is **spòren**, *groote stappen maken*, 2°
duchtig vooruittrekken, *zich inspannen* : ofwel bij mnl. *sporen (na)* = *streven (naar)* (cfr. **strèven**, *groote stappen maken bij het schaatsenrijden)*, ofwel uit **sporden* in mnl. *sporteren*, *sporteien*, *sperdelen*, ndl. *spartelen*, westf. *spraddelen*, on. *spradka*, os. *sperderian*, *(vooruit)streven*, ohd. *spirdran*, *zich inspannen*, die verderop met *sporen* verwant zijn, evenals ags. *spurnan*, *vertreden* (= mnl. *sporren*, *zich verzetten*, ndl *sporrelig*, zooals *morren* = ags. *murnan)*; **tii.gewòrdig**, *tegenwoordig*; **vòrdır** adj. en adv *verder*, beteekenis als eng. *further*, bij ohd. adj. *fordro*, adv. *furdir*, ags. adj. *furđra*, adv. *furđor*, *furđur*, naast **vúu.rt**, *voort*, ags. *forđ* (en **vórt** = *weg*, bl. 115). Schoolwoord is wellicht **vòrdıren**, *vorderen*, zonder rekking.

Aanm. 1. Volksetymologie is in het spel in de uitdrukking **van hòr tòt start**, *van a tot z*, *van de naald tot den draad*, nu opgevat als « *van haar tot staart* » — **hòr** is hier dat. sg. *orde*, als in mnl. *van orde torde*, van mnl. *ort*, os *ord*, *punt*, *spits*, *snee*, *hoek*, *stuk*, *muntje* en waarschijnlijk ook *naald*; daar **start** soms nog de beteekenis *rijgdraad* heeft, cfr. mnl. *stert*, *afhangend zegel*, *stertele*, *rijgsnoer*, is de uitdrukking letterlijk id. met « *van naald tot draad* » evenals met het fra. « *de fil en aiguille* », dat echter zijn beteekenis gewijzigd heeft. Onverbogen mnl. *ort* is **úu.rd** o. *oord*, *plaats* — ook in **kladzúur** vr. *uiteinde der zweepkoord*, (**klats**, **klāts**, vr. *zweep)*, waar **úur** echter formeel met **úur** vr. *oor*, o. id. is, door contaminatie van verbogen stoottonig **òr** < *orde* en onverbogen sleeptonig **úu rt** < *ord*. De oorspr. beteekenis wordt natuurlijk niet meer gevoeld. Als naam van een muntstuk – ieder ouderwetsch koperen muntje — heeft het woord alleen nog den diminutiefvorm **hèrtje**.

(15) AANM. 2. Onregelmatige stoottonige **úu** in **kladzúur**,
2° hierboven; — analog. **ò** met sleeptoon in **kò.rden** pl. van **kòrd(e)**, *koord*. Er dient opgemerkt te worden dat geen enkel rom. woord in het breesch sleeptonige **úu**. naast **ò** heeft (zie bij *a)*, Aanm. 1) : dit zal zijn grond hebben ofwel in een oorspronkelijk verschil in klank, ofwel in het feit dat de differentieering — natuurlijk nog niet met het huidige eindresultaat — een voltrokken feit was toen de betrokken rom. woorden werden opgenomen.

(16) **16. úu** is :

1° **1°** Sleeptonig equivalent van stoottonige **ò** uit wgerm. *â* in de volgende woorden :

Infin., 1 en 3 pl. praes **gúu.n, stúu.n, slúu.n,** *gaan, staan, slaan* .- tegenover 1 sg. **ih gòn,** 2 pl. **gè stòt** enz., *een uur* **gòns, stòns; slònsgerei.d,** *bereid te slaan,* **gònstèk,** *wandelstok* (echter in den datief van het gerund. **te stúu.n**, enz. tegenover stoottonig **te zén, te dón,** in « *er is iets te zien, te doen* », waarnaast ook **te zé.n, te dó n** -: de sleeptonige vormen zijn wellicht jongere analogievormen naar den infin.). Verder het part. **gedúu.n,** *gedaan*, naast **dòd**, *daad*; **blúu.zen, brúu.jen,** *blazen, braden*, met **úu** in alle vormen waar oude *â* geen umlaut heeft : **bròdwòrst** *braadworst*, **bròj** m. *spekbraad*, f. *kuit*, **blòz** vr., **blòzba.wk,** *blaas, blaasbalg*, **blòr**. *blaar*. De **ò** blijft onder sleeptoon in het meerv. **blò.zen, blò.ren. bròj.en** *(kuiten)*. Rechtstreeks aangesloten bij het verb. is **blúu.sinstremè.nt,** *blaasinstrument*. Uit kl. V der st. verba : 1-3 pl. praet. **zúu.gen, zúu.ten, lúu.gen, wúu.ren,** tegenover 2 sg. en 2 pl. **zògs, zògt,** enz. van *zien, zitten, liggen, wezen*. Ten slotte het adv. **búu..** *waar*, os. ohd. *hwâr*, ohd. *wâ* — waarnaast met beide accenten **dò, dò.,** *daar* (**dòr** = *daarheen*) — en **júu**. naast **jò**. — in den zin

ook stoottonig **jò** — ohd. *jâ*. Het laatste wòord heeft nog een aantal andere vormen waarvan sommige van anderen oorsprong zijn : **ja, jè**, (got. *ja* en *jai?)* **ṣa** (uit het o. a. oostlimb. *ieja?)*; **juú.we**, ouder **jûwe*, waarschijnlijk id. met os. *jiuhu*, *iugiuhu*, bij *jëhan* (oorspr. *ik zeg, voorwaar)*, — ook mhd. *jû, jûch!* interj. en *jûwen*, *jûchezen*, ndl. *juichen*, *jouwen*, br. **juúwen** hierbij? — een kortere vorm wellicht in den uitroep br. **jimiḫ (gòds!)** oostlimb. *jummih!* uit **jihu mih godas* (1), cfr. os. Biechtspiegel : *ik iuhu nîthas* en verg. mhd. *jëhan* met den genit., on. *jâ sik* en mnl. *biechten*, reflex.). Overigens kunnen **jò jó** in zinnen als **hè ki.mt jò nét** en in **jònè**, *maar neen! dat nooit!* ook terugwijzen op os. *io, eo*, mhd. *jone, jône, jon, jo en*; in zinnen als **hè is jò al dò gewèst** kan men bovendien denken aan ags. *jû*, got. *ju*, *vroeger*. De verschillende dial. vormen die hier dooreenloopen werden in de schrijftaal vroeg opgevat als platte uitspraak van *ja*. (**16**) **1°**

2° Sleeptonig equivalent van stoottonige **ò** uit wgerm. *o* met rekking (zie § **15**, **3°**) : **2°**

a) in open lettergreep : **búu.ken**, *beuken, slaan* — naast **bii.ken**, **bukian*, *bulken, schreeuwen*, **dúu.gen**, *deugen*; os. *dugan*; **júu.ken**, *zich afbeulen, iemand afranselen, coïre*, wel bij **júu.k**, *juk*, cfr. mnl. *jock, span van trekdieren, juk, morgen land, jocken, verbinden, bijeenvoegen, palen slaan* — ook wellicht « *inspannen* » cfr. echter ook got. *jiukan, strijden*, dat misschien met *juk* verwant is (nd. *jokelen, slecht rijden* is wel rechtstreeks te vergelijken met br. **jókılen**, *schommelen*, **jókıl** vr. *schommel*, oorspr. *dwarsplank, dwarsbalk over een*

(1) Uitroep van spijt of — secund. — verwondering; oorspr. wel tot afwering van kwaad inzicht : *ik beken god, niet den duivel*. d. i. *ik wil u niet beheksen*. De kortere vorm = *confiteor* met de waarde van *mea culpa*,

(16) *liggenden boom?*, bij *juk*, mnl. *jock*, *gestel van steun-*
2° *balken*, ndl. *joke* f. *zolder* — zie FEIST i. v. *jiuka)*; **kúu.lekòp** m. *dikkop (jonge kikker)*, < **kolen*, **kwolen*. partic. van **kwëlan* of **kwëlhan*, bij ohd. *'quëllan*, br. **kwélen**, (**kwaljan*) = *zwellen*, ags. *collen-*,' *gezwollen*, cfr. ndl. *kwal*, mhd. *qualle*, – nevenvorm **kuú.lekòp**, met *û*, bij hgd. *kaulbarsch*, hgd. *keule*, mnl. *cule*, *knots*, *kuil*; **krúu.ken**, *kreuken*, os. *krokon*; **stúu.ken**, *(vuur)stoken*, naast **stei.ken**, *kwaadstoken*, **staukjan*, on. *stauka*, *stooten*; **snúu.tır**. m. *snot*, mnl. *snoter*, *snodder*; **snúu.tırkòp**, *wijsneus*, bij got. *snutrs*, ags. *snotor*, *snottor*, zie § **15**, **2**, *c)*, Aanm. 1; **túu.ken**, *afranselen*, cfr. ags. *tûcian*, *mishandelen*, *versieren*. ndl. *takelen*, *toetakelen*, on. *taka*, got. *têkan* — abl. als *to shake : schaukeln*, zie o. a. i. v. **sróben**, bl. 117, cfr. echter ook **tóken**, bl. 114 onderaan; **túu.t** m. *bek*, *uitstekende punt aan een kleedingstuk*, *hangende lip*. *toot*, on. *tota*, *bek*, de oorspr. beteek. *stooten (steken*, *vooruitsteken)*, nog in mnl. *tuttelen*, *stotteren* — zie ook **tei.tıl**, § **18**. **7°**, en **tuú.t** § **23**. Verder partic. van kl. II als **gezúu.ken**, *gezogen*, ags. *sûcan*, **blúu.ken**, alleen over in *beloken Paschen*, **gebúu.jen**, *geboden*, enz.; id. van kl. IV **bevúu.len** (oorspr. III), **gestúu.len**, **gezwúu.ren** (van *swëran* en ook analog. van *swarjan)*, **getrúu.jen**, *getreden*, enz. Ook de **úu** in het praet. van kl. II, zoowel sg. als pl., gaat op *u* terug in vormen als **zúu.p**, *zoop* (**saup* moest ***sow.p** opleveren), alhoewel analogie naar **búuj**, **bôde* < **baude* denkbaar ware. Er moet echter worden opgemerkt dat **búuj** zelf niet noodzakelijk ouder **bôde* voortzet (zie Vormleer). Uit het rom. o. a. hierbij de woorden voor *koper*, *koken*, *boter*, *koker*, *schotel*, *olie*, *proper*, **kúu.gıl** m. *kogel*, id. met mnl. *kogele*, *kap*, ndl. *kogel*, *bijenkap*, fra. *cagoule*, ofra. *cogole*, lat. *cucula* — semas. als br. **hií.v(e)** vr.

knikker, < * *hûbi* : eng. *hive*, ags. *hyf*, *bijenkorf*, naast (16)
ags. *hûfe*, ndl. *huif*, br. **huúvekar**, *huifkar*, ndl. *heuvel*, 2°
ags. *hofer*, *bult*, eng. *hovel*, *(ronde) hut* **en** als ijsl *kûfr*, *ronde top*, ndl. *kuif*, mnd. mnl. *cove*, *hut*, mnl. *covele* = *kogele* (br. **kap èn kúu gıl** = ndl. *kap en keuvel)* — over een rom. semas. *coiffe*, *ruche d'abeilles*, *cabane*, *trou*, zie SAINÉAN, *La Créat. métaphorique*, I, bl. 50 – zie ook **pā.pekil**, § **15**, **1°**, Aanm 4 : ndl. *kof* en *kog* zijn synon. zooals mnl. *cogele* en *covele*.

AANM. Het verb. **wúu.nen**, *wonen*, heeft analog. **úu** onder stoottoon in vormen als 1, 2. 3, sg. **iḫ wúun**, **de wúuns**, enz.; het adj. *gewoon* luidt **gewúun** en heeft geen vormen met sleeptoon : is het misschien niet inheemsch ? cfr. **gewénd**.

b) Samentrekking kon alleen stoott. **ò** opleveren; daarom zal **dúu.ren** m., *dooier*, op verbogen * *doren* < * *dodren* teruggaan, os. *dodro*, naast mnd. *doder*, ohd. *totoro*. In **búu.jem**, *bodem*, hebben we tweelettergrepig os. *bodom*.

c) Rekking in gesloten silbe (naar analogie van verbogen vormen ?) : **búu r** o *boor*, ags. mnd. *bor* n., naast ohd. *bora*, f.; **húu.f** m. *hof(tuin)*; **húu.l** o. zie § **15**, **2°**; **kúu.k** m. of vr. *kok*; **kúu.t** o. *kot*, *(gat)* naast **kòt** *(hok)*; **lúu.k** o. *gat*, hgd. *Loch*, on. *lok*, ags. *loc*, n. *slot*, *hol*, *opening*, got. *usluks* m. *opening*, bij *luiken*; **lúu.t** o. *lot*; **júu.k** o. *juk*; **núu.t** vr. *noot*, on. *hnot*, ags. *hnutu* (samengevallen met ouder * *note*, ags. *notu* f. *opbrengst*, *verdienste*, bij ndl. *nut*, in de spreekwijze **ziin nii.t slúu.n**, *zijne noten slaan = geld verdienen)*; **spúu.r** o. *spoor*, ags. mnd. *spor* n. (in beide beteek. oorspr. hetzelfde woord, zie § **15**, **3°**, Aanm.); **slúu.t** o. *slot*; **ṣúu.t** o. *schot*, waarbij **vırṣúu.t** o. *verschot*, ook *lumbago*, hgd. *Hexenschusz*, met contaminatie van *Hexe* en

(16) *Hechse?* — (zie KLUGE i. v. : het ags. kent ***haegtessan***
2° ***gescot, ylfa —, ésa —***, het scandin. ***elveskud*** : andere volksetym. bij ndl. ***haassenen*** in ndl. ***hazenhak***); **trúu.g** m. ***trog; zúu.g*** vr. ***zeug*** (ndl. ook ***zog***), ags. ***sugu*** naast ***sû***; **zúu.n,** ***zoon;*** als indeclin. alleen **dúu.r,** ***door***, os. ***thuru, thurh.*** **dúu.rgód**, ***zeer goed***, ohd. ***duruhguot.*** Eenigszins onzeker zijn sommige fem. die uit oudere neutra kunnen verloopen zijn, zooals **sprúu.t** vr. ***sport***, mnd. ***sprote***, ags. ***gisprot*** n. of ook uit feminina van andere klassen : zoo misschien **strúu.t** vr. ndl. ***strot***, ofriesch ***strot-bolla***, mnd. ***strote***, cfr. ook ags. ***þrotu*** f. naast een, twijfelachtig. on. ***þrut*** f.. Niet klaar is **púu.r** m. ***prei***, ags. ***porr, porléac***, mnl. ***porlooc, poorlooc***, lat. ***porrum;*** men vergelijke ags. ***torr*** m. ***toren***, mnl. ***torre, tor*** — minder gewoon ***torn, toren*** —, ik vermoed in beide gevallen wgerm. **por*, **tor* (**tur*) < **porr*, **torr*, (**turr*); het eerste woord was om zoo te zeggen aan geen flexie onderhevig, het tweede verliep naar de *n*-stammen; met mnl. ***torn***, onfr. ***turn*** zijn te vergelijken os. ohd. ***arn : aro***, on. ***bjorn : ohd. bëro;*** mnl. ***toren***, br. **túu.ren** staan tot mnl. ***torn***, als mnl. ***aren*** tot ***arn.***

AANM. Een aantal woorden hebben geen rekking : ***bedrog, blok*** m. ohd. ***biloh*** o. mnl. ***bloc***, genit. ***blokes. blockes; brok*** m. ohd. ***broh*** o. — met andere flexie got. ***gabruka*** m. — echter ook ohd. ***brocko;*** **door den bod** = ***door de bank; gebod, opontbod, genot. god,*** **klot** (kluit, klont), ***lof, lor***, ags. ***lor***, os. ohd. ***farlor, verlies, lot*** (Schicksal), **vot** vr. ***aars*** (zie bl. 113) en de adject. **vlot** bij on. ***flot*** n. ***meer, vet;*** **zot,** wel bij on. ***sod*** n. ***het koken, zieden*** (oorspr. ***ziedend van woede, dol***), mnd. ***sod*** naast ***sot*** — dit laatste vroeg in verbogen vormen overgenomen zooals nl. ***zat*** tegenover mnl. ***sat, sad*** (br. **zā.t**). Ongerekt blijft ook het tweede lid in composita als ***varkenskot, kerkhof, Vrijthof, afgod,***

knlínshò.l' *konijnenhol*, enz. die wellicht niet zonder invloed waren op de simplicia (cfr. ook **hértòḫ, úu.r-lòḫ**, mnl. *hertoge, orloge)* en het eerste lid in woorden als **ròtsak**, § **15, 2°**, *a)*, Aanm. 2. (16) 2°

d) Rekking voor *r* + stemh. dent., in rom. woorden ook voor *r* + stemlooze dent. : *akkoord*, **búu.ne(n)pét,** *een bepaalde bron nabij Bree, Booneput*, mnl. *borneput*, ags. *burna*, daarnaast, beïnvloed door *boren* verb.?, **búu.rpét,** *gegraven, diepe put voor drinkwater*; **búu nen-brúu.d,** *een ingebeelde slechte kost*, opgevat als « *boonen-brood* » eigenl. bij mnl. *born ende brood, water en brood*; ook wel het gezegde **in de búu.nen zé.n,** *in de boonen zijn*, eigenl. *in den put* — de beteekenis is vandaag ongeveer die van het — ook volksetym. om-geduide? — fra. *être dans le lac (laqueum : lacus)*. Voor den uitval der *r* cfr. § **8, 1°**, **kè.nen,** *kernen*, pl. : het verschijnsel is echter slechts sporadisch en wellicht te wijten aan oorspr. dubbelvormen als mnl. *kene, kine, kerne = spleet* (cfr. os. *lînon* : ohd. *lërnen ?)*, die — vooral bij woordspelingen — zeker aanstekend konden zijn; *boord, moord, oord, woord, soort*; **kúu.ren, dúu.ren,** *koren, doorn*, **húu.ren,** 1) *hoorn*, 2) mnl. *dofhorn, duveric;* **húu.rsıl** vr. *horzel* (**s** jong uit *z ?;* de secund. associatie met germ. *hruss-*, ndl. *ros*, die wel veronder-steld wordt door vulg. lat. *furslo — fr < hr —* fra. *frelon*, leeft voort in het volksgeloof : de horzel kan een paard dooden; overigens is **pèrsvlég**, *paardevlieg*, soms synoniem). Uit de sterke verba hierbij : **gewúu.ren,** *geworden*, **vırwúu.ren**, *verworden*. d. i. *vervallen na een ziekte* fra. *dépéri*, got. *frawairþan, omkomen*, fra. *périr*.

AANM. 1. Stoottoon heeft **klatsúur**, zie § **15, 2°**, Aanm.; hetzelfde germ. *ord* steekt wel in **vırhónsúuren,** *(iets) niet tellen, het moedwillig bederven* (cfr. hgd. *ver-*

(16) *hunzen?)*, bij **hondes-orde*, mnl. *orte* (secund. *t* uit *d)*,
2° *overgeschoten eten*, mnl. *ort*, *ord*, *uiteinde hoek*, *kant*. eigenl. dus *behandelen als afval voor den hond*, of — ouder — *afval voor gevangenen*, *slaven* (1). Het bl. 95 behandelde **hunþ*, *buit*, *gevangene*, steekt ook wel in het gezegde **t spèk uú.t den hónsnést hā.len**, *zijn profijt zoeken waar het niet te vinden is*, *gierig zijn* : — in het « *hondenest* » kan geen spek te vinden zijn, maar wel, althans in geringe mate, in het **hunþasnest*, d. i. *in den gevangenenkost*. cfr. on. ags. *nest* n. ohd. *weganest* n. *wegtering*, *reiskost;* voor de genit. samenstelling die veelvuldig in het dial. bestaat cfr. o. a. os. *hundesblôma*, naast *hundebloma*, **hónsblóm**, *camomille* — naklank van *hunþ-*, *gevangene*, o. a. in het scheldwoord *hond* en mhd. *gehünde* 1) *hunde*, *hundisches volk*, *gesindel*, 2) *beute*, *raub*. Volksetymol. omgevormd naar *Noorwegen* is **dò is wat in núu.rwè.gen**, *er is iets* — meestal *iets slechts* — *op handen* (oostlimb. *iets niet in orde)* : oorspr. *in ord wegen*, bij mnl. *ord*, *uiterste punt* — cfr. ook *op sijn ort sijn*, *op zijn hoede zijn* — en het zw. f. *wege;* wegens den sleeptoon is *ord* daarin accus en alleen berechtigd na een verb. als *komen*. Steekt *ord* ook wellicht in **úurwé.rem**, *oorworm* — maar dan, wegens hgd. *ohrwurm*, eng. *ear-wig*, fra. *perce-oreille*, reeds oergerm. associatie van **uz(d)wurm* — met **auzôn?* Het praet. *ur-* heeft sleeptoon in **úu r-log**, beide accenten in **úurzāk**; over vermoedelijk **ore* waaruit **òr-** zie **hòrzak**, § **15**, **2°**, Aanm. 2. Geen rekking hebben : **pòrt**, *poort*, os. onfra. lat. *porta*. en **kòrs**, pl, **kòrsen**, *koorts*. Ik zie in mnl. *corts*, *curts*, *coorts* (secund. zijn de vormen op *-e)*, waarvoor geen enkele germ. aanknooping gevonden wordt, een oorspr. gen. **cordes* of **cortes* (in « *veel corts hebben* ») bij

(1) Cfr. hgd. *verballhornen* bij *balw-*, *slecht* en mhd. *horn* = *ord*.

mnl. *crot*, *crod*, *moeite*, *last*, *hinder*, ags. *gecrod* n. (16)
gedrang (« *bloedaandrang* « ?) - de metathese is normaal, 2°
bijzonder daar het woord reeds vóór-mnl. door speciali-
seering van *cruden*, *opdringen*, enz. gescheiden werd,
cfr. ook eng. *curds* : meng. *crudde*, bij hetzelfde **crud-*,
en zie **kròd**, bl. 130. Ndl. *zwoord* luidt **zwārz**, oor-
spr. genit. van mnl. *swaerde* (in « *een stuk* **zwārz** »)
nu nomin. met plur. **zwārzen**, *stukken zwoord*; ndl.
kaars, br. **kars**, pl. **karsen**, laat zich op dezelfde wijze
verklaren bij os **kart* < lat. *charta* (onwaarschijnlijke
hypothese bij V. Wijk). Zie ook **struú s**, § **17, 4**, Aanm. 2
en hieronder **3°**, Aanm. 4, kosenamen als os. *Ewsae*.

3° Ndl. *oo*, ohd. *ô*, uit wgerm. *au*, voor dentalen, 3°
h en op het einde van een woord : de woorden voor
bloot, *boon*, *brood*, *dood*, *lood* (ook *klein gewichtje*,
hgd. *Lot*), *loon*, *loos* adj., *nood*, *rood*, *schoon*, *schoot*,
stooten, alle met stoottoon, enz. Verder **dúus**, *doos*, bij
ohd. *dôsôn*, nhd. *tosen*, *lawaai maken*; on. þ*ausn* f.
lawaai — de oorspr. bet. klinkt na in **ramıldúus**,
rammeldoos, d. i. *spaarpot*, *kraakwagen*, *slecht rijtuig*
(al de vormen bij Kluge i. v. *Dose* zijn op germ. *au*
of abl. *iu* terug te brengen; de etym. bij lat. *dosis*
heeft niets voor zich — uit het nml. cfr. *dose*, *gedossen*,
dusinc); **(d)rúuzen**, alleen in **iḫ zow diḫ wat (d)rúu zen**,
ik zou je wat schijten, waar de *d* door zinphonetiek
met de *t* van **wat** versmolt, zoodat het — niet meer
begrepen — woord opgevat wordt als **roozen*, waardoor
de uitdrukking deftig werd : oorspr. *schijten*, ohd. *trôran*,
got. *gadrausjan*, *afwerpen* (intransit. beteek. van **drôsen*
o. a. te *Aerschot*, *neerharken*) waarbij ndl. *treuren*;
júulen, trans. *vleien*, *iemand naar den mond praten*,
wellicht **jaholôn* bij *jëhan*, - eenigszins = ohd. *gijëhezen*,
on. *jâtta*, *ja zeggen* — id. met ndl. *jolen*, dat bij mhd.
jô! gebracht wordt ? — met *jô* cfr. on. *jaur* < *jâ* + *u* + *er*,

(16) zie ook hooger **1°**, **jò**; **klúut** m. *kloot (teelbal)*; hierbij
3° **klúuten**, *foppen*, cfr. *verneuken*, fra. *couillonner* en dergl.; daarnaast met oudere beteekenis **klúuten**, *klooten*, *haspelen*, *knoeien*, synon. **kló.nılen**, cfr. mnl. *cloot* = Kil. *klonghe*, *iets samengebalds;* — nom. agentis bij het laatste **klúuten** is **klúut** m. *leuteraar*, *beuzelaar* (Kil. *kloet*, *globus hastae*; *kloete*, *homo obtusus* — *oe* dial. voor germ. *au)* met abl. ŭ hierbij **klúu.tır** m. *bel aan den nek van trekpaarden*, cfr. mnl. *cloteren*, *kloppen* (in ndl. *kleuter* de nuance van het tweede **klúut**, evenals in hgd. *der Lump* : eng. *lump* — br. **zih nét lòten ló.mpen** — on. *klûtr* = *Lumpen*, br. **klòt**, ags. *clott* = *Klumpen)*; **lúus** vr. *long*, bij het adj. *loos* (met de nuance van hgd. *locker)*, ohd *lôs*, eng. *loose*, of bij het verb. cfr. ndl. *een zucht loozen*; **lúu** o. *loo*, in plaatsnamen *Het Loo*, enz , ook **lúun**, *Borgloon*, dat plur. zooals de fra. vorm *Looz* < gelatiniseerd **lôhis*, cfr. *Anvers* < *Antwerpiis* en dergl.; **múur** m. *moor* d. i. *waterketel*, soms ook **kúu.kmúur** cfr. fra. *coquemar*, dat bij lat. *cucuma* (os *kocma*) gebracht wordt — waarschijnlijk uit waalsch **coquemaurd*, d. i. *coquemard*, bij *cucuma* zooals *Jaquemard* naast *Jaquemon* bij *Jaqueme* en dergl,; **úulen** pl. *uitwas*, *gezwel op de wortels van planten*, *bijzonder koolen*, os *hôla*, ags *héala*, *breuk*, mhd. *hôleht*, *herniosus* (de *h* verdween in een zin als **de kúul hèt (h)úulen** — waar *h*-anlaut tweemaal op elkaar volgde); **púunen**, *kussen*, **púun** vr. *kus*, waarschijnl. bij vulg. lat. **pagnare* = lat. *pangere pacem* (nasaal-suffix voor nasaal-infix, Sommer, § 319-3), cfr. **pèizen**, *kussen*, mnl. *paisen*, *verzoenen* (ndl. *zoen* = *kus*, mnl *montsoene*); — op **paunian* wijst oostlimb, *puunen*, voor *-aun* < *-agn*, cfr o. a. got. *bagms*, *boom*, lat *sagmarius*, mhd. *soumare*; **púut** vr. pl. **púuten**, *wortel* (hgd. *Möhre*), **púut** m. pl. **píit** < **pauti*, *poot (voet*, *been*, *poot van een stoel*, vulg. *hand*,

vinger), prov. ***pauta*** wijst op lat. ****paut-*** waarin ik een afleiding zie van ***pavîre***, ***slaan***, ***stampen***. cfr. ook lat.. ***putare*** (oorspr. ***snijden***. ***afslaan*** — in ***amputare***; ***slaan***, ***stooten***, ***steken*** — in ***imputare***, ijsl. ***pota***, ***steken***, ags. ***potian***, ***pyttan***, **púu.ten** < ****putan***, ndl. ***poten***, meng. ***puttok*** = br. **stúutkôp**, hgd. ***Stösser*** d. i. ***havik***; ***poot*** oorspr. ***stamper***, ***steker***, vl. ***pikkel***, ***poot van een stoel***, br. **sti mpıl**, hgd. ***Stumpf*** — ndl. ***poten*** enz., fra. ***repiquer)***. Hetzelfde woord ook wel in **en púut baken** ndl. ***een poets bakken***, dat aanklinkt in hgd. *Possenreisser* en fr. ***tirer la carotte*** — met verschillende beteekenisovergangen : oorspr. wellicht — zooals br. iets **te bakke maken**, ***iets (achter iemands rug) aanvangen*** — ****iemand een poot te bakke maken*** = ***een put voor een anderen graven***, ***steken*** : lat. ***puteus*** hoort bij ***putare***, westf. ***pôt*** = ***plas*** (oorspr. ***gestoken***, ***gegraven***, ***put***). Dat al deze woorden rom. zijn wordt o. a. ook waarschijnlijk gemaakt door hunne slechts gedeeltelijke verspreiding in de germ. talen (zie de *etym*, *Wdb*.); **rúuten**, *vlas rooten*, os. *rôtôn*, ***rotten***, mhd. ***rôz***, ***murw***; **t rúu.ren**, plaatsnaam, zie bl. 125 — over den sleeptoon, te wijten aan vollere eindlettergreep, zie het Hoofdstuk Accent; **stúuren**, *storen*, ohd. ***stôran***, tegenover ndl. storen met ŭ (de groep is niet te scheiden van ndl. ***sturen*** enz. : posit. naast negat. of pejorat. naast normale beteek. fr. ohd *loh* : got. ***usluk*** zooals ***storen*** : got. ***usstiurei)***; **vrúuneven**, dorp *Vroenhoven*, bij os. ***frônohûs***, ***heerenhuis***, os. *frôno* indecl. eigenlijk versteende casus van os. *frôho* = *frô*, masc. van ***vrouw***; **vúus**, verbogen **vúuze**, adj. *voos*, abl. **viís**, *vies*, zie § **19**, **3°**. (16) 3°

Uit het lat. of rom. hierbij woorden met *au*, *ô* en *ŏ* : *Rome*, *doktoor*, *pastoor*, *persoon*, *kroon*, *sermoon*, *toon*, *troon*, *roos poos*, *memorie*, *viool* (maar **sòl**, **tırjòl**, *school*, *riool)*, **júuzep**, os. *Jŏsēp*, *Joseph*, **kúub**, *Jacobus*, **túun**,

(16) *Antonius*. **sandelúus**, fr. *scandaleux*, **flambúus**, fra. *fram-*
3° *boise* (niet met V. Wijk uit germ. ***brâm-besi***, maar waarschijnlijk < * ***hram-besi*** bij on ***hrammr***, ***berenklauw***, cfr. ozw. *biörnbär*, ***berenbezie*** = ***braambezie***; syn. is **hinebli.r**, ohd. ***hintberi*** — compromis in mnl. ***hinnebraem***, ***doornstruik*** — aan te sluiten bij Loewe, *Germ.-Rom. Monatschr.*, IV, bl. 504).

Aanm. 1. Onvaste uitspraak hebben ***oester*** en ***boenen*** : **úustır** wijst op ohd. ***aostar***, **uúster** < * ***ûster*** op hgd. *Auster*; **búunen** en **buúnen** met *ô* en *û* zijn wellicht verschillende pogingen tot weergave van ndl. ***oe*** < germ. *ô*, ags. ***bônian***, cfr. echter ook nhd. ***bohnen*** — is er misschien ablaut in het spel, en hoort het woord bij ndl. ***beun***, ***plankenvloer*** (zie V. Wijk i. v.; Kil. ***boene*** kan germ. ***au*** hebben zie o. a hooger i. v. ***kloot***). Ndl. ***vloer***, ags. *flôr* luidt **vlúur** : ik zie hierin germ. ****flauþr***, cfr. on. *fleyðr* f. < ****flauþri***, ***dwarsbalken*** — vergelijk **slúur** vr. ***slodderachtige vrouw***, dat wel rechtstreeks met mnd. *slôr* bij noorw. *slaura*, ***de voeten sleepen***, abl. mhd. ***slûren***, enz. kan gebracht worden, maar evengoed op ***slauþr-*** kan teruggaan, cfr. abl. on. *sloðra*, mhd. ***slûdern***, ***slûderaffe*** = *slûr-affe*. We hebben overigens te doen met oorspr. ****slaw-***, got. ***slawan*** en germ. ****fla-*** waarbij een afleid ****flaw-*** denkbaar is, zoodat germ. ****flawr-*** ook als normale abl. bij **flôwr-* waaruit ags. *flôr* denkbaar is. Bij germ. ****slaut-*** synon. van **slauþ-* hoort **slúut** vr. ***sloot*** cfr. on. ***slûta***, ***langzaam zijn*** en (met þ) mhd. ***slôte***, *slijk*. Duister zijn **úuts**, **núuts**, ***ooit***, ***nooit***, waarin *i* voor *ts* uitviel zooals in 2 sg. **de gúuts** en dergelijke tegenover 1 sg. **iḫ gúuj**, ndl. ***gooien***; **zúu**, ***zoo***, os. *sô* wellicht uit ****swa-wa*** met het suffix van got. ***hwai-wa***.

Aanm. 2. Voor andere cons. wijst **úu** < germ. ***au*** ofwel op ontleening uit vreemde (westelijke) dialecten, ofwel op samentrekking : van *spook* zijn vormen met

germ. *û*, *au* en *ô* bekend (*ô* bij MACKEL, *Ma. der Prignitz*, § 92, *spöy'k* zooals *böyk*, ndl. *beuk*; — *au* nabij DANTZIG, *Z. f. d. Ma.*, 1922, bl. 125, *spēok* zooals *rēok*, *ēog*, *rook*, *oog*, mnd. *spôk*, *spûk*) : dat wijst op contractie in oorspr. **spawak-*, **spôwak-*, bij ags. *spôwan*, *vooruittrekken*, *ijlen*, semas. als got. *skôhsl*, *spook* : mhd. *schehen*, *snel voorbij ijlen*, on. *skaeva*, got. *skêwjan*, ndl. *schooien*, *voorbijtrekken*; ik zie derhalve in breesch **spúuk** een relatief jonge contractie uit **spawak-*; het verb. **spúuken** is 1) ndl. *spoken*, 2) *kijven*, zonder de minste bijgedachte aan *spook* : in de tweede beteekenis hoort het wellicht bij germ. **spôw-* in mnl. *spoeyen*, *sproeien* met de secundaire beteek. *overvloedig praten* (semas. zie **bróbilen**, bl. 131, 116, 142); in **púuk** m. *pook*, *helleveeg* bij mnl. *hopoker*, *pocher*, waarbij ook wel hgd. *Pauke*, vermoed ik een rom. **pavicare*, *steken*, *stooten*, *slaan*, zie bij **púut** (semas. voor *hopoker* o. a. **stil.ten**, *pochen*, < **stûtian*, bij *stooten*, **sti.nk mā.ken**, *pochen*, bij ndl. *stinken*, got. *stigqan* = *stooten* — cfr ook *stank voor dank* krijgen, eigenl. *verstooten in plaats van bedankt worden* —); **múuken**, *meuken*, *murw maken*, got. *mûk-*, on. *mjûkr*, is een afl. van germ. **maw-*, **môw-*, *stukwrijven*, *vochtig maken* (zie FICK[4] i. v. *mu* 1, 2, 3 en *mug*, *mut*, *mus*) en veronderstelt **mawakôn* Dezelfde constructie is mogelijk voor **stúup** vr. *stoop* (zie FICK[4], bl. 493 tot 497 passim); een id. verklaring volgt elders voor het etym. duistere **lúuk**, *look*, on. *laukr*; **vir-lúu.ḫenen**, *verloochenen* kan kerkwoord zijn en heeft overigens een bevreemdenden sleeptoon. (16) 3°

AANM. 3. In een paar moderne ontleeningen is **úu** = fra. *ou* : **vlúur**, *velours* (cfr. **flórketón**, *een soort ouderwetsche sterke stof* — uitgestorven — < *velours de coton ?*); **túu.r**, fra. *tour* in de bet. *kunstgreep* (naast **tuújir**, fra. *tour* = *beurt* en *breedte van een vrouwenrok*). Ndl. *laurierblad* luidt **làwelérblā.d**.

(16) 3° AANM 4. De eigenn. **gúuses**, *Goossens* is hoogstwaarschijnlijk terug te voeren op **gooshens* < **gauđs-helmo* : *-hens* < * *hems* als in hgd. *Boden* : ndl. *bodem* (eigenn. *Swillens*, *Willens* naast *Willems*); *-hem* < *helmo* als in br. **hèm** kortvorm van ndl *Willem* – cfr. reeds ofra. *Goʒam?*; **ṣ** < *sh* als in **wil.ṣā gen**, dorp *Wijshagen*, **plógṣéi**. os. *plôgeshôbid*, **wè.geṣil.t** < * *weges-hîte* (zie § **19**, **1°**) en cfr. obeiersch *Anscheringam* bij *Ansheri*, SCHATZ, *Gr.*, bl. 82 Afwijkend van de gangbare meening (FRANCK, *Altfr; Gr.*, bl. 42 : **d** < germ. *t* « mit westfr. Erweichung »; id. MANSION, *Leuv. Bijdr.*, 1921, bl. 30, waar de *-gaudus* namen voor specifiek westfra. gehouden worden, wat reeds blijkens os *Atalgot*, *Sîđgôt*, *Alfgod*, *Aldgođ*, *Gatho* (*â* < *au*), *Gôdoko* en het zeer verspreide *Meingaudus* niet waarschijnlijk is) zie ik in *-gaudus*, *-gôd*, *-gôt* en *-gôʒ* germ. **gauđ-* en niet **gaut-*. De obeiersche, ofra. vormen met *ʒ* kunnen zoowel als de os. ondl. teruggebracht worden op **gauđs-* of **gauþs-*, oorspr. gesyncopeerde genit. als eerste lid van composita ofwel, als eenlettergr. kosenaam, op eene lijn te stellen met hedendaagsche genit. als eigennamen, bijv. *Jans*, *Peters*, *Willems*. Men vergelijke os. *Ewsae*, *Euusa* (GALLÉE, § 292), waarnaast gelijkwaardig *Eueʒe*, *Aeueʒa* (GALLÉE, 293) met *ʒ* (stemh spirans) in orth. navolging van *Thieʒa* < * *Thieđesa* en dergel. De genit. als nomin. kreeg secundair de flexie-uitg. der zw. declin., zie hooger 2°, *d*, Aanm. 2 GALLÉE's verklaring dezer kosenamen, § 293 – in tegenspraak met zijn § 285 — is onhoudbaar. Voor de genit. samenstelling, (in vele gevallen de oudste) cfr. o. a. os. *hundes-blôma* naast *hunde-blôma*, *Hafekeshurst*, *Havukohurst*, ohd. *sigesnewa*, *siginemo*, ags. *rîcesboran*, *swerđbora*, en cfr. SCHATZ, *Altb. Gr.*, § 47, *b*. Wat de syncope in **gauđas* betreft, bedenke men dat dit verschijnsel in de histor. periode bij etym. doorzichtige woorden zeker door systeemdwang bezijdigd

werd, cfr. Franck, bl. 82 en Braune, § 66, Anm. 1 en 2 (16)
en de daar gecit. literat. (Bij Gallée, § 138 vlg. en 297 3°
komt de syncope niet ten volle tot haar recht, cfr. bijv. *Arrixluvu*, ib., § 73, *Batʒlof* naast *Bâdalôfon*, § 99, *Goschalcus*, § 278 tegenover de bevestiging van § 146 en de vormen bij Schatz, bl. 53). Dat *ʒ* werkelijk de weergave van *đs* zijn kan blijkt bij Gallée, § 270 — verkeerde spelling *đs* voor *ts*, waarvoor ook *ʒ* — en § 285, 288 : bij Franck en Schatz ontbreken, afgezien van kosenamen op *ʒ*- bij stammen op *đ*, bewijzende vormen, wat niet hoeft te verwonderen aangezien *đs* alleen bij syncope — en dus wel enkel in eigennamen — kon ontstaan (equiv. van os *blîʒʒa*, *blîdsea* < **blîþis-* ontbreekt) (1). Vormen als westfra. *Gautselmus (Polyptych, Irm.)* met Longnon, gevolgd door Mansion, bl. 18, op rekening stellen van het tekortschietende taalgevoel der Romanen gaat niet aan : cfr. ofrank *Gauʒhelmo*, *Goʒselmi*, *Goʒam* naast *Helmgaudo*, os. ofra. *Gauʒbertus*, ondl. *Gosebertus*, obeiersch *Caoʒperht* naast ofrank. *Gautebertus*, ondl. *Godebertus*, obeiersch *Caothari*, ofrank. *Goʒlinus*. *Goʒlinus*, ondl. *Godʒelîn* naast ofrank. *Gautlenus*, os. *Tieʒelîn*, *Thieʒeko* naast *Tideka*. Indien hier een taalgevoel tekort schiet dan is het dat der Germanen zelf die versteende genit. tot nieuwe nomin. maakten (obeiersch *Cauʒo*, os *Gaʒo*, naast onl. *Got*, *Godo*, os. *Gatho*, *Gôdoko)*, daarvan dimin. vormden (onl. *Godʒelîn*, os *Tieʒelîn*. *Thieʒeko* enz.) of ze gebruikten als tweede lid in samenstellingen (obeiersch *Helmgôʒ* naast ofrank. *Helmgaudo*, os. ofra. obeiersch *Wolfgôʒ*, obeiersch *Haricaoʒ* naast *Caothari* e. a. — in den laatsten vorm evenals in obeiersch *Coatfrid* moeten de aanhangers van germ. *gaut*- hun toevlucht nemen tot onverschoven *t*, zie Braune, § 53). Germ. **gaud*- dat in den tijd der oudste bronnen waarschijnlijk niet meer be-

(1) Cfr. on. *hraeʒla*, **hrâðislo*; *siʒ* = *sið* + *es*; *lanʒ* = *landes*, enz. naast het stemhebbend worden van þ na voc.

(16) grepen werd (men beachte nog obeiersch ***Kaoʒes-*** met
3° dubbelen genit. uitgang) vat ik op als abl. bij on. ***guđ***, got. ***guþ***, ndl. ***god***, cfr. on. ***gođi***, ohd. ***coting***, ***priesterlicher gerichtsvorsteher***; ik moet mij hier beperken tot de aanduiding der semasiol. ***invocatus***, ***advocatus*** en de verwijzing naar FICK⁴, bl. 121, i. v. ***gau*** 2, dat wel ten onrechte gescheiden is van ***guda***, bl. 136 (1). Men vergelijke ook obeiersch ***Coatfrid***, ***Fridugôʒ*** met ***Cotefrid***; ***Coaʒperht***, ***Bertcoaʒ*** met ***Cotoperht***, en ***Cotahelm*** met ofrank. ***Gauʒhelmo*** — SCHATZ, § 47, 39 en bl. 18 — (cfr. ook ohd. ****wîn***, gepostuleerd door hgd. ***Weinhold***, ***Leutwein***, FRANCK, bl 82, tegenover ***wini?***). Ten slotte zij nog gewezen op het parallelisme van a) os. ***Thiedo***, ***Thiedekin***, ondl. ***Teudo***, os. ***Atho***, ondl. ***Wido***, os. ***Gatho***, ***Gôdoko*** en germ. ***Liuđ-*** met b) os. ***Thieʒa***, ondl. ***Thietʒa***, os. ***Thieʒeko***, ***Thieʒelîn***, ***Aʒʒo***, ***Atʒo***, ***Aʒikîn***, ***Aʒʒelîn***, ***Aʒala***, ondl. ***Wiʒelinus***. os. ***Gaʒo***, obeiersch ***Cauʒo***, os. ***Liuʒo***, ***Liuʒico*** (men beachte SCHATZ, § 65, d. : germ. ***þeuþ-*** naast ***þeud-***). Het § **9**, **6°**, **D**, Aanm. 1 behandelde **gïi.zes**, ***Geusens***, is eventueel ****gusunî*** of ****gusini*** < ****gudaswini*** (waarnaast ****guda-wini*** waarschijnlijk in obeiersch ***Cotoni***, SCHATZ, bl. 53), cfr. ohd. ***Baldin***. ***Helpin*** enz. FRANCK, bl. 86, en ohd. ***Leobuni***, ***Bobuni***, ***Rîhuni***, ***Albuni***, in oorkonden der 8ste eeuw (o. a. bij NAUMANN ***Ahd. Lesebuch***; bl. 30, 32, 33 ibid bl. 39 ***Albun***, ***Liobun***, maar ***Gôʒwin*** in een oork. der 9de eeuw). Aan -****wîn*** (zie hierboven) mag wel niet gedacht worden, daar dan geen umlaut te verwachten ware blijkens **kuúz** m. pl. **kuú.zen**, ***varken*** < os. ***kôswîn***, ***ʒeug***, over ****kôsun***, dat als obliq. werd opgevat en waarbij een nom. ****kôso*** geconstrueerd werd : cfr. mhd. ***kuose***, ***vrouwel***. ***kalf*** of ***schaap*** (cfr. ook het onopgehelderde fra. ***cochon***, ***coche***, waalsch ***cuche***, ***cuchet***)

(1) Zijn *Gauʒhelmo*. *Cotahelm*, syn. van *Ans-helm*? cfr. on. *hilmer*, *koning*.

BERICHT.

Met deze aflevering is de XIVe jaargang eindelijk afgesloten. Tot onze spijt was het niet mogelijk het vocalisme van het *Dialect van Bree*, door Dr. DUPONT, in zijn geheel op te nemen. Wij kunnen mededeelen dat dit werk, aangevuld met een vijftigtal blz., die, om redenen van technischen aard, niet in een volgenden jaargang van ons tijdschrift kunnen verschijnen, door den schrijver onder boekvorm zal uitgegeven worden. Van het laatste gedeelte zal Dr. DUPONT, met het oog op de abonnés van de **Leuvensche Bijdragen**, die de studie in haar geheel wenschen te bezitten, overdrukken laten maken met de pagineering van het tijdschrift; ze kunnen bij den auteur (Koningslaan, 99, Brussel-Zuid) besteld worden en eventueel samen met den XIVden jaargang gebonden worden.

De **Leuvensche Bijdragen** verschijnen in vier driemaandelijksche afleveringen.

Het **Bijblad** verschijnt afzonderlijk in Maart, Juni, October, December.

De prijs per jaargang is **fl. 11,50**. Voor inlichtingen omtrent de exploitatie buiten België, wende men zich tot de firma MARTINUS NIJHOFF, te 's Gravenhage.

Mededeelingen voor de redactie, alsook boeken ter recensie, worden ingewacht bij Dr. L. GROOTAERS, Naamsche Steenweg, 158, Heverlee-Leuven (België).

LEUVENSCHE
BIJDRAGEN

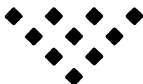
LEUVENSCHE BIJDRAGEN

Tijdschrift voor Moderne Philologie

GESTICHT DOOR WIJLEN PH. COLINET (1896)

ONDER REDACTIE VAN

L. Goemans, C. Lecoutere (†) L. Scharpé, A. Carnoy,
A. Noyons, J. Mansion, J. Van Ginneken, J. Schrijnen,
J. Duqué (†), H. De Vocht, J. Van de Wijer, A. Boon,
J. Kleyntjens en L. Grootaers.

XVe JAARGANG

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1923

INHOUD

